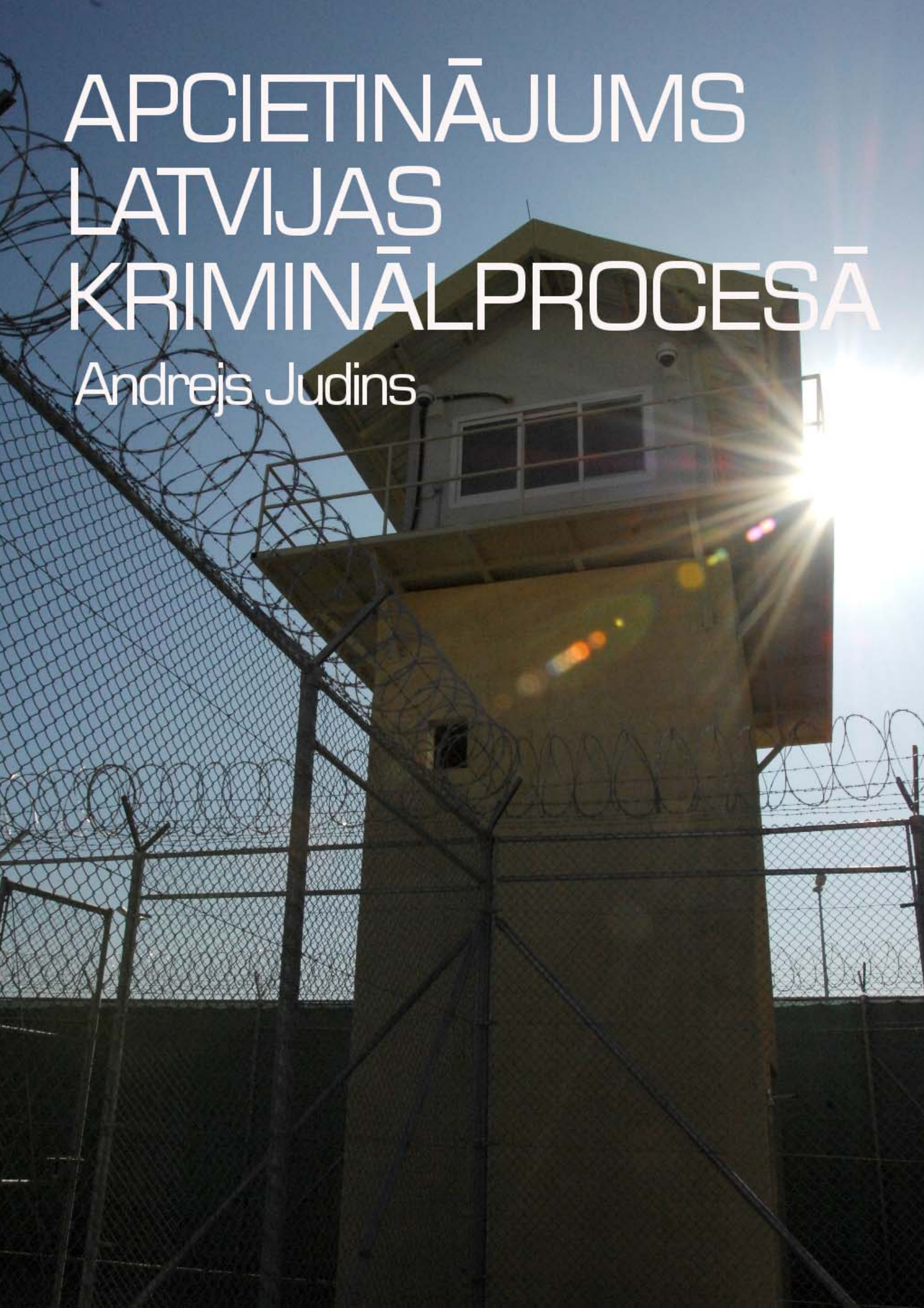

APCIETINĀJUMS LATVIJAS KRIMINĀLPROCESĀ

Andrejs Judins

SOROSA
FONDS
LATVIJA

SABIEDRISKĀS POLITIKAS CENTRS

Pētījums veikts ar Sorosa fonda – Latvija finansiālu atbalstu.

Pētījums prezentēts Sabiedriskās politikas centram PROVIDUS sadarbojoties ar Rīgas Juridisko augstskolu 2011.gada 4.aprīlī.

Pētījums publicēts www.politika.lv 2011.gada 1.aprīlī.

Izpildītājs:

Biedrība „Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS”.

© Dr.iur. Andrejs Judins, teksts, 2011

© M.iur. Ilona Kronberga, teksts, 2011

© Vāka foto US Embassy Kabul Afghanistan, flickr.com, vāka dizains - Marta Herca, 2011

Šī pētījuma autoru personiskās tiesības pieder tā izstrādātājiem. Pētījuma autoru mantiskās tiesības pieder biedrībai „Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS”. Pievienojot norādi uz pētījumu, atļauta pētījumā iekļautās informācijas citēšana.

Satura rādītājs

Saīsinājumi un atrunas	3
Ievads	4
1. Personas tiesības uz brīvību	6
2. Drošības līdzekļu jēdziens un vispārējs raksturojums	8
Drošības līdzekļa jēdziens un veidi	8
Sabiedrības spriedze	12
Likumpārkāpuma un likumpārkāpēja raksturojums	14
Procesa virzītāju attieksme pret drošības līdzekļu piemērošanu kriminālprocesā	15
3. Apcietinājums – būtība un vispārējs raksturojums	18
Apcietinājuma jēdziens	18
Persona, kurai var piemērot apcietinājumu	20
Nepilngadīgais apcietinātais	22
Apcietinājuma saturs	26
Apcietinājuma pamats	29
Noziedzīga nodarījuma smagums	34
Varbūtība, ka persona izdarīs jaunu noziedzīgu nodarījumu	35
Kriminālprocesa norises traucēšana	37
Izvairīšanās no piedalīšanās kriminālprocesā	40
Izvairīšanās no sprieduma izpildes	44
Apcietinājuma termiņi	46
4. Apcietinājuma piemērošana pirmstiesas procesā	52
Apcietinājuma piemērošanas ierosināšana	52
Tiesas sēde	53
Izmeklēšanas tiesneša lēmums	55
Izmeklēšanas tiesneša atteikums piemērot apcietinājumu	56
5. Apcietinājuma piemērošana iztiesāšanas laikā	59
6. Apcietinājuma piemērošanas pārsūdzēšana un kontrole pār apcietinājuma piemērošanu	64
Apcietinājuma piemērošanas pārsūdzēšana pirms lietas iztiesāšanas uzsākšanas	64
Apcietinājuma piemērošanas pārsūdzēšana pēc lietas iztiesāšanas uzsākšanas	66
Kontrole pār apcietinājuma piemērošanu	70
7. Apcietinājuma alternatīvas	74
Apcietinājuma aizstāšana ar drošības naudu	74
Mājas arests	76
Nepilngadīgā ievietošana sociālās korekcijas izglītības iestādē	76
8. Apcietinātās personas tiesības un pienākumi	78
Apcietināto kriminālprocesuālās tiesības	78
Apcietināto tiesības apcietinājuma izpildes laikā	79
Apcietināto pienākumi apcietinājuma izpildes laikā	85
9. Apcietinājuma atcelšana un grozīšana	86
Tiesiskais pamats	86
Iemesli apcietinājuma atcelšanai vai grozīšanai	86
10. Statistikas dati par apcietinājuma piemērošanu Latvijā	89

Saīsinājumi un atrunas

ANO – Apvienoto Nāciju Organizācija

ATKL - Apcietinājumā turēšanas kārtības likums

IeVP – Ieslodzījuma vietu pārvalde

KL – Krimināllikums

KPL – Kriminālprocesa likums

Latvijas SIK – Latvijas Sodū izpildes kodekss

MK – Latvijas Republikas Ministru kabinets

LPSR – Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika

SKII – sociālās korekcijas izglītības iestāde

Ievērojot nevainīguma prezumpcijas principu, tekstā sastopamie norādījumi uz aizdomās turēto vai apsūdzēto izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem jāsaprot kā pieņēmums, proti, ka konkrētās personas iespējams ir izdarījušas noziedzīgus nodarījumus.

Ievads

Lai gan brīvība ir viena no pamattiesībām, kuras ierobežojumi pieļaujami tikai izņēmuma gadījumos, vairāk kā ceturtdaļa no Latvijas cietumos ieslodzītajiem nevis izcieš brīvības atņemšanas sodu, bet gaida iztiesāšanu vai lietas izskatīšanu apelācijas vai kasācijas kārtībā.¹ Apcietinājuma piemērošanas iespēja ir paredzēta Kriminālprocesa likumā un tā nav pretrunā nedz ar Latvijas Republikas Satversmi, nedz starptautiskajiem tiesību aktiem. Tomēr pieļaujot personas brīvības ierobežošanu kriminālprocesuālos nolūkos, normatīvie akti ietver virkni prasību, kuru mērķis minimizēt cilvēktiesību ierobežojumus un garantēt to samērīgumu, proti, ievērot saprātīgu līdzsvaru starp personu, valsts un sabiedrības interesēm.

Situācija ar apcietinājuma kā drošības līdzekļa piemērošanu pēdējos gados ir būtiski uzlabojusies – samazinājies gan apcietināto personu absolūtais skaits, gan arī to īpatsvars ieslodzīto vidū; apcietinājuma piemērošanu reglamentējošās kriminālprocesuālās tiesību normas tiek konstruētas ievērojot cilvēktiesību starptautiskos standartus; drošības līdzekļa piemērošanas prakse ir kļuvusi daudz motivētāka – ierosinot apcietinājuma piemērošanu, procesa virzītāji ne vien norāda tā piemērošanas nepieciešamību, bet arī pamato to. Tomēr, neraugoties uz pozitīvām izmaiņām, apcietinājums nav kļuvis par reti piemērojamu drošības līdzekli un nav pamata uzskatīt, ka situācija tuvākajā laikā var mainīties.

Veiktais pētījums saturiski turpina 2002. - 2004. gadā īstenoto apcietinājuma piemērošanas monitoringu, ko veica Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS ar Atvērtās sabiedrības institūta Justīcijas programmas (*Open Society Justice Initiative*) finansiālu atbalstu. Lai noskaidrotu kā Latvijā tiek piemērots apcietinājums un identificētu esošās problēmas, pētījuma procesā tika atlasītas un analizētas 288 krimināllietas, kurās tika lemts par apcietinājuma piemērošanu², kā arī aptaujāti 143 juristi, kuri sava darba ietvaros praktiski saskārušies ar apcietinājuma piemērošanu, proti - 60 tiesneši un 83 izziņas izdarītāji, kā arī prokurori.

Pirms desmit gadiem Latvijā plaši tika atbalstīts viedoklis, ka apcietinājuma piemērošana ir noziedzīga nodarījuma loģiskas sekas, kas neprasa īpašu motivāciju, proti, aizdomās turētā vai apsūdzētā statuss jau pats par sevi ir pietiekams pamats personas brīvības ierobežošanai pirms lietas iztiesāšanas un personas atzīšanai par vainīgu noziedzīgo nodarījumu izdarīšanā. Šo apsvērumu dēļ pat lēmumus par apcietinājuma piemērošanu nereti taisīja, standarta veidlapā pasvītrojot jau iepriekš sagatavotas vārdkopas, ka persona var izvairīties no izmeklēšanas vai izdarīt jaunu noziedzīgu nodarījumu, nenorādot nekādus faktus, kas apstiprinātu attiecīgos apgalvojumus. Patlaban procesa virzītāju ierosinājumi par

¹ Piemēram, atbilstoši IeVP datiem 2011. gada 7. martā no 6762 ieslodzītajām personām 2014, tas ir 30 %, ir apcietinātie (avots: Ieslodzījuma vietu pārvaldes dati).

² Attiecīgajās krimināllietās apcietinājums tika piemērots 286 personām, savukārt 45 gadījumos tika atteikts piemērot šo drošības līdzekli.

apcietinājuma piemērošanu, kā arī lēmumi par tā piemērošanu ir motivēti daudz nopietnāk, tomēr joprojām aktuāls ir jautājums par apcietinājuma piemērošanas objektīvo nepieciešamību. Pat atsakoties no veidlapu lietošanas, praksē nereti turpinās šablonisku formulējumu izmantošana un izvairīšanās no konkrētu gadījumu dziļākas analīzes. Ierosinot un lemjot par apcietinājuma piemērošanu, liela uzmanība tiek pievērsta noziedzīga nodarījuma smagumam, tomēr ne vienmēr pietiekami ir izvērtēts drošības līdzekļa samērīgums, personu raksturojošas ziņas un citi lietas apstākļi.

Lai pozitīvi ietekmētu apcietinājuma piemērošanas praksi un novērstu tajā kļūdas, svarīgi turpināt juristu diskusiju par apcietinājuma būtību un piemērošanas pieļaujamību, kā arī regulāri būtu jāveic tā piemērošanas monitorings.

Pētījuma gaitā tika analizēti Latvijas normatīvie akti, starptautisko tiesību normas, krimināllietu un apcietinājuma piemērošanas lietu materiāli, statistikas dati, intervēto speciālistu viedokli par problēmām, piemērojot un izpildot apcietinājumu³.

³ Autors izsaka pateicību Jēkabpils rajona tiesas, Jūrmalas pilsētas tiesas, Kurzemes rajona tiesas, Rīgas apgabaltiesas, Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas, Ventpils tiesas, citu tiesu tiesnešiem un darbiniekiem, prokuroriem un Valsts policijas darbiniekiem, kuri palīdzēja ar pētāmo materiālu atlasīšanu, kā arī aktīvi dalījās ar saviem viedokļiem par apcietinājuma problēmām.

1. Personas tiesības uz brīvību

Cilvēkam ir tiesības brīvi pārvietoties, patstāvīgi noteikt savu atrašanās vietu, brīvi izvēlēties nodarbošanos un organizēt dzīvi pēc saviem ieskatiem. Personas tiesības uz brīvību ir pārpozitīvas - starptautiskie tiesību avoti un nacionālie normatīvie akti nepiešķir brīvības tiesības, bet vien atspoguļo *lex naturalis*⁴, materializē objektīvi pastāvošās tiesību normas, ietērpjot šo tiesību veidolu likumu formā. Personas tiesības uz brīvību ir deklarētas ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 3. pantā⁵, ANO Starptautiskajā paktā par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 9. pantā⁶, Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 5. pantā⁷, Eiropas Savienības Pamattiesību Hartas 6. pantā⁸, Latvijas Republikas Satversmes 94. pantā⁹ un citos normatīvajos aktos. Tomēr nedz Latvijas, nedz citu valstu normatīvie akti, nedz starptautiskās tiesības neatzīst personas tiesības uz brīvību par absolūtām. Tiek paredzēti gadījumi, kad personas tiesības uz brīvību var ierobežot vai atņemt.

Latvijas Republikas Satversmes 94. pantā deklarēts, ka ikvienam ir tiesības uz brīvību un personas neaizskaramību, atrunājot, ka brīvību drīkst atņemt vai ierobežot tikai likumos paredzētajos gadījumos.¹⁰ Kriminālās justīcijas ietvaros brīvības ierobežošana var notikt, piemērojot kriminālsodus, kā arī piespiedu līdzekļus.¹¹

Starptautiskie tiesību avoti, pieļaujot personu brīvības ierobežošānu īpašos gadījumos, vienlaikus definē saistošus noteikumus, kuru mērķis ir novērst patvaļīgu un nepamatotu personu pamattiesību apjoma sašaurināšanu. Piemēram, ANO Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām paredz, ka personu nedrīkst patvaļīgi, bez likumā noteiktā pamata un neievērojot tajā paredzēto procedūru, arestēt vai turēt apcietinājumā. Katram, kam atņemta brīvība, arestējot vai turot apcietinājumā, ir tiesības uz viņa lietas izskatīšanu tiesā, lai šī tiesa varētu nekavējoties izlemt, vai viņa aizturēšana ir likumīga, un dot norādījumu par viņa atbrīvošanu, ja aizturēšana ir nelikumīga.¹² Savukārt Eiropas

4 No latīņu valodas: dabiskās tiesības.

5 ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācija, pieņemta 1948. gada 10. decembrī <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/vispcd.htm>.

6 ANO Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām. Pieņemts 1966. gada 16. decembrī. Stājies spēkā 1976. gada 23. martā. Latvija nosūtījusi depozitārijam 1992. gada 24. martā <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/pptpakc.htm>.

7 Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija, ar grozījumiem, kas izdarīti ar 11. un 14. protokolu, Roma, 1950. gada 4. Novembris http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/56D2C838-7133-4010-8D00-99BE58570B95/0/LVA_CONV.pdf.

8 Eiropas Savienības Pamattiesību Harta <http://eur-lex.europa.eu/lv/treaties/dat/32007X1214/hm/C2007303LV.01000101.htm>.

9 Latvijas Republikas Satversme, pieņemta 1922. gada 15. februārī <http://www.likumi.lv/doc.php?id=57980>.

10 Latvijas Republikas Satversme, pieņemta 1922. gada 15. februārī <http://www.likumi.lv/doc.php?id=57980>.

11 Krimināllikumā ir definēti divi sodi, pēc kuru piemērošanas personas tiek turētas ieslodzījumā – brīvības atņemšana (KL 38. pants) un arests (KL 39. pants), Kriminālprocesa likumā ir paredzēta iespēja piemērot ar brīvības atņemšanu saistītus piespiedu līdzekļus (KPL 15. nodaļa).

12 ANO Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām. Pieņemts 1966. gada 16. decembrī. Stājies spēkā 1976. gada 23. martā. Latvija nosūtījusi depozitārijam 1992. gada 24. martā <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/pptpakc.htm>.

Cilvēktiesību konvencija paredz šādus gadījumus, kad pieļaujama brīvības atņemšana personai:

- ja persona tiek tiesiski aizturēta uz kompetentas tiesas sprieduma pamata;
- ja persona tiek tiesiski aizturēta vai apcietināta par nepakļaušanos likumīgam tiesas spriedumam, vai, lai nodrošinātu jebkuru likumā paredzētu saistību izpildi;
- ja persona tiek tiesiski aizturēta vai apcietināta ar nolūku nodot viņu kompetentām tiesību aizsardzības iestādēm, balstoties uz pamatotām aizdomām, ka šī persona ir izdarījusi sodāmu nodarījumu, vai, ja ir pamatots iemesls uzskatīt par nepieciešamu aizkavēt viņu izdarīt likumpārkāpumu, vai nepieļaut viņa bēgšanu pēc likumpārkāpuma izdarīšanas;
- ja tiesiski tiek aizturēts nepilngadīgais vai nu pāraudzināšanas nolūkā, vai lai nodotu viņu kompetentām tiesību aizsardzības iestādēm;
- ja persona tiek tiesiski aizturēta ar nolūku aizkavēt infekcijas slimību izplatīšanos, vai arī tā ir garīgi slima persona, alkoholiķis vai narkomāns, vai klaidonis;
- ja persona tiek likumīgi aizturēta vai apcietināta ar nolūku neļaut tai nelikumīgi ieceļot valstī, vai, ja pret personu tiek veiktas darbības ar nolūku viņu izraidīt no valsts, vai izdot citai valstij.¹³

Eiropas cietumu noteikumos uzsvērts, ka apcietinātās personas saglabā visas tiesības, izņemot tās, kas tām likumīgi atņemtas ar lēmumu par apcietinājuma piemērošanu. Apcietinātajam nosaka minimālos nepieciešamos ierobežojumus, kas ir proporcionāli leģitīmajam mērķim, kura sasniegšanai tie noteikti.¹⁴

¹³ Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija, ar grozījumiem, kas izdarīti ar 11. un 14. protokolu, Roma, 1950. gada 4. Novembris http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/56D2C838-7133-4010-8D00-99BE58570B95/0/LVA_CONV.pdf.

¹⁴ Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules Adopted by the Committee of Ministers on 11 January 2006 at the 952nd meeting of the Ministers' Deputies <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=955747> ; Eiropas cietumu noteikumi (Eiropas Padomes Ministru komitejas Ieteikums Rec(2006)2 dalībvalstīm par Eiropas cietumu noteikumiem) (pieņemti 2006. gada 11. janvārī) http://www.tiesibsargs.lv/lat/tiesibu_akti/eiropas_padomes_dokumenti/?doc=131.

2. Drošības līdzekļu jēdziens un vispārējs raksturojums

Drošības līdzekļa jēdziens un veidi

Drošības līdzekļi ir kriminālprocesuālo tiesību institūts, kas reglamentē speciālu kriminālprocesa likumā definētu piespiedu līdzekļu saturu, uzvedības ierobežojumu apjomu, to piemērošanas, grozīšanas un atcelšanas kārtību.

Izsmelošs drošības līdzekļu uzskaitījums ir izklāstīts KPL 243. pantā. Kriminālprocesuālo tiesību doktrīna, ievērojot atsevišķu drošības līdzekļu dabu un ar to nosakāmo personu uzvedības ierobežojumu raksturu un apjomu, atšķirīgi klasificē drošības līdzekļus, savukārt Kriminālprocesa likums nošķir **drošības līdzekļus, kas nav saistīti ar brīvības atņemšanu (1)** un **drošības līdzekļus, kas ir saistīti ar brīvības atņemšanu (2)**.

Apzīmējumi „ar brīvības atņemšanu saistīts” un „ar brīvības atņemšanu nesaistīts” nav ļoti veiksmīgi, ņemot vērā faktu, ka Krimināllikumā ir definēts sods – „brīvības atņemšana”, kam ir cita juridiskā daba, nekā apcietinājumam vai mājas arestam, turklāt personu brīvību ierobežo ikviens drošības līdzeklis – apcietinājuma un mājas aresta piemērošanas gadījumā ierobežojumi skar personas pārvietošanas brīvību, citi drošības līdzekļi sašaurina personas uzvedības brīvības apjomu vai iespēju rīkoties pēc saviem ieskatiem. Šo drošības līdzekļu klasifikācijas relatīvu apstiprina arī fakts, ka apcietinājums saistīts ne tikai ar personas pārvietošanās brīvības ierobežošanu, bet arī ar vairākiem citiem uzvedības ierobežojumiem, savukārt drošības līdzekļi, kas dēvēti kā „ar brīvības atņemšanu nesaistītie”, zināmā mērā arī ierobežo personas pārvietošanās brīvību, piemēram, aizliedzot tuvoties noteiktai vietai, izbraukt no valsts, nosakot pienākumu uzturēties noteiktā vietā u.c.

Tātad drošības līdzekļu klasifikācijas pamatā ir nevis brīvības ierobežošanas fakts, bet brīvības ierobežošanas apjoms - ar brīvības atņemšanu saistītie drošības līdzekļi paredz personas pastāvīgu (nepārtrauktu) uzturēšanos noteiktā vietā, savukārt, ar brīvības atņemšanu nesaistītie drošības līdzekļi, ierobežo personu tiesības, tai skaitā pārvietošanās brīvību, mazākā mērā.

Drošības līdzekļi, kas nav saistīti ar brīvības atņemšanu ir šādi:

- aizliegums tuvoties noteiktai personai vai vietai;
- noteiktas nodarbošanās aizliegums;
- aizliegums izbraukt no valsts;
- uzturēšanās noteiktā dzīvesvietā;
- personiskais galvojums;
- drošības nauda;
- nodošana policijas uzraudzībā;
- nepilngadīgā nodošana vecāku vai aizbildņu pārraudzībā;

Drošības līdzekļi, kas ir saistīti ar brīvības atņemšanu ir šādi:

- apcietinājums;
- mājas arests;
- nepilngadīgā ievietošana sociālās korekcijas izglītības iestādē.

Drošības līdzekļu piemērošanai ir jābūt vērstai uz kriminālprocesuālo mērķu sasniegšanu - analizējamais kriminālprocesa tiesību institūts nav radīts, lai sodītu likumpārkāpējus. Drošības līdzeklis ir preventīvs kriminālprocesuāls instruments - to piemēro aizdomās turētajai vai apsūdzētajai personai, ja ir pamats uzskatīt, ka viņa varētu turpināt noziedzīgas darbības, traucēt pirmstiesas kriminālprocesu vai tiesu, izvairīties no piedalīšanās kriminālprocesā vai no sprieduma izpildes. Gan drošības līdzeklis, gan arī kriminālsods ierobežo personas brīvības un tiesības, kā arī rada tiesiskās sekas, kas uztveramas kā personai nelabvēlīgas, tomēr šo tiesību instrumentu piemērošanas mērķi, piemērošanas kārtība, subjektu loks, kā arī adresātu tiesiskais statuss būtiski atšķiras.

Salīdzinājumā ar sodu, ko sāk izpildīt pēc notiesājoša sprieduma spēka stāšanās, drošības līdzekļus piemēro personām, kuras nav atzītas par vainīgām noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā, bet attiecībā uz kurām pastāv pamatotas aizdomas, ka viņas varētu izdarīt noziedzīgu nodarījumu (a), kā arī personām, kuras apsūdzētas par līdzdalību noziedzīgā nodarījumā izdarīšanā vai līdzdalībā tajā (b). Drošības līdzekļa piemērošanu nedrīkst interpretēt kā personas *faktisko* atzīšanu par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā - KPL 19. pantā definētais nevainīguma prezumpcijas princips attiecināms uz jebkuru personu neatkarīgi no tā, vai tai ir vai nav piemērots drošības līdzeklis.

Drošības līdzeklis ir tūlītēja reakcija uz iespējami izdarītu noziedzīgu nodarījumu un personas uzvedību pēc tā izdarīšanas. Šī reakcija ir proaktīva – ievērojot ziņas par aizdomās turētā vai apsūdzētā personību un uzvedību, tiek prognozēti iespējamie riski - ka persona var radīt šķēršļus kriminālprocesa norisei vai turpināt likumpārkāpumu izdarīšanu. Ja risku iespējamība ir liela, personai var piemērot drošības līdzekli. Turklāt, jo riski ir lielāki, jo stingrākus uzvedības ierobežojumus personai var noteikt. Drošības līdzekļus var piemērot brīdī, kad vēl nav savākti visi pierādījumi par konkrētās personas vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, turklāt tas tiek darīts nevis lai paustu valsts attieksmi un novērtējumu izdarītajam pārkāpumam, bet, lai nodrošinātu kriminālprocesa norisi, proti, - mazinātu varbūtību, ka aizdomās turētā persona traucēs kriminālprocesu, mēģinās izvairīties no dalības kriminālprocesā, mēģinās nelikumīgi ietekmēt citus kriminālprocesa dalībniekus (piemēram - iebiedēt, uzpirkt), izvairīsies no piespriedē kriminālsoda. Savukārt kriminālsods ir piespriežams ar notiesājošu spriedumu¹⁵ un tā mērķis ir atjaunot taisnīgumu¹⁶, resocializēt pārkāpēju un novērst jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu.

¹⁵ Vai arī ar prokurora priekšrakstu par sodu, sk. KPL 421. pantu.

¹⁶ KL 35. panta pirmajā daļā norādīts, ka sods piemērojams, lai sodītu personu. Juridiskā konstrukcija „sodīt, lai sodītu” jāinterpretē taisnīguma atjaunošanās sistēmas ietvaros, nevis kā atbilde par izdarīto noziedzīgu nodarījumu.

Jāatzīst, ka jaunu noziedzīgu nodarījumu novēršana ir ne tikai kriminālsoda mērķis, bet arī faktors, kas zināmā mērā ietekmē drošības līdzekļu izvēli un piemērošanu. Gan Latvijas, gan arī citu valstu kriminālprocesa tiesību normas saista drošības līdzekļa piemērošanu arī ar varbūtību, ka aizdomās turētā vai apsūdzētā persona var turpināt noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, tieši vai netieši norādot, ka drošības līdzekļi piemērojami, lai novērstu jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu. Piemēram, KPL 272. pantā (Apcietināšanas pamats) tiek uzvērts, ka viens no apcietinājuma piemērošanas pamatojumiem ir fakts, ka ar citiem drošības līdzekļiem nevar nodrošināt, ka persona neizdarīs jaunu noziedzīgu nodarījumu, respektīvi, jauna noziedzīga nodarījuma izdarīšanas varbūtība ir faktors, kas vienmēr jāņem vērā, lemjot par drošības līdzekļa piemērošanu. Uz saikni starp drošības līdzekļu piemērošanu un noziedzīgu nodarījumu novēršanu tiek norādīts arī citos KPL pantos. Piemēram, saskaņā ar KPL 257. panta piekto daļu aizdomās turētajai un apsūdzētajai personai jāņem vērā, ka drošības nauda ieskaitāma valsts budžetā ne tikai tajos gadījumos, kad persona, kurai bijis piemērots šis drošības līdzeklis, nepilda procesuālos pienākumus, bet arī tajā gadījumā, ja tā izdarījusi jaunu, tīšu noziedzīgu nodarījumu.

Drošības līdzekļu piemērošanai ir opcionāls raksturs – pastāvot Kriminālprocesa likumā definētajiem priekšnosacījumiem, pilnvarotās personas – procesa virzītājs vai izmeklēšanas tiesnesis – drīkst izvēlēties un piemērot aizdomās turētai vai apsūdzētajai personai vienu vai vairākus drošības līdzekļus. Drošības līdzekļus var piemērot, ja ir pamats uzskatīt, ka tie sekmēs kriminālprocesa mērķu sasniegšanu, bet tos neizmantojot, kriminālprocesa norise varētu būt būtiski apgrūtināta. Ja nav iemesla uzskatīt, ka persona varētu traucēt kriminālprocesa norisi, izvairīties no kriminālprocesa vai piespriestā soda izpildes, drošības līdzekļus nav pamata piemērot.

Faktā, ka aizdomās turētajai vai apsūdzētajai personai netiek piemērots drošības līdzeklis nav saskatāma pretruna – tas pilnīgi atbilst kriminālprocesuālajiem principiem. Aizdomās turētā vai apsūdzētā tiesiskais statuss nozīmē, ka izmeklētāja vai prokurora prāt ir pietiekami daudz ziņu par faktiem, kas pierāda personas vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, savukārt drošības līdzekļu nepiemērošana nozīmē, ka procesa virzītājs uzskata, ka aizdomās turētais vai apsūdzētais nemēģinās izvairīties no kriminālprocesa, netraucēs tam, kā arī neizvairīsies no soda izpildes pēc notiesājoša sprieduma pasludināšanas.

Drošības līdzekļu piemērošanas politiku ietekmē vairāki faktori. Kriminālprocesa likums ietver tiesību normas, kas pilnvaro procesa virzītāju, kā arī izmeklēšanas tiesnesi, rīkoties, bet attiecīgo tiesību normu praktiskā piemērošana ir atkarīga no drošības līdzekļu idejas un kriminālprocesuālo normu izpratnes, procesa virzītāja viedokļa par viņa lomu un misiju kriminālprocesā un citiem apstākļiem.

Piemēram, procesa virzītājs var būt ieinteresēts piemērot drošības līdzekli, šādi atvieglojot procesuālo darbību veikšanu, kā arī iegūstot iespēju piedāvāt aizdomās turētajai vai apsūdzētajai personai piemērotā drošības līdzekļa grozīšanu vai atcelšanu apmaiņā pret

sadarbību kriminālprocesa ietvaros. Šāda pieeja drošības līdzekļu piemērošanai var dot praktiskus rezultātus, tomēr tā neatbilst Kriminālprocesa likumā noteiktajam un tādēļ to nevar atbalstīt. Ja aizdomās turētais vai apsūdzētais sadarbojas ar procesa virzītāju, vaļsirdīgi sniedz liecības un citādi demonstrē, ka neradīs šķēršļus kriminālprocesa norisei, tad tas var būt iemesls drošības līdzekļu atcelšanai vai grozīšanai. Vienlaikus jāievēro, ka arī šāda aizdomās turētā vai apsūdzētā pozitīvi vērtējamā uzvedība vēl nenozīmē, ka procesa virzītājam būtu automātiski jāatsakās no drošības līdzekļa piemērošanas vai jāgroza jau iepriekš piemērotais drošības līdzeklis. Drošības līdzekļu piemērošana, to piemērošanas iniciēšana, drošības līdzekļu grozīšana un atcelšana notiek, ievērojot vairākus faktorus un to mijiedarbību. Tomēr jebkādā gadījumā **procesa virzītājs nedrīkst apzināti izraudzīties stingrāku, nekā objektīvi nepieciešams, drošības līdzekli, lai mudinātu personu aktīvi piedalīties kriminālprocesā apmaiņā pret drošības līdzekļa atcelšanu vai grozīšanu.**

Pēdējo desmit gadu laikā drošības līdzekļu piemērošanas praksē ir mazinājusies *sodīšanas komponentes* ietekme, un patlaban procesa virzītāji pārsvarā gadījumu respektē un ievēro kriminālprocesuālo drošības līdzekļu piemērošanas mērķus. Tomēr vēlme sodīt aizdomās turēto vai apsūdzēto personu nav pilnīgi izzudusi un joprojām var ietekmēt procesa virzītāja lēmumus, novedot līdz nepamatotai vai ne visai pamatotai drošības līdzekļu piemērošanai.

Par to, vai konkrēta persona ir vai nav vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā lemj tiesa, taisot notiesājošu vai attaisnojošu spriedumu. Tiesa arī ir kompetenta izvēlēties konkrētajam gadījumam atbilstošu soda veidu un mēru.¹⁷ Tomēr, atsevišķos gadījumos jau pirms lietas izskatīšanas tiesā, policijas darbiniekiem un prokuroriem ir pārliecība par konkrētās personas vainu noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā un tieši tāpēc šī persona arī nereti iegūst aizdomās turētā un apsūdzētā statusu kriminālprocesā. To ievērojot, daži procesa virzītāji uzskata par nepieciešamu ierobežot personas tiesības un pat brīvību, piemērojot drošības līdzekli jau tāpēc vien, ka konkrētā persona tiek turēta aizdomās vai ir apsūdzēta noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. **Drošības līdzekļa piemērošana personai tās kriminālprocesuālā statusa (i) vai arī izdarītā noziedzīgā nodarījuma veida (ii) dēļ neatbilst Kriminālprocesa likumā nostiprinātajiem principiem** un ir izskaidrojama ar atsevišķu procesa virzītāju pārliecību, ka aizdomās turētājiem un apsūdzētajiem jāpacieš uzvedības ierobežojumi, bet represiju neesamība nav taisnīga, ņemot vērā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas faktu.

Nolūks sodīt personu, piemērojot drošības līdzekli, atspoguļo procesa virzītāju vēlmi nekavējoties panākt taisnīguma atjaunošanu, demonstrēt valsts reakciju uz izdarīto noziedzīgo nodarījumu uzreiz pēc noziedzīga nodarījuma atklāšanas. To var saprast, ņemot vērā, ka laiks no noziegumu atklāšanas līdz notiesājošu spriedumu spēkā stāšanās brīdim Latvijā parasti ir mērāms nevis dienās vai mēnešos, bet gados. Daži policijas darbinieki un prokurori, lemjot

¹⁷ Likumā paredzētajos gadījumos par sodu lemj arī prokurors, taisot priekšrakstu par sodu.

par aizdomās turētā vai apsūdzētā tiesību ierobežošanu kriminālprocesuālā nolūkā uzskata par nepieciešamu savu iespēju robežās sekmēt taisnīguma atjaunošanu, saistot to ar pārkāpēja represēšanu (sodīšanu). Tas nenozīmē, ka drošības līdzekļi attiecīgajos gadījumos tiek piemēroti, lai tikai sodītu personu, taču tieši šis faktors bieži vien ietekmē procesa virzītāju un izmeklēšanas tiesnešu lēmumus.¹⁸ Tomēr **kriminālprocesu gausums un legālās iespējas tos vilcināt nav iemesls drošības līdzekļu piemērošanai.**

Daži procesa virzītāji arī atzīst, ka drošības līdzekļa piemērošana pauž procesa virzītāja pārliecību par personas vainu konkrētajā noziedzīgā nodarījumā, bet apcietinājuma gadījumā, tas ir arī signāls tiesai, ka nodarījuma smaguma dēļ personai būtu jāpiemēro brīvības atņemšanas sods. Šo pieeju nevar atbalstīt, jo viedokli par apsūdzētajam piemērojamo sodu prokurors var tieši paust lietas iztiesāšanas gaitā un tas nav jāpastiprina ar drošības līdzekļa piemērošanas faktu.

Sabiedrības spriedze

Drošības līdzekļu piemērošanu var ietekmēt arī **sabiedrības spriedze** - viedoklis par nepieciešamību nekavējoties represīvi reaģēt uz noteiktu nodarījumu, piemērojot ar brīvības atņemšanu saistītu drošības līdzekli. Kriminālprocesa likums nenorāda uz sabiedrības viedokli kā faktoru, kas būtu ņemams vērā lemjot par drošības līdzekļa piemērošanu. Tomēr nav pamata uzskatīt, ka dzīvē šāda viedokļa pastāvēšanai nav nekādas nozīmes. Liela sabiedrības daļa vēlas, lai taisnīga reakcija uz izdarīto noziedzīgo nodarījumu nekavējoties sekotu tā izdarīšanai. Gadījumā, ja izdarītais noziedzīgais nodarījums ir smags (i), saistīts ar sevišķu cietsirdību (ii), vērsts pret personām, kuras nav bijušas spējīgas pretoties (iii), rādījis lielus zaudējumus (iv), tam ir koruptīvs raksturs (v) un virknē citu gadījumu, taisnīguma atjaunošanu pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas sabiedrība saista ar brīvības atņemšanas piemērošanu¹⁹, turklāt pārliecībā, ka tai jābūt piemērotai nekavējoties. Ja kriminālprocesā, kas uzsākts pēc smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanas, kas izraisījis sabiedrisko rezonansi, parādās aizdomās turētā vai apsūdzētā persona, sabiedrība vēlas²⁰, lai nosodījums un kriminālā represija būtu piemērota jau pirmstiesas kriminālprocesa stadijā. Lielākajai sabiedrības daļai šķiet nepieņemami, ja persona, kura turēta aizdomās vai apsūdzēta slepkavībā, izvarošanā, bērnu pavešanā netiklībā u.c. smagu noziegumu izdarīšanā, netiek apcietināta jau brīdī, kad tā ieguvusi attiecīgo kriminālprocesuālo statusu. Līdzīgs viedoklis ir arī attiecībā uz gadījumiem, kad persona turēta aizdomās vai apsūdzēta smagu

¹⁸ Šis apgalvojums nav jāsaprot tā, ka visi procesa virzītāji vai izmeklēšanas tiesneši doma un rīkojas šādā veidā. Nav iespējams arī precīzi noteikt, cik liela mērā šāda pieeja ietekme drošības līdzekļu piemērošanas politiku Latvijas kriminālprocesā. Tomēr aptaujājot procesa virzītājus saistībā ar drošības līdzekļu piemērošanas problēmām, ir iegūta pārliecība, ka minētajiem faktoriem ir nozīmē Latvijas kriminālprocesuālajā praksē.

¹⁹ Ja izdarīti sevišķi smagi noziegumi, sabiedrības pārstāvji pauž arī viedokļus par nāves soda atjaunošanu, nepieciešamību linčot vainīgo, ja tika izdarīts dzimumnoziegums – tad arī kastrēt pārkāpēju.

²⁰ Sabiedrības vēlmes kriminālprocesā ir diezgan abstrakta un objektīvi nenoskaidrojama parādība. Sabiedrība sastāv no dažādiem cilvēkiem, viņu viedokli par kriminālās justīcijas aktualitātēm ir ļoti atšķirīgi. Par sabiedrības vēlmēm parasti spriež, ekstrapolējot aktīvu sabiedrības pārstāvju publiski pausto viedokļu struktūru.

amatnoziegumu un noziegumu pret tautsaimniecību izdarīšanā, kaut gan šādos gadījumos atbalsts personu represēšanai pirms tiesas jau ir mazāk izteikts.

Ne visi procesa virzītāji un izmeklēšanas tiesneši ir spējīgi saglabāt emocionālo neitralitāti un ignorēt sabiedrības spriedzi, kas vēlās represiju (atriebību) un uzskata, ka tai jābūt piemērotai nekavējoties. Ikviens procesa virzītājs un izmeklēšanas tiesnesis ir arī cilvēks, un tādēļ sausus juridiskus apsvērumus var ietekmēt ar vispārcilvēciskiem priekšstatiem par taisnīgumu un nepieciešamību reaģēt uz ļaunumu, ko radījis izdarītais noziedzīgais nodarījums. Kriminālās justīcijas jomas speciālistu *solidarizēšanās* ar sabiedrības viedokli ne vienmēr nozīmē profesionālisma trūkumu, bet zināmu vilšanos Latvijas kriminālās justīcijas sistēmā, kas sabiedrības prāt bieži vien ir pārāk stīva un saudzīga attiecībā uz personām, kuras izdarījušas smagus un sevišķi smagus noziegumus.

Svarīgi arī ievērot, ka ikviens gadījums, kad sabiedrība uzskata par nepieciešamu apcietināt tādas personas, kas turētas aizdomās par smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu, bet procesa virzītājs vai izmeklēšanas tiesnesis savā profesionālajā darbā nepakļaujas sabiedriskajai spriedzei un nesaskata kriminālprocesuālu nepieciešamību piemērot stingru drošības līdzekli, rada nosodošu sabiedrības reakciju, kas tad jau tiek tieši adresēta tiesnesim, prokuroram, policijas darbiniekiem, kuri sabiedrības prāt nevēlas atbilstīgi sodīt pārkāpējus par izdarīto. Atsauces uz nevainīguma prezumpciju (i), kriminālprocesuālās nepieciešamības neesamību sabiedrībai tīkamam drošības līdzekļu piemērošanai (ii), atgādinājums, ka sodīšana ir tiesas kompetences jautājums (iii) parasti paliek ārpus sabiedrības uzmanības vai vēl vairāk nokaitē publisko diskusiju. To, ka pret aizdomās turēto vai apsūdzēto netiek vērstas represijas, sabiedrība un mediji parasti izskaidro ar policijas darbinieku un tiesu varai piederīgo korumpētību (a), vienaldzību pret sabiedrības interesēm (b), empātijas trūkumu attiecībā uz cietušo (c), simpātijām pret pārkāpēju (d).

Mūsdienu sabiedrības viedoklis par nepieciešamību stingrāk reaģēt uz likumpārkāpumu izdarīšanu, sodīt bargāk un piemērot represīvākus instrumentus kriminālprocesa ietvaros nav vien Latvijas fenomens – līdzīga situācija ir arī citās valstīs, turklāt ļoti bieži minētajam viedoklim ir politiķu atbalsts, kuri iniciē normatīvo aktu grozījumus un publiski kritizē kriminālās justīcijas sistēmas „pārāk saudzīgo” attieksmi pret cilvēkiem, kuri pārkāpj likumu.

Procesa virzītājiem un izmeklēšanas tiesnešiem nebūtu pareizi norobežoties no sabiedrības un ignorēt tās pārstāvju viedokli par kriminālprocesa norisi. Nevajadzētu arī augstprātīgi uzskatīt, ka vidējais sabiedrības pārstāvis nesaprot un nesaprātis kriminālās justīcijas būtību un tādēļ ir lieki tērēt laiku un resursus, lai skaidrotu sabiedrībai kriminālprocesa ietvaros īstenojamās aktivitātes.

Tomēr nav pareizi arī akli sekot asinskāriem aicinājumiem un akli piemērot represīvākos krimināltiesību un kriminālprocesa instrumentus, šādi izvairoties no pārmetumiem par iespējamu korumpētību vai īpašām simpātijām pret likumpārkāpējiem.

Likumpārkāpuma un likumpārkāpēja raksturojums

Drošības līdzekļu piemērošanas praksē ir konstatējama korelācija starp izraudzīto drošības līdzekļu veidiem un izdarīto noziedzīgo nodarījumu veidiem, raksturu un aizdomās turēto vai apsūdzēto kriminālo biogrāfiju. Ierobežojošus drošības līdzekļus biežāk piemēro tajos gadījumos, kad personas tiek apsūdzētas vai turētas aizdomās saistībā ar smagu vai sevišķi smagu noziegumu izdarīšanu (i), kā arī tad, ja persona ir izdarījusi vairākus noziedzīgus nodarījumus (ii) vai iepriekš jau ir bijusi sodīta (iii).

Likumdevējs ir saistījis drošības līdzekļu piemērošanu ar risku, ka aizdomās turētā vai apsūdzētā persona traucēs kriminālprocesa norisi, izvairīsies no kriminālprocesa vai soda izciešanas, izdarīs jaunus noziedzīgus nodarījumus. Saskaņā ar KPL 244. panta otro daļu, procesa virzītājs izvēloties drošības līdzekli ņem vērā noziedzīgā nodarījuma raksturu un kaitīgumu, aizdomās turētā vai apsūdzētā personību, viņa ģimenes stāvokli, veselību un citus apstākļus. Minētie faktori nav drošības līdzekļa piemērošanas pamats, proti, nedz izdarītā noziedzīgā nodarījuma veids, raksturs un kaitīgums, nedz personu raksturojošā informācija pati par sevi nenozīmē nepieciešamību piemērot drošības līdzekli, tomēr analizējot šo informāciju, pastāv iespēja konstatēt riskus, kas varētu būt iemesls drošības līdzekļa piemērošanai.

Procesa virzītāja un izmeklēšanas tiesneša secinājumi par jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas risku, kā arī varbūtība, ka persona traucēs kriminālprocesi vai mēģinās izvairīties no tā, ir izdarāmi, ņemot vērā noziedzīgā nodarījuma veidu un raksturu, personību raksturojošu informāciju un tādēļ -

- aizdomās turētā vai apsūdzētā kriminālā biogrāfija;
- uzvedība citos kriminālprocesos;
- fakts, ka vairākkārtēja personas sodīšana nav bijusi efektīva un nav atturējusi viņu no jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas, kā arī
- citi fakti, -

var ietekmēt kriminālprocesuālos lēmumus attiecībā uz drošības līdzekļu piemērošanu, grozīšanu un atcelšanu. **Tomēr ir svarīgi, lai procesa virzītāji un izmeklēšanas tiesneši mehāniski nesaistītu atsevišķus faktus ar nepieciešamību piemērot noteikta veida drošības līdzekli. Informācija, kas raksturo pārkāpēju un izdarīto noziedzīgo nodarījumu jāanalizē, lai novērtētu kriminālprocesa traucēšanas un jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas riskus. Savukārt konstatētie riski var radīt pamatu drošības līdzekļa piemērošanai. Konkrētā drošības līdzekļa veida izvēlei un uzvedību ierobežojošo pienākumu apjoma noteikšanai jānotiek ievērojot samērības un represijas ekonomijas principu.**

Par aizdomās turēto vai apsūdzēto personu raksturojošu informāciju var uzskatīt jebkādas attiecināmas ziņas par faktiem. Nav pamata uzskatīt, ka nozīme ir tikai tai informācijai, kas attiecas uz konkrētu kriminālprocesi. Informācija par personas sodāmību,

uzvedību citos kriminālprocesos ir vērā ņemama un to var izmantot pamatojot lēmumu par drošības līdzekļa piemērošanu vai atteikumam to piemērot.

Piemēram, nevar piekrist pamatojumam, ko izmantojusi apgabaltiesas tiesnese 2008. gada 3. septembrī pieņemtajā lēmumā kriminālprocesa Nr. 11410100806²¹ ietvaros, norādot, ka izmeklēšanas tiesneses lēmumā minētais apcietinājuma piemērošanas pamatojums nebalstās uz konkrētajā procesā konstatētajiem faktiem par personas izvairīšanos no izmeklēšanas, jo no lēmuma redzams, ka konkrētie fakti par drošības līdzekļa – nodošana policijas uzraudzībā – pārkāpšanu ir no cita kriminālprocesa, kura ietvaros minētais jautājums arī būtu jārisina.²²

Tāpat nevar piekrist secinājumam, ko apgabaltiesas tiesnese izdarījusi, izskatot sūdzību par apcietinājuma piemērošanu kriminālprocesā Nr. 11810018308²³, norādot, ka personai drošības līdzekli piemēro konkrētā kriminālprocesā un to nevar piemērot, balstoties uz ziņām, ka persona veikusi pretdarbību kriminālprocesa mērķu sasniegšanai citā kriminālprocesā, tāpēc aizstāvju sūdzības ir apmierināmas.²⁴

Vienlaikus jāievēro, ka viena kriminālprocesa ietvaros piemērotā drošības līdzekļa noteikumu pārkāpšana vai procesuālo pienākumu nepildīšana nav nepārprotams pamats vairāk ierobežojoša drošības līdzekļa piemērošanai citā kriminālprocesā – ziņas par personas uzvedību citos kriminālprocesos jāvērtē kā aizdomās turētā vai apsūdzētā personību raksturojoša informācija, kas var ietekmēt lēmumu par drošības līdzekļa piemērošanu.

Procesa virzītāja attieksme pret drošības līdzekļu piemērošanu kriminālprocesā

Procesa virzītāja attieksmei pret drošības līdzekļu piemērošanu jābūt neitrālai un bezkaislīgai. Vienmēr būtu jāatceras, ka drošības līdzeklis nav kriminālsods un tā piemērošana ir pamatojama vienīgi ar kriminālprocesuālajām interesēm, turklāt uzvedības ierobežojumiem, kas noteikti ar drošības līdzekli, jābūt samērojamiem ar konstatētajiem riskiem un eventuālo kaitējumu, ko varētu radīt aizdomās turētās vai apsūdzētās personas nepienācīga procesuālo pienākumu pildīšana.

Drošības līdzeklis kā personas brīvību un tiesības ierobežojošs instruments kriminālprocesā ietekmē aizdomās turēto un apsūdzēto personu uzvedību, disciplinē viņus, liek apzinīgi pildīt kriminālprocesuālos pienākumus. Tāpēc policijas darbinieki, prokurori un tiesneši lielākoties pozitīvi vērtē Kriminālprocesa likumā paredzēto iespēju piemērot aizdomās turētajām un apsūdzētajām personām drošības līdzekļus. Tas nenozīmē, ka procesa virzītāji vienmēr piemēro drošības līdzekļus vai iniciē to piemērošanu visām aizdomās turētajām un apsūdzētajām personām, vai arī vēlas, lai drošības līdzekļi būtu obligāti piemērojami visām

²¹ Lietas Nr. KPL-5/383 materiāli.

²² Avots: L. Ružas apkopojums par Rīgas apgabaltiesas praksi, izskatot sūdzības par apcietinājuma piemērošanu.

²³ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2008. gada 12. augusta lēmums lietā Nr. KPL-5/364 .

²⁴ Avots: L. Ružas apkopojums par Rīgas apgabaltiesas praksi, izskatot sūdzības par apcietinājuma piemērošanu.

minētājām personām. Tomēr procesa virzītāji neuzskata, ka drošības līdzekļi ir ekskluzīvs kriminālprocesuāls instruments, ko varētu piemērot vien īpašos gadījumos.

Šāds viedoklis un ar to saistītā drošības līdzekļu piemērošanas prakse nav pretrunā ar Kriminālās justīcijas vispārīgajiem principiem un Kriminālprocesa likumā noteikto. Ja uzvedības ierobežojumi, kas noteikti personai, piemērojot drošības līdzekli, **ir samērīgi un pamatoti**, drošības līdzekļa piemērošanas fakts nav vērtējams kā tiesībām neatbilstošs, proti, apspriešanas priekšmets var būt personai noteikto uzvedību ierobežojumu raksturs un apjoms, nevis pats drošības līdzekļa piemērošanas fakts. Lemjot, vai konkrētajā gadījumā to piemērot aizdomās turētajai vai apsūdzētajai personai, procesa virzītājam jānoskaidro:

- vai ir pamats drošības līdzekļa piemērošanai;
- cik liels ir risks, ka konkrētā persona mēģinās izvairīties no kriminālprocesa, traucēs to, turpinās noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, mēģinās izvairīties no tai, piespriedā soda izpildes.

Pozitīva atbilde uz pirmo jautājumu nozīmē drošības līdzekļa piemērošanas pieļaujamību, savukārt atbildes uz otro jautājumu nosaka piemērojamā drošības līdzekļa veidu un ar to nosakāmo uzvedības ierobežojumu apjomu. Protams, tādu kritēriju kā „samērīgums” un „pamatotība” izpratne nav līdzīga visām kriminālprocesā iesaistītajām personām, un tādēļ kriminālprocesa ietvaros vienmēr būs redzama viedokļu atšķirība - vai konkrētajai personai ir vai nav jāpiemēro drošības līdzeklis (i), vai personai jāpiemēro vairāk vai mazāk uzvedību ierobežojošs drošības līdzeklis (ii).

Piemērojot vai iniciējot drošības līdzekļa piemērošanu, jāievēro valsts represijas ekonomijas princips, proti, no Kriminālprocesa likumā definētā drošības līdzekļu klāsta jāizvēlas tādi, kas, nodrošinot noteikto mērķu sasniegšanu, minimāli ierobežo personas brīvības un tiesības. Stingrus (vairākas tiesības ierobežojošus) drošības līdzekļus nedrīkst piemērot preventīvā nolūkā - proti, nekonstatējot faktus, kas apstiprina attiecīgo drošības līdzekļu piemērošanas nepieciešamību. Pastāvot drošības līdzekļa piemērošanas pamatam, procesa virzītāja tiesības izvēlēties drošības līdzekli nav absolūtas. **Drošības līdzekļus nedrīkst piemērot „ar rezervi”- proti, uzskatot, ka papildus represija personai nekaitēs, bet kriminālprocesa gaitu tomēr atvieglos.**

Drošības līdzekļu piemērošanas prakse pēdējo desmit gadu laikā ir pozitīvi mainījusies un virkne procesa virzītāju vairs neuzskata drošības līdzekļu piemērošanu par obligātu kriminālprocesa atribūtu.²⁵ Vairākos gadījumos, nesaskatot riskus kriminālprocesa norisei,

²⁵ 2003.-2004. gadā aptaujājot 143 procesa virzītājus, tika noskaidrots, ka tikai 10 % tiesnešu un 19 % prokuroru un policijas darbinieku nesaskatīja apcietinājuma piemērošanā sodīšanas mērķi; 40 % tiesnešu un 41 % prokuroru un izziņas izdarītāju uzskatīja, ka apcietinājumam atsevišķos gadījumos ir sodīšanas funkcija, 42 % tiesnešu un 27 % aptaujāto prokuroru un izziņas izdarītāju norādīja, ka apcietinājumam ļoti bieži ir sodīšanas funkcija, savukārt 8 % tiesnešu un 13 % prokuroru un izziņas izdarītāju uzskatīja, ka apcietinājumam vienmēr ir mērķis sodīt pārkāpēju par izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Sk. A.Judins „Par apcietinājumu Latvijas Kriminālprocesā”, Jurista Vārds Nr. 45 (350) 2004. gada 23. novembris, <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=auth&id=96727> .

procesa virzītāji vispār nenosaka aizdomās turētajiem un apsūdzētajiem drošības līdzekļus un šāda prakse vairs nav uztverama kā neparasta.

3. Apcietinājums – būtība un vispārējs raksturojums

Apcietinājuma jēdziens

Apcietinājums ir ar brīvības atņemšanu saistīts drošības līdzeklis. Kriminālprocesa likumā apcietinājums ir definēts kā personas brīvības atņemšana, ko ar izmeklēšanas tiesneša lēmumu vai tiesas nolēmumu Kriminālprocesa likumā paredzētajos gadījumos var piemērot aizdomās turētajam vai apsūdzētajam pirms galīgā nolēmuma spēkā stāšanās konkrētajā kriminālprocesā, ja kriminālprocesā iegūtās konkrētās ziņas par faktiem rada pamatotas aizdomas, ka persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, par kuru likums paredz brīvības atņemšanas sodu, un cita drošības līdzekļa piemērošana nevar nodrošināt, ka persona neizdarīs jaunu noziedzīgu nodarījumu, netraucēs vai neizvairīsies no pirmstiesas kriminālprocesa, tiesas vai sprieduma izpildīšanas.

Gnozeoloģiski tiesību normas par kriminālprocesuālo apcietinājumu ir kompromiss starp deklarētajām personas tiesībām uz brīvību (i) un sabiedrības interesēm, kas saistītas ar noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanu, vainīgās personas sodīšanu un jaunu noziedzīgu nodarījumu novēršanu (ii). Respektējot personu tiesības uz brīvību un nevainīguma prezumpcijas principu, nevar tomēr noliegt, ka:

- svarīgi ir novērst aizdomās turētās un apsūdzētās personas darbību, kas vērsta uz kriminālprocesa traucēšanu, liecinieku un cietušo personu nelikumīgu ietekmēšanu;
- jānovērš vainīgās personas izvairīšanās no piedalīšanās kriminālprocesuālās darbībās, lietas iztiesāšanā un piespriedē soda izpildes;
- jāpārtrauc noziedzīgu nodarījumu izdarīšana, novēršot personai iespēju turpināt likumpārkāpumu izdarīšanu.

Apcietinājums, tāpat kā citi drošības līdzekļi, ir piemērojams preventīvos nolūkos – lai novērstu eventuālus šķēršļus, ko persona var radīt kriminālprocesa norisei; lai nepieļautu jaunu likumpārkāpumu izdarīšanu – noziedzīgas darbības turpināšanu, noziedzīgas darbības izdarīšanu; lai ietekmētu citas kriminālprocesā iesaistītas personas.

Ja persona ir apcietināta, tātad pastāv pamatotas aizdomas par tās piedalīšanos noziedzīga nodarījuma izdarīšanā vai arī tā apsūdzēta noziedzīga nodarījuma izdarīšanā (i), kā arī konstatēts risks, ka persona traucēs kriminālprocesu, mēģinās izvairīties no kriminālprocesa vai soda izpildes, turpinās noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu (ii). Minētie riski ir saprotami nevis kā vispārīga rakstura pieņēmumi, bet uz faktiem balstīti secinājumi par personas iespējamo uzvedību, ja tai netiks piemēroti drošības līdzekļi. Tomēr, nedz personas kriminālprocesuālais statuss, nedz risku esamība, nav iemesls, lai vērtētu apcietinājumu kā sodu - valsts reakciju uz noziedzīgu nodarījumu.

Pastāvot kolīzijai starp personas pamattiesībām (tiesībām uz brīvību) un sabiedriskām interesēm, kas saistītas ar sekmīgu kriminālprocesa norisi, likumdevējs centies nodrošināt līdzsvaru starp tām - proti, nepieļaujot situāciju, kurā viena interese tiek ignorēta vai būtiski ierobežota otrās intereses dēļ. Pats par sevi apcietinājums nozīmē personas pamattiesību apjoma samazināšanu par labu kriminālprocesa interešu nodrošināšanai. Tomēr arī kriminālprocesa intereses nav absolūtas – ikvienas aizdomās turētās un apsūdzētās personas apcietināšana hipotētiski varētu atvieglot krimināllietu izmeklēšanu un pilnīgi novērst personu izvairīšanos no piedalīšanās procesuālās darbībās gan pirmstiesas procesā, gan arī iztiesāšanas laikā. Šie apsvērumi tomēr nav arguments totālai apcietinājuma piemērošanai, jo šāda drošības līdzekļa piemērošanas prakse nozīmētu nesamērīgu personu pamattiesību upurēšanu par labu kriminālprocesa interesēm.

Apcietinājuma piemērošanas priekšnosacījumus, pamatu, kārtību, termiņus, kontroli, apcietināto procesuālās tiesības nosaka Kriminālprocesa likums, savukārt apcietinājuma izpildi, apcietināto personu tiesības drošības līdzekļa izpildes laikā, apcietināto aprūpes kārtību nosaka Apcietinājumā turēšanas kārtības likums²⁶ un citi normatīvie akti.²⁷

Procesa virzītājs, piemērojot apcietinājumu vai iniciējot tā piemērošanu, acīm redzami neuzskata, ka kriminālprocess izbeigsies ar personu attaisnojošo spriedumu – viņš ir pārliecināts, ka persona ir vainīga tai inkriminētajā noziedzīgajā nodarījumā un saskata risku, ka persona varētu traucēt kriminālprocesu un izdarīt jaunus noziedzīgus nodarījumus. Šāda procesa virzītāja pārliecība un drošības līdzekļa – apcietinājuma – piemērošanas fakts tomēr neizslēdz apsūdzētā attaisnošanu. **Fakts, ka persona ir bijusi apcietināta nedrīkst ietekmēt tiesas lēmumu par apsūdzētās personas vainu viņai inkriminētā likumpārkāpuma izdarīšanā.**

KPL 244. panta pirmajā daļā ir uzsvērts, ka procesa virzītājam jāizvēlas tāds procesuālais piespiedu līdzeklis, kas ir samērīgs un pēc iespējas mazāk aizskar personas pamattiesības. Apcietinājumu kā visstingrāko drošības līdzeklis var piemērot gadījumos, kad kriminālprocesuālos mērķus nevar sasniegt ar citiem drošības līdzekļiem, vai to sasniegšana var būt apdraudēta, neierobežojot aizdomās turētā vai apsūdzētā brīvību. Ņemot vērā apcietinājuma būtību (i) un ievērojot faktus, ka to piemēro personai, attiecībā uz kuru nav notiesājoša sprieduma vai spriedums nav stājies spēkā (ii), ka aizdomās turētā vai apsūdzētā persona var tikt atzīta par nevainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā un tas nozīmēs, ka

²⁶ Apcietinājumā turēšanas kārtības likums, Latvijas Republikas likums, pieņemts 2006. gada 22. jūnijā <http://www.likumi.lv/doc.php?id=138990>.

²⁷ Noteikumi par apcietināto un notiesāto personu veselības aprūpi izmeklēšanas cietumos un brīvības atņemšanas iestādēs, Ministru kabineta noteikumi Nr. 199, pieņemti 2007. gada 20. martā; Noteikumi par ieslodzīto personu uztura un sadzīves vajadzību materiālā nodrošinājuma normām", Ministru kabineta noteikumi Nr. 1022, pieņemti 2006. gada 19. decembrī, <http://www.likumi.lv/doc.php?id=150405&from=off>; Noteikumi par uzņēmuma līguma saturu un noslēgšanas kārtību, ja tiek nodarbināts apcietinātais, Ministru kabineta noteikumi Nr. 387, pieņemti 2007. gada 12. jūnijā <http://www.likumi.lv/doc.php?id=158854&from=off>; Izmeklēšanas cietuma iekšējās kārtības noteikumi, Ministru kabineta noteikumi Nr. 800, pieņemti 2007. gada 27. novembrī.

nebrīvē ir turēts cilvēks, kurš nav izdarījis noziedzīgu nodarījumu (iii), likumdevējs paredzējis noteikumus, kas ierobežo apcietinājuma piemērošanu un nosaka speciālu kontroli pār tā izpildi.

Tomēr, nedz īpaša drošības līdzekļa piemērošanas kārtība, nedz kontroles mehānisms pār tā izpildi nevar garantēt absolūti pareizu apcietinājuma piemērošanu. Saskaņā ar likuma „Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu”²⁸ 3. panta pirmās daļas 2. punktu ar tiesas spriedumu attaisnota persona ir tiesīga prasīt zaudējumu atlīdzību, ja viņa tika apcietināta kriminālprocesa ietvaros.

Persona, kurai var piemērot apcietinājumu

Apcietinājumu, tāpat kā citus drošības līdzekļus, var piemērot personai, kurai konkrētajā kriminālprocesā ir aizdomās turētās vai apsūdzētās personas statuss. Persona kļūst par aizdomās turēto ar procesa virzītāja rakstveida lēmumu, ja pierādījumu kopums dod pamatu pieņemumam, ka izmeklējamo noziedzīgo nodarījumu, visticamāk, izdarījusi konkrētā persona (KPL 65. pants). Apsūdzētais ir persona, kura ar procesa virzītāja lēmumu saukta pie kriminālatbildības par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu un pret kuru uzsāktā kriminālvajāšana nav izbeigta, kura nav attaisnota vai atzīta par vainīgu ar spēkā stājušos tiesas spriedumu (KPL 69. panta pirmā daļa).

Apcietinājumu var piemērot tikai tādai personai, kas turēta aizdomās vai apsūdzēta tāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, par kuru Krimināllikumā ir paredzēts brīvības atņemšanas sods (KPL 272. panta pirmā daļa).

Vispārīgajai tiesību normai, kas paredz iespēju apcietināt aizdomās turēto un apsūdzēto ir vairāki izņēmumi, kas izslēdz apcietinājuma piemērošanas iespēju vai ierobežo tā piemērošanu.

Saskaņā ar Satversmes 29. pantu nedrīkst apcietināt Saeimas locekli, izņemot gadījumu, ja viņu notver nozieguma izdarīšanas laikā. Par katru Saeimas locekļa apcietināšanu divdesmit četru stundu laikā jāpaziņo Saeimas prezidijam, kurš to ceļ priekšā nākošā Saeimas sēdē izlemšanai par Saeimas locekļa paturēšanu apcietinājumā vai par viņa atsvabināšanu. Laikā starp sesijām, līdz sesijas atklāšanai, par Saeimas locekļa paturēšanu apcietinājumā lemj Saeimas prezidijs.

Vīnes konvencija par diplomātiskajiem sakariem²⁹ 31. panta pirmā daļā deklarē, ka diplomātiskajam aģentam³⁰ ir imunitāte no uzņemošās valsts kriminālās jurisdikcijas.

²⁸ Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu, Latvijas Republikas likums, pieņemts 1998. gada 28. maijā <http://www.likumi.lv/doc.php?id=48719&from=off>

²⁹ 1961. gada 18. aprīļa Vīnes konvencijai par diplomātiskajiem sakariem, <http://www.likumi.lv/doc.php?id=77114>.

Diplomātiskā aģenta imunitāte no uzņemošās valsts jurisdikcijas neatbrīvo viņu no nosūtošās valsts jurisdikcijas (Konvencijas 31. panta ceturtdaļa). Nosūtošā valsts drīkst atteikties no diplomātisko aģentu imunitātes no jurisdikcijas (Konvencijas 32. panta otrā daļa).

KPL 118. panta pirmajā daļā ir noteikts, ka diplomātiskā imunitāte atbrīvo ārvalstu diplomātus, viņiem pielīdzinātās personas un to ģimenes locekļus no kriminālās atbildības saskaņā ar Krimināllikumu un no visiem kriminālprocesuāliem pienākumiem, savukārt KPL 118. panta otrajā daļā ir noteikts, ka diplomātisko kurjeru nedrīkst aizturēt un apcietināt.

Vīnes Konvencijas par konsulārajiem sakariem 41. panta pirmā daļā paredzēts, ka konsulārā amatpersona nav pakļaujama ne arestam, ne pirmstiesas apcietinājumam, izņemot gadījumus, kad izdarīts smags noziegums, un saskaņā ar kompetentas tiesu varas iestādes nolēmumu.³¹

KPL 119. panta otrajā daļā ir noteikts, ka konsulāro kurjeru nedrīkst aizturēt un apcietināt.

Atbilstoši KPL 120. pantā noteiktajam tiesnesi vai tiesībsargu var apcietināt tikai ar Saeimas piekrišanu. Lēmumu par tiesneša un tiesībsarga apcietināšanu pieņem īpaši pilnvarots Augstākās tiesas tiesnesis. Prokuroru var apcietināt KPL noteiktajā vispārējā kārtībā, par to nekavējoties paziņojot ģenerālprokuroram.

Kriminālprocesa likumā ir paredzēti ierobežojumi apcietinājuma piemērošanai nepilngadīgajām personām³² (i), grūtniecēm (ii) un sievietēm pēcdzemdību periodā līdz vienam gadam, bet, ja sieviete baro bērnu ar krūti, — visā barošanas laikā (iii).

Grūtnieci, sievieti pēcdzemdību periodā līdz vienam gadam, kā arī sievieti, kura baro bērnu ar krūti, nedrīkst apcietināt, ja viņa turēta aizdomās vai apsūdzēta:

- noziedzīga nodarījuma izdarīšanā aiz neuzmanības, izņemot gadījumu, kad šis nodarījums tika izdarīts, personai atrodoties apreibinošu vielu ietekmē vai, ja veiktās darbības rezultātā ir iestājusies citas personas nāve;
- kriminālpārkāpuma izdarīšanā, izņemot gadījumu, kad šis nodarījums tika izdarīts, personai atrodoties apreibinošu vielu ietekmē vai, ja veiktās darbības rezultātā ir iestājusies citas personas nāve;
- tīša mazāk smaga nozieguma izdarīšanā un nav pārkāpusi cita drošības līdzekļa noteikumus, kā arī nav izdarījusi mazāk smagu noziegumu, būdama aizdomās turētā vai apsūdzētā smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanā (KPL 273. pants).

³⁰ Diplomātiskais aģents ir nosūtošās valsts pārstāvniecības vadītājs vai pārstāvniecības diplomātiskā personāla darbinieks//Skatīt 1961. gada 18. aprīļa Vīnes konvencijas par diplomātiskajiem sakariem 1.pantu;

³¹ 1963. gada 24. aprīļa Vīnes Konvencija par konsulārajiem sakariem <http://www.likumi.lv/doc.php?id=77223> .

³² Par apcietinājuma piemērošanu nepilngadīgajiem skatīt apakšnodaļu „Nepilngadīgais apcietinātais”.

Nepilngadīgais apcietinātais

Ņemot vērā, ka pie kriminālatbildības var saukt personu, kura likumpārkāpuma izdarīšanas brīdī ir sasniegusi 14 gadu vecumu, persona nevar iegūt aizdomās turētā vai apsūdzētā tiesisko statusu un tādēļ to nevar apcietināt, ja noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī tā sasniegusi 13 gadu vecumu vai bijusi vēl jaunāka.

Nepilngadīgo, kas sasniedzis 14 gadu vecumu var apcietināt, tomēr likumdevēja attieksme pret bērniem, kuri iespējams ir izdarījuši noziedzīgus nodarījumus, ir saudzīgāka – Kriminālprocesa likums ietver nepilngadīgajām personām labvēlīgas tiesību normas, kas ierobežo apcietinājuma piemērošanu gadījumos, ja aizdomās turētais vai apsūdzētais nav sasniedzis 18 gadu vecumu.

Saistībā ar nepilngadīgo apcietināšanu, jāievēro, ka saskaņā ar Apvienoto Nāciju Organizācijas pieņemtajiem Pekinas noteikumiem nepilngadīgo apcietināšana ir pieļaujama kā galējais līdzeklis, ja nav citu iespēju sasniegt kriminālprocesuālos mērķus, turklāt apcietinājuma laikam jābūt pēc iespējas īsākam.³³

ANO 6. kongress „Par noziedzības apkarošanu un par apiešanos ar likumpārkāpējiem” 4. rezolūcijā uzsvēra, ka nepilngadīgo pirmstiesas aizturēšana (apcietināšana) jāpielieto tikai kā pēdējais līdzeklis, ka nepilngadīgos nedrīkst turēt tādos apstākļos, kuros viņi tiek pakļauti pieaugušo aizturēto personu negatīvai ietekmei, un ka vienmēr jāņem vērā bērnu attīstības vajadzības.³⁴

Eiropas Padomes Ministru komitejas rekomendācija CM/Rec(2008) 11 „Eiropas noteikumi par nepilngadīgo likumpārkāpēju kā sankciju un līdzekļu subjektu” uzsver nepieciešamību dalībvalstīm darīt visu iespējamo, lai izvairītos no nepilngadīgo apcietināšanas.³⁵

Kaut gan nepilngadīgo apcietināšana Latvija vēl nav kļuvusi par izņēmuma praksi, pēdējos gados situācija ir būtiski uzlabojusies, un šis drošības līdzeklis piemērojams nepilngadīgajiem retāk, nekā iepriekš. Piemēram, 2006. gada 1. janvārī ieslodzījumā ir bijuši 142 nepilngadīgie apcietinātie, 2011. gada 21. martā nepilngadīgo apcietināto skaits Latvijas cietumos ir bijis 35.³⁶ Nepilngadīgo apcietināto skaita samazināšanās tendences skaidrojamas ar Kriminālprocesa likuma spēkā stāšanos, kas paredz ierobežojumus nepilngadīgo apcietināšanā; izmeklēšanas tiesnešu un procesa virzītāju attieksmes izmaiņas attiecībā uz

³³ United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules") Adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985. <http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/beijingrules.pdf>, sk. Pekinas noteikumu 13. pantu.

³⁴ Sixth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders. Resolution 4. Development of minimum standards of juvenile justice. <http://www.asc41.com/6th%20UN%20Congress%20on%20the%20Prevention%20of%20Crime/024%20ACONF.87.14.Rev.1%20Sixth%20United%20Nations%20Congress%20on%20the%20Prevention%20of%20Crime%20and%20the%20Treatment%20of%20Offenders.pdf>.

³⁵ Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures.// European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, Council of Europe Publishing, 2009, art. 10.

³⁶ Avots: Ieslodzījuma vietu pārvaldes statistikas dati.

nepilngadīgo personu ieslodzīšanu kopumā; 2009. gadā izdarītajiem grozījumiem Krimināllikumā, kas aizliedz brīvības atņemšanas piemērošanu bērniem, kuri izdarījuši kriminālpārkāpumus vai mazāk smagus noziegumus.

Saskaņā ar Kriminālprocesa likumā noteikto, nepilngadīgo nedrīkst apcietināt, ja viņš tiek turēts aizdomās vai apsūdzēts noziedzīga nodarījuma izdarīšana aiz neuzmanības (i) vai kriminālpārkāpuma izdarīšanā (ii).

Nepilngadīgo personu var apcietināt, ja tā turēta aizdomās vai apsūdzēta nozieguma izdarīšanā aiz neuzmanības, ja ticis konstatēts, ka nodarījums izdarīts, personai atrodoties apreibinošu vielu ietekmē vai, ja veiktās darbības rezultātā ir iestājusies citas personas nāve.

KPL 273. panta 3. daļā ir paredzēts, ka nepilngadīgo, kuru tur aizdomās vai apsūdz tīša mazāk smaga nozieguma izdarīšanā var apcietināt, ja viņš ir pārkāpis cita drošības līdzekļa vai audzinoša rakstura piespiedu līdzekļa — ievietošanas sociālās korekcijas izglītības iestādē — noteikumus vai noziegumu izdarījis, būdams aizdomās turēts vai apsūdzēts smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanā. KPL 273. panta otrajā daļā ir paredzēts, ka nepilngadīgo personu var apcietināt, ja viņa turēta aizdomās vai apsūdzēta kriminālpārkāpuma izdarīšanā, ja konstatēts, ka nodarījums izdarīts, personai atrodoties apreibinošu vielu ietekmē vai, ja veiktās darbības rezultātā ir iestājusies citas personas nāve.

Ievērojot Kriminālprocesa likumā noteikto, nav šaubu par iespēju piemērot apcietinājumu nepilngadīgajiem, kas turēti aizdomās vai apsūdzēti smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanā. Diskutabls ir jautājums par iespēju apcietināt bērnus, kuri turēti aizdomās vai apsūdzēti kriminālpārkāpuma vai mazāk smaga nozieguma izdarīšanā.

Šauri interpretējot Kriminālprocesa likumā noteikto, ir pamats secināt, ka nepilngadīgo var apcietināt, ja viņš:

- izdarījis kriminālpārkāpumu, atrodoties apreibinošu vielu ietekmē un tā rezultātā ir iestājusies citas personas nāve;
- aiz neuzmanības izdarījis mazāk smagu noziegumu, atrodoties apreibinošu vielu ietekmē un tā rezultātā ir iestājusies citas personas nāve;
- tīši izdarījis mazāk smagu noziegumu, turklāt ir pārkāpis cita drošības līdzekļa vai audzinoša rakstura piespiedu līdzekļa - ievietošanas sociālās korekcijas izglītības iestādē - noteikumus;
- tīši izdarījis mazāk smagu noziegumu, būdams aizdomās turēts vai apsūdzēts smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanā.

Tomēr, vērtējot tiesību normas sistēmiski, nav pamata ignorēt KL 65. panta otrajā daļā noteikto aizliegumu - piemērot brīvības atņemšanas sodu personām, kuras izdarījušas kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas (i), KPL 272. pantā pirmajā daļā paredzēto aizliegumu - piemērot apcietinājumu gadījumos, ja par tādu noziedzīgo nodarījumu, kura izdarīšanā persona turēta aizdomās vai apsūdzēta, nav paredzēta iespēja piemērot brīvības atņemšanas sodu (ii), kā arī faktu, ka kopš 2009. gada 1.

jūlija ir izveidojusies situācija, kad KL sevišķajā daļā ir panti, kas paredz brīvības atņemšanas sodu, bet šo sodu nevar piemērot, ja noziedzīgu nodarījumu ir izdarījusi nepilngadīga persona (iii).

Tāpat problēmjautājumu var formulēt šādi: **Vai drīkst apcietināt personu, kuru saskaņā ar likumu nevar sodīt ar brīvības atņemšanu, kaut gan Krimināllikuma panta sankcijā ir paredzēts brīvības atņemšanas sods?**

Apcietinājuma piemērošanu šajos gadījumos var pamatot ar kriminālprocesuālajām interesēm, uzsverot atšķirību starp drošības līdzekļa un soda piemērošanas mērķiem. Tomēr ir argumenti, kas rada pamatu kritiski vērtēt šādu pieeju.

Definējot apcietinājuma piemērošanas pieļaujamību, likumdevējs nav izvērtējis iespēju, ka Krimināllikumu grozot, var izveidoties situācija, kad panta sankcijā ir paredzēts brīvības atņemšanas sods, bet to nedrīkst piemērot atsevišķai likumpārkāpēju grupai. Tādēļ KPL 270. panta pirmajā daļā noteiktais jāsaprot kā aizliegums piemērot apcietinājumu gadījumos, kad konkrēto personu nevar sodīt ar brīvības atņemšanu.

Personas brīvības atņemšana pirms krimināllietas izskatīšanas tiesā, droši zinot, ka par izdarīto noziedzīgo nodarījumu personai netiks piemērota brīvība atņemšana, nav vērtējama kā samērīga kriminālprocesuālā reakcija.

Iepazīstoties ar apcietinājuma piemērošanas praksi, ka arī noskaidrojot procesa virzītāju un izmeklēšanas tiesnešu viedokļus saistībā ar nepilngadīgo apcietināšanu, kuri turēti aizdomās vai apsūdzēti mazāk smago noziegumu izdarīšanā, ir konstatēts vienprātības trūkums. Kaut gan dominē viedoklis, ka apcietinājumu šajos gadījumos nedrīkst piemērot, praksē ir sastopami arī gadījumi, kas atspoguļo pretējo viedokli.

2010. gada 27. decembrī Jelgavas tiesa (tiesnese I. Freimane, piedaloties prokurorei L. Mašļakovai, aizstāvim – zvērinātām advokātam I. Cīrulim, izskatīja krimināllietu Nr. 11221208810, kurā 15 gadu vecais S. O., tika apsūdzēts noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, kas paredzēts KL 185. panta 1. daļā.

Tiesas spriedumā tika norādīts, ka 2010. gada 15. novembrī ap plkst. 23⁴⁰ S. O., zādzības izdarīšanas nolūkā, piegāja pie veikala un ar līdzpaņemtajiem kaltu un skrūvgriezi mēģināja uzlauzt veikala ārdurvis, kā rezultātā tīši sabojāja durvju slēdzeni, nodarot mantisko zaudējumu Ls 21 apmērā. Garām braucošie policijas darbinieki pārtrauca S. O. darbības un viņu aizturēja.

S. O. netika apsūdzēts zādzības izdarīšanas mēģinājumā vai nozieguma sagatavošanās.

Tiesa konstatēja, ka apsūdzētā S. O. darbības pirmstiesas kriminālprocesā pareizi kvalificētas pēc KL 185. panta 1. daļas, un viņa vaina pierādīta. Tiesa pareizi norādīja, ka saskaņā ar KL 65. panta otro daļu brīvības atņemšanas sods nav piemērojams personai, kura izdarījusi kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas.

Izskatot lietu, tika konstatēts, ka S. O. tika apcietināts 2010. gada 17. novembrī un apcietinājumā pavadīja 42 diennaktis.

Apcietinājums tika piemērots, ievērojot faktu, ka aizdomās turētais ir izdarījis arī vairākus citus noziedzīgus nodarījumus, ka viņš turēts aizdomās citu noziedzīgo nodarījumu izdarīšanā, kā ir bijis pamats uzskatīt, ka viņš var turpināt noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu.

³⁷

Izmeklēšanas tiesnese, lemjot par apcietinājuma piemērošanu S. O. ņēma vērā faktu, ka KL 185. pantā 1. daļā ir paredzēta iespēja sodīt vainīgo ar brīvības atņemšanas uz laiku līdz 4 gadiem, uzskatot, ka KL 65. panta 2. daļā paredzētais aizliegums attiecās uz brīvības atņemšanas soda piemērošanu, tomēr nav šķērslis nepilngadīgo apcietināšanai.

Vēl spilgtāk nepilngadīgo apcietināšanas problēmas atspoguļojās, lemjot par drošības līdzekļa piemērošanu kriminālprocesā Nr. 1261029210. Lēmums par nepilngadīgā apcietināšanu tika pieņemts, piespriežot viņam brīvības atņemšanu par kriminālpārkāpumu, kas tika izdarīts nosacītas notiesāšanas pārbaudes laikā.

2010. gada 16. jūnijā Liepājas tiesa (tiesnesis I. Jaunģelže, piedaloties prokurorei I. Pickainei un aizstāvim – zvērinātājai advokātei I. Fominai) izskatīja Krimināllietā Nr. 1261029210 materiālus un konstatēja, ka nepilngadīgais Ģ. Z. nosacītas notiesāšanas pārbaudes laikā 2010. gada 7. un 8. aprīlī atkārtoti izdarījis zādzību nelielā apmērā, tas ir mazāk smagu noziegumu, atbildība par kuru ir paredzēta KL 180. panta otrā daļā.

Kaut gan KL 65. panta otrajā daļā ir paredzēts aizliegums piemērot brīvības atņemšanas sodu personām, kuras izdarījušas mazāk smagus noziegumus pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas, tiesa sodīja Ģ. Z. ar brīvības atņemšanu uz vienu gadu, ka arī atcēla iepriekš piemēroto drošības līdzekli - uzturēšanos noteiktā dzīvesvietā un piemēroja apcietinājumu.

Tiesa nav motivējusi apcietinājuma piemērošanu.

Iespējams, tiesas lēmums par apcietinājuma piemērošanu tika pieņemts, ņemot vērā, ka KPL 272. pantā trešajā daļā paredz, ka apcietinājumu var piemērot personai, kura tiek turēta aizdomās vai apsūdzēta par pārbaudes laikā izdarītu tīšu noziegumu.

Tomēr šī norma nerada pamatu pārkāpt KL 65. panta otrajā daļā noteikto un sodīt nepilngadīgo ar brīvības atņemšanas sodu.³⁸

Līdzīga problēmu atklāj Bauskas rajona tiesas spriedums lietā Nr. 11120060910.

2010. gada 3. jūnijā Bauskas rajona tiesa (tiesnese M. Ribina, piedaloties prokurorei I. Golubevai un aizstāvim – zvērinātam advokātam R. Čakaram), izskatot lietas materiālus

³⁷ Sk. lietas Nr. 11221208810 materiālus.

³⁸ Krimināllietas Nr. 11261029210 materiāli.

konstatēja, ka 17 gadu vecais I.L. 2010. gada 16. un 20. maijā atkārtoti izdarīja svešas mantas slepenu nolaupīšanu (zādzību) nelielā apmērā, tas ir - mazāk smagu noziegumu, atbildība, par kuru ir paredzēta KL 180. panta otrajā daļā.

I. L. tika apcietināts pirmstiesas procesā.

Ar tiesas spriedumu I. L. tika sodīts ar brīvības atņemšanu uz sešiem mēnešiem.³⁹

Jāpiebilst, ka ievērojot izdarīto likumpārkāpumu raksturu, apsūdzēto raksturojošo ziņas, informāciju par personu izvairīšanos no piedalīšanās citos kriminālprocesos, nedz apcietinājuma piemērošanas, nedz brīvības atņemšanas piespriešana I. L. neradītu diskusiju, ja noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas brīdī viņš būtu sasniedzis pilngadības vecumu.

2010. gada 9. jūnijā Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa (izmeklēšanas tiesnese I. Millere), izskatīja lietas Nr. 11090017810 materiālus, kurā svešas mantas tīšā bojāšanā apsūdzēts 15 gadu vecais R. T. Kaut gan izdarītais noziedzīgs nodarījums ir atzīstams par mazāk smagu un saskaņā ar likumu viņu nevar sodīt ar brīvības atņemšanu, izmeklēšanas tiesnese nolēma piemērot apsūdzētajam R. T. apcietinājumu. R. T. iepriekš netika sodīts un apcietinājuma piemērošanas galvenais iemesls ir apsūdzēta izvairīšanās no kriminālprocesa.

Pēc aizturēšanas apsūdzētais R. T. ir pavadījis apcietinājuma 37 dienas. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa (tiesnese I. Baiko, piedaloties prokurorei T. Geršinskai-Ješinskai) 2010. gada 27. jūlijā par izdarīto noziedzīgo nodarījumu sodīja R. T., piespriežot viņam piespiedu darbu uz maksimāli pieļaujamo laiku – 280 stundām, kas acīmredzami tika saistīts ar faktu, ka R.T. izpildītais apcietinājuma laiks atbilst 296 piespiedu darba stundām.

Apcietinājuma saturs

Apcietinājuma legālajā definīcijā uzsvērts, ka šis drošības līdzeklis izpaužas personas brīvības atņemšanā. Vārds „brīvība” šajā gadījumā ir saprotama daudz plašāk, nekā tiesības patstāvīgi izvēlēties atrašanās vietu un pārvietoties pēc saviem ieskaitiem. Apcietinājums ir komplekss drošības līdzeklis, kas būtiski skar personas privātās dzīves sfēru, ierobežojot viņas tiesības un brīvības. Kaut gan Kriminālprocesa likumā ir uzsvērts, ka ar apcietinājuma piemērošanu saistītie personas uzvedības ierobežojumi ir vērsti uz kriminālprocesuālo mērķu sasniegšanu un noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas novēršanu, faktiski tie ietekmē apcietināto personu daudz lielākā mērā, atņemot vai ierobežojot iespējas veikt darbības, kas pašas par sevi netraucē kriminālprocesa norisei. Apcietinātais, piemēram, nevar pilnā mērā izmantot vecāku tiesības, audzināt un rūpēties par saviem bērniem⁴⁰, nevar dzīvot kopā ar laulāto, gādāt par viņu un kopīgi rūpēties par ģimenes labklājību⁴¹, nodarboties ar uzņēmējdarbību, strādāt,

³⁹ Krimināllietas Nr. 11120060910 materiāli.

⁴⁰ Sk. Civillikuma 177. pantu.

⁴¹ Sk. Civillikuma 84. pantu.

uzturēt kontaktus ar citiem cilvēkiem, organizēt brīvā laika pavadīšanu pēc saviem ieskatiem u.c.

Šādām apcietinājuma piemērošanas sekām ir objektīvs raksturs – atņemot personai brīvību un ievietojot viņu izmeklēšanas cietumā, nevar attiecināt uzvedības ierobežojumus vien uz darbībām, kas eventuāli var traucēt kriminālprocesu. Apcietinājuma ierobežojošais efekts ir plašāks, nekā ir nepieciešams kriminālprocesa interesēm, tomēr mazināt ar tā piemērošanu radīto personai nelabvēlīgo seku apjomu ir sarežģīti un valsts nevēlās komplicēt šī drošības līdzekļa izpildi.

Pieļaujot plašāku personas tiesību ierobežošanu, svarīgi ievērot, ka procesa virzītājiem, izmeklēšanas tiesnešiem, izmeklēšanas cietuma amatpersonām, kā arī likumdevējam, definējot apcietināto personu statusu, tiesību un uzvedības ierobežojumu apjomu, **jārūpējas par to, lai apcietināto uzvedības ierobežojumu apjoms, kas nav saistīts ar kriminālprocesa interesēm, būtu minimāls, kā arī, lai noteiktie ierobežojumi būtu vērsti uz drošības līdzekļa leģitīmu mērķu sasniegšanu.**

Apcietināto personu var ievietot izmeklēšanas cietumā (a), citā brīvības atņemšanas iestādē izveidotā izmeklēšanas cietuma nodaļā (b), bet pēc procesa virzītāja pieprasījuma arī speciāli aprīkotā policijas telpā - īslaicīgās aizturēšanas vietā - uz laiku, kas nepieciešams procesuālo darbību veikšanai un tiesas procesiem.

Apcietinājuma izpildes vietu izvēlās, ievērojot kriminālprocesuālās intereses – apcietināmās personas var paust savu viedokli par piemērojamā drošības līdzekļa izpildes vietu, tomēr tas nav saistošs procesa virzītājam, kā arī darbiniekiem, kas atbildīgi par drošības līdzekļa izpildi.

Apcietināto var pārvietot kriminālprocesa norisei nepieciešamajā laikā un vietā - piemēram, apcietinātās personas pārvietošanu var veikt, lai viņu nopratinātu, lai uzrādītu viņu atpazīšanai, lai nodrošinātu viņas piedalīšanos tiesas sēdē. Apcietināto personu pārvietošana notiek apsardzes uzraudzībā.

Atbilstoši Ieslodzījuma vietu pārvaldes likuma 2. panta pirmajai daļai valsts politiku apcietinājuma izpildes jomā īsteno Ieslodzījuma vietu pārvalde⁴². Aizdomās turēto un apsūdzēto apcietinājuma turēšanas kārtību nosaka Apcietinājumā turēšanas kārtības likums, kas pieņemts 2006. gada 22. jūnijā⁴³, kā arī uz šā likuma pamata izdotie Ministru Kabineta noteikumi - "Izmeklēšanas cietuma iekšējās kārtības noteikumi"⁴⁴, "Noteikumi par uzņēmuma līguma saturu un noslēgšanas kārtību, ja tiek nodarbināts apcietinātais"⁴⁵;

"Noteikumi par apcietināto un notiesāto personu veselības aprūpi izmeklēšanas cietumos un brīvības atņemšanas iestādēs"⁴⁶,

"Noteikumi par apcietinātās vai notiesātās personas bērna apgādi ieslodzījuma vietā"⁴⁷, "Noteikumi par ieslodzīto personu uztura un sadzīves vajadzību materiālā nodrošinājuma normām".⁴⁸

Kaut gan 2005. gada 1. oktobrī ir stājies spēkā Kriminālprocesa likums, kas regulē drošības līdzekļu piemērošanu, bet 2006. gada 22. jūnijā tika pieņemts "Apcietinājumā turēšanas kārtības likums", kura mērķis ir nodrošināt cilvēktiesību un kriminālprocesa interešu samērīgu ievērošanu apcietinājuma izpildē, 2007. gadā 21. februārī Ministru kabinets apstiprināja „Nepilngadīgo brīvības atņemšanas soda un apcietinājuma izpildes politikas pamatnostādnes 2007.– 2013. gadam”⁴⁹.

Pamatnostādnēs tika norādīts, ka nepilngadīgie apcietinātie ir īpaša kategorija kriminālprocesa laikā, kuriem netiek pievērsta nepieciešamā uzmanība, lai gan Kriminālprocesa likums paredz detalizētu un saudzējošu regulējumu attiecībā uz apcietinājuma piemērošanas pamatiem un ilgumu. Apcietinātie bērni atrodas daudz sliktākos apstākļos nekā nepilngadīgie notiesātie, lai gan apcietināto personu vainu tiesa vēl nav konstatējusi. Turklāt, gandrīz visi apcietinātie pēc tiesas sprieduma stāšanās likumīgā spēkā, uzsāk brīvības atņemšanas soda izciešanu un vairumam apcietināto nepieciešama resocializācija.

⁴² Ieslodzījuma vietu pārvaldes likums, Latvijas Republikas likums, pieņemts 2002. gada 31. oktobrī <http://www.likumi.lv/doc.php?id=68492>.

⁴³ Apcietinājumā turēšanas kārtības likums, Latvijas Republikas likums, pieņemts 2006. gada 22. jūnijā <http://www.likumi.lv/doc.php?id=138990>.

⁴⁴ 2007. gada 27. novembra MK noteikumi Nr. 800 "Izmeklēšanas cietuma iekšējās kārtības noteikumi" <http://www.likumi.lv/doc.php?id=167184&from=off>.

⁴⁵ 2007. gada 12. jūnija MK noteikumi Nr. 387 "Noteikumi par uzņēmuma līguma saturu un noslēgšanas kārtību, ja tiek nodarbināts apcietinātais" <http://www.likumi.lv/doc.php?id=158854&from=off>.

⁴⁶ 2007. gada 20. marta MK noteikumi Nr. 199 "Noteikumi par apcietināto un notiesāto personu veselības aprūpi izmeklēšanas cietumos un brīvības atņemšanas iestādēs" <http://www.likumi.lv/doc.php?id=154964&from=off>.

⁴⁷ 2007. gada 13. februāra MK noteikumi Nr. 115 "Noteikumi par apcietinātās vai notiesātās personas bērna apgādi ieslodzījuma vietā", <http://www.likumi.lv/doc.php?id=153123&from=off>.

⁴⁸ 2006. gada 19. decembra MK noteikumi Nr. 1022 "Noteikumi par ieslodzīto personu uztura un sadzīves vajadzību materiālā nodrošinājuma normām" <http://www.likumi.lv/doc.php?id=150405&from=off>.

⁴⁹ Nepilngadīgo brīvības atņemšanas soda un apcietinājuma izpildes politikas pamatnostādnes 2007. – 2013. gadam (informatīvā daļa), apstiprinātas ar Ministra kabineta 2007. gada 21. februāra rīkojumu Nr. 100 <http://polsis.mk.gov.lv/LoadAtt/file45037.doc>.

Definējot nepilngadīgo apcietinājuma izpildes politikas mērķi, Pamatnostādnes uzsver nepieciešamību nodrošināt bērna vajadzībām atbilstošu nepilngadīgā aprūpi ieslodzījumā atbilstoši Latvijai saistošajiem starptautiskajiem standartiem⁵⁰; nodrošināt nepilngadīgo ieslodzīto atbilstošu resocializāciju (sociālās uzvedības korekciju un sociālo rehabilitāciju), ko veic atbilstoši sagatavoti speciālisti.

Apcietinājuma pamats

Apcietinājuma pamatā ir faktori, kas rada iemeslu šī drošības līdzekļa piemērošanai. Apcietinājums ir likumā paredzētais izņēmums no Latvijas Republikas Satversmē deklarētas personas tiesībām uz brīvību un neaizskaramību, savukārt apcietinājuma pamats ir atsevišķi fakti vai to kopums, kas pieļauj personas brīvības atņemšanu kriminālprocesa ietvaros.

Attiecībā uz minētajiem faktiem, svarīgi ievērot, ka to esamība nenozīmē automātisku apcietinājuma piemērošanu – procesa virzītājs norāda uz tiem, ierosinot apcietinājuma piemērošanu⁵¹. Izmeklēšanas tiesnesim, nav pienākuma apcietināt aizdomās turēto vai apsūdzēto – katrs konkrēts gadījums izlemjams, ievērojot visus lietas apstākļus un personu raksturojošo informāciju. Savukārt fakti, kas atzīti par apcietinājuma piemērošanas pamatu, ir argumenti par labu tieši šī drošības līdzekļa piemērošanai.

Kriminālprocesa likumā ir paredzēts, ka drošības līdzekli var piemērot, ja ir pamats uzskatīt, ka aizdomās turētā vai apsūdzētā persona turpinās noziedzīgas darbības (i), traucēs kriminālprocesa norisi (ii) izvairīsies no izmeklēšanas un tiesas (iii) vai sprieduma izpildes (iv).

Atbilstoši KPL 272. panta pirmajai daļai apcietinājumu var piemērot, ja kriminālprocesā iegūtās konkrētās ziņas par faktiem rada pamatotas aizdomas, ka persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, par kuru Krimināllikums paredz brīvības atņemšanas piemērošanas iespēju. Lemjot par apcietinājuma piemērošanu, nozīmē ir ne tikai fakts, ka konkrētajā Krimināllikuma sevišķās daļas panta sankcijā ir paredzēts brīvības atņemšanas sods, bet arī tam, ka procesa virzītājs nav pieļāvis rupju kļūdu, kvalificējot noziedzīgo nodarījumu.

Piemēram, Kurzemes apgabaltiesas tiesnesis A. Grūbe, 2006. gada 22. marta atceļot izmeklēšanas tiesneša lēmumu par apcietinājuma piemērošanu aizdomās turētājam M.L., ka vienu no argumentiem pieņemtajam lēmumam atzina nepareizu M.L. nodarījuma kvalifikāciju

⁵⁰ Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) 1959.gada 20.novembra Bērnu tiesību deklarācija, ANO 1989.gada 20.novembra Konvencija par bērna tiesībām, 1955.gada ANO Minimālie standartnoteikumi par apiešanos ar ieslodzītajiem. ANO Minimālie standartnoteikumi, par nepilngadīgo tiesvedību (Pekinas noteikumi), ANO Vadlīnijas nepilngadīgo noziedzības novēršanai (Riadas Vadlīnijas), ANO Noteikumi par nepilngadīgo, kuriem atņemta brīvība, aizsardzību, ANO Pamatprincipi attieksmei pret ieslodzītajiem, kā arī Eiropas Padomes izdotās rekomendācijas - Cietumu noteikumi Rec (2006) 2, rekomendācija Nr. Rec (2003) 20 par jauniem veidiem, kā novērst nepilngadīgo likumpārkāpumus un tiesneša, kas izskata nepilngadīgo lietas nozīmi, Rekomendācija Nr. R (87) 20 par sabiedrības reakciju uz nepilngadīgo noziedzību un citi.

⁵¹ Lemjot par personas apcietināšanu iztiesāšanas stadijā, tiesa pamato apcietinājuma piemērošanu, nevis tā ierosināšanu.

un tādu faktu neesamību, kas radītu pamatotas aizdomas, ka M.L. ir izdarījis viņam inkriminēto nodarījumu.

Gan ierosinājuma par apcietinājuma piemērošanu, gan izmeklēšanas tiesneša lēmuma par apcietinājuma piemērošanu tika norādīts, ka M.L. tiek turēts aizdomās zādzībā, kas tika izdarīta, iekļūstot dzīvoklī (KL 175. panta trešā daļa), kas saistīta ar iekļūšanu, tomēr no lietas materiāliem ir redzams, ka aizdomās turētajam ir tiesības uzturēties attiecīgajā dzīvoklī, jo viņš tajā dzīvo un tādēļ viņa nodarījumu nav pamata kvalificēt saskaņā ar KL 175. panta trešo daļu. Tiesnesis arī norādīja, ka: „attiecībā uz pašu aizdomu pamatotību par M. L. izdarīto zādzību, jāsecina, ka uz lēmuma pieņemšanas dienu krimināllietas materiālos nebija konkrētu un objektīvu ziņu ne par zādzības faktu, ne M. L. saistību ar to. Izmeklēšanas tiesnesis, neraugoties uz dažādiem blakus apstākļiem, apcietinājumu piemērojis, vadoties no pieņēmuma, ka neviens cits, izņemot negatīvi raksturoto M. L. nevarēja izdarīt zādzību.”⁵²

Saskaņā ar KPL 272. panta pirmo daļu apcietinājumu var piemērot tikai tādos gadījumos, ja ir pamats uzskatīt, ka cita drošības līdzekļa piemērošana nevar nodrošināt, ka persona:

- neizdarīs jaunu noziedzīgu nodarījumu;
- netraucēs pirmstiesas kriminālprocesu un iztiesāšanu;
- neizvairīsies no pirmstiesas kriminālprocesa, tiesas vai sprieduma izpildes.

Kriminālprocesa sākotnējā stadijā vēl nav iegūtas un nostiprinātas visas ziņas par faktiem, kas pierāda aizdomās turētās personas vainu viņai inkriminētajā noziedzīgajā nodarījumā. Izskatot ierosinājumu par apcietinājuma piemērošanu, izmeklēšanas tiesnesim nav jāvērtē iegūtie pierādījumi pēc būtības, kā arī nav jāizlemj jautājums par personas vainu konkrētajā noziedzīgajā nodarījumā.

*Piemēram, apgabaltiesas tiesnese 2009. gada 10. martā izskatot procesa virzītāja sūdzību par izmeklēšanas tiesneša lēmumu kriminālprocesā Nr. 11096046809, norādīja, ka izmeklēšanas tiesnesis nav vērtējis ziņas par faktiem, bet gan vērtējis pierādījumus pēc būtības, kas ir pretēji Kriminālprocesa likuma nosacījumiem.*⁵³

Kriminālprocesā Nr. 11519000909 izmeklēšanas tiesnesis konstatēja, ka ar kriminālprocesa materiāliem nav viennozīmīgi apstiprināts fakts, ka aizdomās turētā veikusi viņai inkriminētās darbības, bet viņas saistība ar izdarīto noziegumu nav pierādīta ar tiesai iesniegtajiem krimināllietas materiāliem un tiesnesis negūst pamatotu apstiprinājumu un ziņas par to, ka aizdomās turētā izdarījusi tai inkriminēto noziedzīgo nodarījumu, to neapstiprina lietas materiāli to kopumā un savstarpējā saistībā. Fakti, ka personai nav likumīga iztikas avota un viņa agrāk sodīta par analogisku noziegumu nav pamats apcietinājuma piemērošanai un ir pretrunā KPL 272. panta prasībām. Tiesnesis nav guvis

⁵² Lietas Nr. KPL 4003506-45 materiāli.

⁵³ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2009. gada 10. marta lēmums lietā Nr. KPL-5/86.

pārliecību, ka cita drošības līdzekļa piemērošana nevarētu nodrošināt to, ka persona neizvairīsies no izmeklēšanas, nav gūta pārliecība, ka persona var izdarīt jaunus noziedzīgus nodarījumus vai traucēt izmeklēšanai.

Apgabaltiesas tiesnese, izskatot sūdzību par izmeklēšanas tiesneša lēmumu, uzskatīja, ka kriminālprocesā ir iegūtas konkrētas ziņas par faktiem, kas rada pamatotas aizdomas, ka aizdomās turētā izdarījusi noziedzīgo nodarījumu. Tiesnese, ņemot vērā Kriminālprocesa likuma 272. panta pirmajā daļā un 244. panta otrajā daļā norādītos apstākļus saistībā ar aizdomās turētās personību, nonākusi pie secinājuma, kas nerada pārliecību (kāda tā norādīta pārsūdzētajā lēmumā), ka aizdomās turētajai var piemērot ar brīvības atņemšanu nesaistītu drošības līdzekli. Apgabaltiesas tiesnese uzskata, ka izmeklēšanas tiesnesis nav ievērojis KPL 272. panta pirmās daļas nosacījumus, kas nosaka, ka jāvērtē konkrētās ziņas par faktiem, nevis iegūtie pierādījumi lietā.⁵⁴

Brīdī, kad tiek lemts par personas apcietināšanu, nevar droši zināt, kāda būs aizdomās turētā vai apsūdzētā uzvedība, ja tai netiktu piemērots šis drošības līdzeklis. Gan procesa virzītājs, gan arī izmeklēšanas tiesnesis prognozē personas iespējamo nākotnes uzvedību, vērtējot informāciju par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, personas raksturojošo informāciju un citas ziņas. **Aizdomas par iespējamu kriminālprocesa traucēšanu, izvairīšanos no kriminālprocesa vai soda izpildes, jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, kas nav balstītas uz faktiem, nevar atzīt par apcietinājuma pamatu. Pieņemumus, kam ir vispārīgs raksturs un kas nav tieši saistīti ar konkrēto lietu un personu (abstraktus apsvērumus) nedrīkst izmantot kā pamatojumu apcietinājuma piemērošanai.** Ignorējot šo principu, var rasties bīstami precedenti un nepamatota personu represēšana kriminālprocesa ietvaros.

Kriminālprocesa likuma 272. panta otrajā daļā uzskaitīti speciālie gadījumi, kas rada pamatu apcietinājuma piemērošanai personai, kura turēta aizdomās vai apsūdzēta sevišķi smaga nozieguma izdarīšanā, proti:

- noziegums ir bijis vērsts pret personas dzīvību;
- noziegums ir bijis vērsts pret nepilngadīgo;
- noziegums ir bijis vērsts pret personu, kura bija vai ir materiālā vai citādā atkarībā no viņas;
- noziegums ir bijis vērsts pret personu, kura vecuma, slimības vai citu iemeslu dēļ nav varējusi savas intereses aizsargāt;
- persona ir noziedzīgas organizētas grupas dalībnieks;
- persona atsakās sniegt ziņas par savu identitāti un tās identitāte nav noskaidrota;

⁵⁴ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas tiesneses 2009. gada 10. marta lēmums lietā Nr. KPL-5/83.; Avots: L. Ružas apkopojums par Rīgas apgabaltiesas praksi, izskatot sūdzības par apcietinājuma piemērošanu

- personai nav noteiktas dzīvesvietas un darbavietas;
- personai nav pastāvīgas dzīvesvietas Latvijā.

Kaut gan KPL 272. panta otrajā daļā ir norādīti apstākļi, kuru noskaidrošana var būt relatīvi vienkāršāka salīdzinājumā ar varbūtību, ka persona traucēs kriminālprocesu vai izvairīsies no tā, nav pareizi uzskatīt, ka minētie fakti ir pašpietiekami, lai piemērotu apcietinājumu. Tāpat kā citos gadījumos, arī lemjot par apcietinājuma piemērošanu personai, kura turēta aizdomās vai apsūdzēta sevišķi smaga nozieguma izdarīšanā, izmeklēšanas tiesnesim vai tiesai jāvērtē visi noskaidrotie apstākļi.

Piemēram, faktu, ka apsūdzētajam nav pastāvīgas dzīvesvietas Latvijā var interpretēt kā argumentu, kas pamato ierosinājumu apcietināt personu, tomēr informācija par citiem apstākļiem un faktiem var *līdzsvarot situāciju* un novērst minētā drošības līdzekļa piemērošanu.

Saskaņā ar KPL 272. panta trešo daļu apcietinājuma piemērošanu var pamatot ar to, ka persona turēta aizdomās vai apsūdzēta par pārbaudes laikā izdarītu tīšu noziegumu.

Jāņem vērā, ka arī šo faktu nevajadzētu interpretēt mehāniski, atzīstot apcietinājuma piemērošanu par obligātu. Nav šaubu, ka jauna tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšana nosacītas notiesāšanas pārbaudes laikā veido noziedzīgo nodarījumu recidīvu, negatīvi raksturo personu un var radīt pārliecību, ka persona visdrīzāk turpinās noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu. Tomēr, lemjot par personas apcietināšanu, uzmanība jāpievērš tam, par kādu noziedzīgu nodarījumu tai piemērota nosacīta notiesāšana (i), kāda veida noziedzīgs nodarījums bija izdarīts pārbaudes laikā (ii), kādi ir izdarītā noziedzīgā nodarījuma iemesli, raksturs un radītās sekas (iii). Atbilstoši KL 55. pantā noteiktajam noziedzīga nodarījuma izdarīšana nosacītas notiesāšanas pārbaudes laikā ir pamats iepriekš piespriestā soda izpildei un tas nozīmē, ka personai reāli tiks izpildīts brīvības atņemšanas sods. Ja jauns noziedzīgs nodarījums norāda uz personas tieksmēm veikt krimināla rakstura nodarījumus, piekopt dzīves veidu, kas rada kaitējumu citām personām un sabiedrībai, apcietinājuma piemērošanu var atzīt par nepieciešamu, savukārt, ja nav pamata uzskatīt, ka persona turpinās noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu, apcietinājuma piemērošanai nav pamata.

Apcietinājumu nevar piemērot pamatojoties uz paša aizdomās turētā vai apsūdzētā lūgumu piemērot viņam drošības līdzekli – apcietinājumu.

Ogres rajona tiesas izmeklēšanas tiesnesis D. Plaudis, 2008. gada 20. martā izskatot ierosinājumu par apcietinājuma piemērošanu kriminālprocesā Nr. 11310021908 aizdomās turētajam R.B., konstatēja, ka viņš tiek turēts aizdomās noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, par kuru paredzēta atbildība KL 260. panta otrajā daļā. Kriminālprocesa gaitā tika noskaidrots, ka R.B., vadot automašīnu, uz gājēju pārejas notrieca mazgadīgu gājēju, kurš no gūtajiem miesas bojājumiem notikuma vietā nomira, pēc kā pameta notikuma vietu, par notikušo neziņojot policijai.

Tika noskaidrots, ka R.B. pēdējā gada laikā vienu reizi sodīts administratīvi, par ko viņam piemēroti 2 pārkāpumu uzskaites soda punkti, viņš; iepriekš nav tiesāts, savu vainu atzīst un izdarīto nožēlo.

Ievērojot faktu, ka R.B. iepriekš vienu reizi bijis administratīvi sodīts par ceļu satiksmes noteikumu pārkāpšanu, tiesa konstatēja „tendenci R.B. uzvedībā izdarīt pārkāpumus ceļu satiksmes jomā”.

Tiesas sēdē procesa virzītājs uzturēja ierosinājumu - lūdza piemērot R.B. drošības līdzekli - apcietinājumu. Aizdomās turētais R.B. tiesas sēdē piekrita procesa virzītāja ierosinājumam un lūdza viņam piemērot apcietinājumu.

Tiesa konstatēja, ka „pie norādītajiem apstākļiem ir pamats aizdomās turētajam R.B. piemērot drošības līdzekli - apcietinājumu, jo ar cita drošības līdzekļa piemērošanu nevar nodrošināt, ka viņš neizvairīsies no izmeklēšanas”.

Ņemot vērā izmeklēšanas tiesneša lēmumā norādīto, ir pamats apšaubīt apcietinājuma piemērošanas pamatotību. Fakts, ka aizdomās turētais ir atstājis nozieguma izdarīšanas vietu vēl nav pamats secinājumam, ka R.B. varētu izvairīties no izmeklēšanas un, ka citi drošības līdzekļi konkrētajā gadījumā nevarētu būt pietiekami efektīvi. Ir pamats domāt, ka konkrētajā gadījumā drošības līdzekļa piemērošanu ir ietekmējuši faktori, ar kuriem Kriminālprocesa likums nesaista apcietinājuma piemērošanu - proti, plaša sabiedriskā rezonanse, ko radījis šis notikums; fakts, ka noziedzīga nodarījuma rezultātā dzīvību zaudējis bērns, kā arī paša aizdomās turētā pozīcija attiecībā uz drošības līdzekļa piemērošanu, jo viņš ne tikai bija paudis piekrišanu apcietinājuma piemērošanai, bet pat lūdzis to piemērot gan kriminālprocesa ietvaros notikušajā pratināšanā, gan arī tiesas sēdē, kas vērtēja procesa virzītāja ierosinājumu par apcietinājuma piemērošanu.

Aizdomās turētā vai apsūdzētā lūgums piemērot drošības līdzekli ir vērā ņemams fakts, tomēr tas nav pamats šī drošības līdzekļa piemērošanai un objektīvi šāda lūguma nozīmē nav lielāka par bieži pausto pretējo lūgumu - nepiemērot apcietinājumu. Aizdomās turētā vai apsūdzētā lūgumu apcietināt viņu var saistīt ar patiesu izdarītā nožēlošanu un vēlmi atbildēt par to, izciešot sodu. Tomēr apcietinājums nav sods un to nedrīkst piemērot sodīšanas nolūkā.

Pastāvīgas dzīvesvietas neesamība Latvijā pats par sevi nav pietiekams pamats apcietinājuma piemērošanai. Saskaņā ar KPL 272. panta otrās daļas 4. punktu, gadījumos, ja personas turēta aizdomās vai apsūdzēta sevišķi smaga nozieguma izdarīšana, pastāvīgas dzīvesvietas neesamība Latvijas teritorijā var būt pamatā apcietinājuma piemērošanai, tomēr tas nenozīmē, ka lemjot par apcietinājuma piemērošanu, var ignorēt citas tiesības normas, kas nosaka drošības līdzekļu izvēles un piemērošanas kārtību. KPL 272. pantā patstāvīgās dzīves vietas neesamība Latvijā var būt viens no iemesliem, kura dēļ procesa virzītājs ierosina, bet izmeklēšanas tiesnesis – piemēro, apcietinājumu personai, kas turēta aizdomās vai apsūdzēta sevišķi smaga nozieguma izdarīšanā. Fakts, ka personai nav patstāvīgas dzīves vietas, kā

personu raksturojoša informācija jāņem vērā lemjot arī par drošības līdzekļu piemērošanu gadījumos, kad persona turēta aizdomās vai apsūdzēta kriminālpārkāpuma, mazāk smaga vai smaga nozieguma izdarīšanā, tomēr šajā gadījumā attiecīgā apstākļa nozīmīgums ir mazāks un apcietinājumu var piemērot, ja konstatēti citi būtiski iemesli šī drošības līdzekļa izvēlei.

Tāpat kā pastāvīgas dzīvesvietas neesamība nav pašpietiekams pamats apcietinājuma piemērošanai, arī dzīves vietas esamība nav *ļoti stingrs* arguments iepriekš piemērotā apcietinājuma atcelšanai vai grozīšanai.

*Jāpiekrīt Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2009. gada 25. marta lēmumā paustajam - tas, ka aizdomās turētajam ir darbs un dzīvesvieta nevar būt par pietiekamu pamatu drošības līdzekļa grozīšanai, ja viņa personības vērtējums norāda uz paaugstinātu sabiedrisko bīstamību un apcietinājuma piemērošana atbilst inkriminētā nozieguma raksturam un kaitīgumam.*⁵⁵

Noziedzīga nodarījuma smagums

Noziedzīgā nodarījuma smagums, kura izdarīšanā persona apsūdzēta vai turēta aizdomās nav pamats izraudzīties un piemērot personai apcietinājumu. Noziedzīga nodarījuma veids, ar to radītais kaitējums, soda veids un mērs, ko var piemērot par tā izdarīšanu ir vērā ņemami fakti, tomēr mehāniskas sakarības starp izdarītā noziedzīgā nodarījuma veidu un apcietinājuma piemērošanu nav, un tam arī nevajadzētu būt.

Praksē joprojām ir gadījumi, kuros procesa virzītāji, ierosinot apcietinājuma piemērošanu un izmeklēšanas tiesneši, lemjot par drošības līdzekļa piemērošanu, uzsver izdarītā noziedzīga nodarījuma smagumu, šādā veidā mēģinot pamatot apcietinājuma piemērošanu. Tas neatbilst Kriminālprocesa likumā noteiktajam. Noziedzīgā nodarījuma smagums jāvērtē kopā ar informāciju, kas raksturo personu – tā var ietekmēt secinājumus par iespējamajiem riskiem, ko var radīt persona sabiedrībai apcietinājuma nepiemērošanas gadījumā. Tomēr nekādā gadījumā nedrīkst uzskatīt, ka apcietinājums jāpiemēro, jo persona izdarījusi smagu vai sevišķi smagu noziegumu. Situācija, ka, piemēram, persona, kas turēta aizdomās vai apsūdzēta slepkavībā (KL 116. pants) vai krāpšanā lielā apmērā (KL 177. panta trešā daļa), nav apcietināta pati par sevi nav nepareiza vai nepieļaujama.

Kritiski vērtējams Ventspils tiesas 2006. gada 29. decembrī lēmumā ietvertais secinājums, *ka apcietinājums atbilst izdarītā nozieguma smaguma pakāpei.*⁵⁶ Izskatot ierosinājumu par apcietinājuma piemērošanu, izmeklēšanas tiesnesim jāņem vērā informācija, kas raksturo izdarīto noziedzīgo nodarījumu, tomēr šiem faktiem nevajadzētu piešķirt primāru nozīmi, lemjot par drošības līdzekļa piemērošanu.

⁵⁵ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2009. gada 25. marta lēmums lietā Nr. KPL-5/107/18.

⁵⁶ Kriminālprocesa Nr. 11150139806 materiāli.

Jāpiekrīt Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas izmeklēšanas tiesnesim V. Vazdiķim, kurš izskatot lietas Nr. 11095271709 materiālus, pamatoti norādījis, ka: „*aizdomas par izdarītu noziedzīgu nodarījumu un izdarītā noziedzīgā nodarījuma smagums pats par sevi nevar būt par iemeslu apcietinājuma piemērošanai, jo apcietinājums nav sods par izdarīto un tam Kriminālprocesa likumā ir noteikta pavisam cita jēga un mērķis.*”⁵⁷

Vienlaikus jāievēro, ka likumdevējs neuzskata, ka noziedzīga nodarījuma smagumam nav nekādas nozīmes, izvēloties drošības līdzekli, tai skaitā apcietinājumu. Piemēram, KPL 272. panta ceturtajā daļā ir norādīts, ka pamats apcietinājumam var būt pirmās instances tiesas spriedums par smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu, par kuru piespriests brīvības atņemšanas sods, tomēr nekas nav teikts par gadījumiem, kuros brīvības atņemšanas sods tiek piespriests par kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu.

Kritiski vērtējams apcietinājuma piemērošanas pamatojums kriminālprocesā Nr. 11092128206, saistot to ar noziedzīga nodarījuma smagumu un laiku, kas pagājis kopš kriminālprocesa uzsākšanas.

Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas tiesneses 2007. gada 17. oktobrī atcēla Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas tiesneša 2007. gada 3. oktobra lēmumu, ar kuru atteikts pagarināt piemērotā drošības līdzekļa (apcietinājuma) termiņu, un piemērot R. Š. drošības līdzekli - apcietinājumu. Lēmumā norādīts, ka nav pietiekami izvērtēts noziedzīgā nodarījuma raksturs un smagums, par kura izdarīšanu tiek turēts aizdomās R. Š.⁵⁸, kā arī ņemot vērā, ka R. Š. par aizdomās turēto atzīts tikai 2007. gada 6. septembrī un apcietinājumā atradies tikai 30 dienas, nav pamata uzskatīt, ka aizdomās turētā pamattiesības būtu aizskartas tik lielā mērā, lai konstatētu Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 5. panta pārkāpumus.

Varbūtība, ka persona izdarīs jaunu noziedzīgu nodarījumu

Tāpat kā citi pieņēmumi, arī jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas varbūtībai jābūt pamatotai ar faktiem. Ierosinot aizdomās turētā apcietināšanu, tie var būt fakti, kas saistīti ar personas kriminālo pagātņi - piemēram, noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu laikā, kad personai iepriekš jau ir bijis aizdomās turētā vai apsūdzētā statuss citos kriminālprocesos. Lemjot par apcietinājuma piemērošanu apsūdzētajai personai, it īpaši, ja tas notiek pēc lietas nodošanas tiesai, uz jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas risku var norādīt arī personas uzvedība konkrētajā kriminālprocesā - proti, pamatotas aizdomas, ka pēc kriminālprocesa uzsākšanas persona ir izdarījusi jaunus noziedzīgus nodarījumus.

Uz jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas risku atsevišķos gadījumos netieši var norādīt arī izdarītā nodarījuma veids un raksturs, proti, vairākkārtēja līdzīgu nodarījumu

⁵⁷ Lietas Nr. 11095271709 materiāli.

⁵⁸ Persona tika turēta aizdomās par svešas mantas tīšu bojāšanu, dedzinot svešu automašīnu (KL 185. panta 2. daļa).

izdarīšana, ja ir pamats domāt, ka kriminālprocesa uzsākšanas fakts nevar atturēt personu no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas.

Nevar piekrist viedoklim, ka uz jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas varbūtību varētu norādīt fakts, ka persona turēta aizdomās vai apsūdzēta smaga vai sevišķi smaga noziedzīga nozieguma izdarīšanā. Pat, ja persona izdarījusi sevišķi smagu noziegumu, nav pamata uzskatīt, ka tieši šī iemesla dēļ viņa varētu turpināt noziegumu izdarīšanu, bet to novēršanai jāpiemēro drošības līdzeklis – apcietinājums.

Piemēram, 2010. gada 12. augustā Madonas rajona tiesas izmeklēšanas tiesnese G. Rezgorina, izskatot policijas inspektora ierosinājumu par apcietinājuma piemērošanu A. Ž., konstatēja, ka apcietinājuma piemērošanas nepieciešamība pamatota šādi: „A. Ž. ir izdarījis sevišķi smagu noziedzīgu nodarījumu. Līdz ar to var secināt, ka viņš, atrodoties brīvībā, var turpināt izdarīt jaunus noziedzīgus nodarījumus vai traucēt patiesības noskaidrošanu lietā”. Izmeklēšanas tiesnese piemēroja apcietinājumu, jo, neraugoties uz minēto nekorekto formulējumu, tiesas sēdes laikā tika iegūta informācija, ka apstiprina pieņēmumu, ka persona var turpināt noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu.

Šāds secinājums tika izdarīts, ņemot vērā noskaidroto faktu, ko apstiprināja arī aizdomās turētais, ka viņš izdarījis vairākus citus noziedzīgus nodarījumus, kas netika atklāti; ka sevišķi smags ar vardarbības pielietošanu saistīts noziegums tika izdarīts, lai „jautri padzīvotu”, ka aizdomās turētais paudis nožēlu nevis par faktu, ka ir izdarījis noziedzīgus nodarījumus, bet gan par to, ka ticis aizturēts un tādēļ nav izdevies sasniegt nozieguma izdarīšanas mērķi.⁵⁹

Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas izmeklēšanas tiesnesis V. Vazdiķi, 2010. gada 29. jūnijā izskatot pieteikumu par apcietinājuma turpmākas piemērošanas nepieciešamības izvērtēšanu kriminālprocesā Nr. 11095271709, norādīja: „Izvērtējot pieņēmumu, ka K. P. varētu izdarīt jaunus noziedzīgus nodarījumus, konstatējams - šāda iespēja hipotētiski pastāv, bet nerod apstiprinājumu kriminālprocesa materiālos. K. P. agrāk nav tiesāts. Tādējādi nav pamata uzskatīt, ka K. P. turpmāk varētu izdarīt jaunus noziedzīgus nodarījumus”.⁶⁰

Konkrētajā gadījumā tiesnesis pamatoti norādījis uz to, ka nav konstatēti tādi fakti, kas norādītu uz to, ka K. P. varētu izdarīt noziedzīgu nodarījumu, ja viņam netiktu piemērots apcietinājums. Tomēr vispārīgi vērtējot jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas risku, nav pamata saistīt secinājumu vien ar tiesāšanas faktu un sodāmību esamību. Svarīgi ievērot, ka sodāmības fakts ne vienmēr nozīmē to, ka personai ir tieksme pārkāpt likumu. Pirms secinājumu izdarīšanas, jānoskaidro, kad un kādus noziedzīgus nodarījumus aizdomās turētais vai apsūdzētais iepriekš jau ir izdarījis.

⁵⁹ Lietas Nr. 11300042210 materiāli.

⁶⁰ Lietas Nr. 11095271709 materiāli.

Uz jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas iespēju var norādīt arī informācija par citiem likumpārkāpumiem, par kuriem šī persona nav bijusi sodīta, vai arī ziņas par personas nodomiem pārkāpt likumu.

Kriminālprocesa norises traucēšana

Pieņemumam, ka aizdomās turētais vai apsūdzētais var traucēt kriminālprocesa norisi, ja viņam netiks piemērots apcietinājums, jābūt pamatotam ar lietas materiāliem vai ziņām par faktiem, kas saprotami izskaidro to, kāpēc procesa virzītājs saskata attiecīgo risku. Uz šo risku var atsaukties, ja ir noskaidrots, ka persona šī vai cita kriminālprocesa ietvaros ir veikusi darbības, kas traucē vai ir traucējušas kriminālprocesa norisi vai ir bijušas apzināti vērstas uz kriminālprocesa traucēšanu. Kriminālprocesa traucēšanu, piemēram, var konstatēt, ja aizdomās turētais (vai apsūdzētais) mēģinājis nelikumīgi ietekmēt lieciniekus vai cietušo, veicis darbības nolūkā iznīcināt kriminālprocesam svarīgus dokumentus vai citus pierādījumus.

Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesnesis U. Danga 2008. gada 7. septembrī izskatot procesa virzītāju ierosinājumu par apcietinājuma piemērošanu pirmstiesas procesā aizdomās turētajam G. S. pamatoti un pareizi norādījis: „Tāds apcietinājuma pamats, kā izvairīšanās no izmeklēšanas un tiesas pastāv, ja tiek konstatēts, ka aizdomās turētais bēgūlo vai slēpjas, tas ir atstājis savu līdzšinējo dzīves vietu, lai izvairītos no izmeklēšanas darbībām, kas vērstas pret viņu, vai arī citādā veidā cenšas būt izmeklēšanas iestādēm grūti sameklējams, bet lietas materiālos nav iegūts neviens konkrēts fakts, kas varētu novest pie šāda pieņēmuma. Procesā virzītāja norādītā iespējamība, ka G.S. varētu traucēt izmeklēšanu neapstiprinās ar konkrētiem pierādījumiem par faktiem, kas pamato šādu iespējamo aizdomās turētā rīcību. Varbūtība, ka tiks traucēta patiesības noskaidrošana, pastāv tikai tad, ja aizdomās turētā konkrētās darbības objektīvi apdraud noteiktu izmeklēšanas mērķi, bet tiesnesis nekonstatē, ka lietas materiālos būtu atrodami pamatoti fakti, kas varētu liecināt par šādu aizdomās turētā rīcību.”⁶¹

Tādi fakti, ka persona, piemēram, ir izdarījusi vairākus noziedzīgus nodarījumus, bijusi vairākkārt sodīta, paši par sevi nenorāda uz risku, ka viņa var traucēt kriminālprocesa norisei.

Piemēram, vērtējot Jēkabpils RPP inspektora ierosinājumu piemērot apcietinājumu aizdomās turētajam D. Z. kriminālprocesa Nr. 11210101706, kas tika sastādīts 2007. gada 17. janvārī, nevar piekrist procesa virzītāja viedoklim, ka tādi fakti, ka aizdomās turētais agrāk trīs reizes tiesāts, ka attiecībā uz viņu ir uzsākts vēl cits kriminālprocess, ka viņš oficiāli

⁶¹ Lietas Nr. KPL-32-386/11 materiāli.

*neestrādā dod pamatu uzskatīt, ka atrazdamies brīvībā, D.S. var traucēt patiesības noskaidrošanu kriminālprocesā.*⁶²

Fakts, ka no kriminālprocesa uzsākšanas ir pagājušas tikai dažas dienas un ir nepieciešams iegūt un nostiprināt pierādījumus, pats par sevi nav pamats pieņemumam, ka aizdomās turētā persona varētu traucēt izmeklēšanu, patiesības noskaidrošanu lietā un tādēļ šī persona jāapcietina. Apcietinājums nav piemērojams, lai atvieglotu lietas izmeklēšanu, nepieciešamo izmeklēšanas darbību izdarīšanu un pierādījumu iegūšanu. Vispārīgie pieņēmumi, ka attiecīgajā laikā posmā aizdomās turētie var traucēt kriminālprocesu nav pietiekams pamats, lai piemērotu personai ar brīvības atņemšanas saistītu drošības līdzekli. Par iespējamo vai notikušo kriminālprocesa traucēšanu var runāt tad, ja, piemēram, ir iegūtas ziņas, kas persona ir veikusi vai mēģinājusi veikt kādas darbības, lai iznīcinātu lietiskos pierādījumus, ietekmētu citu kriminālprocesā iesaistīto personu vai kādā citā veidā likusi šķēršļus kriminālprocesam vai ir arī pamatots iemesls uzskatīt, ka persona varētu veikt šādas darbības nākotnē.

*Praksē ir gadījumi, kad lēmumos par apcietinājuma piemērošanu tiek norādīts, ka persona var traucēt izmeklēšanu, traucēt patiesības noskaidrošanu, jo kopš kriminālprocesa uzsākšanas pagājušas tikai dažas dienas un procesa virzītājam nav bijusi iespēja izdarīt visas nepieciešamās izmeklēšanas darbības, kas ir pamatā pieņemumam, ka aizdomās turētais, atrodoties brīvībā, varētu traucēt šo darbību veikšanu.*⁶³

Par apcietinājuma piemērošanas pamatu nav atzīstama nepieciešamība nostiprināt pierādījumus. Apcietinājumu var piemērot, ja ir fakti, ka aizdomās turētais, nebūdams apcietināts, var traucēt izmeklēšanu, tomēr nepieciešamība iegūt un nostiprināt pierādījumus nav arguments apcietinājuma piemērošanai.

*2007. gada 6. oktobrī Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesnesis, izskatot lietas Nr. 11092128206 piemēroja aizdomās turētajam R. Š. apcietinājumu uz 30 dienām, atzīstot, ka „pastāv pamats secināt, ka atrodoties brīvībā aizdomā turētais R. Š. var traucēt efektīvai kriminālprocesa norisei, sazinoties ar iespējamajiem līdzdalībniekiem, ietekmējot kriminālprocesā liecinošās personas un to sniegtās liecības... Ņemot vērā konkrētā kriminālprocesa izmeklēšanas komplicēto gaitu, kurā nepieciešams iegūt un nostiprināt pierādījumus, kā arī nepieciešams izvairīties no darbībām, kas varētu kavēt patiesības noskaidrošanu, cita drošības līdzekļa piemērošana patreizējā kriminālprocesa stadijā nevar nodrošināt, lai, atrodoties brīvībā, R. Š. netraucētu izmeklēšanai sazinoties ar iespējamajiem līdzdalībniekiem vai ietekmējot citas kriminālprocesā liecinošās personas un to pirmstiesas izmeklēšanā sniegtās liecības.”*⁶⁴

⁶² Lietas KPL 16000207 materiāli.

⁶³ Sk., piemēram, Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas lēmumu Nr. KPL-5/99-2009, pieņemts 2009. gada 23. martā kriminālprocesā Nr. 11810006509.

⁶⁴ Lietas Nr. 11092128206 materiāli.

Savas vainas neatzīšanu, kā arī aizdomās turētās vai apsūdzētās personas atteikšanos liecināt nevar vērtēt kā pretdarbību kriminālprocesa mērķa sasniegšanai, tādējādi pamatojot apcietinājuma piemērošanas nepieciešamību.

Personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, nav jāpierāda savs nevainīgums, tai nav arī pienākuma atzīt vainu inkriminētajā nodarījumā. Saskaņā ar KPL 20. panta pirmo daļu, katrai personai, par kuru izteikts pieņēmums vai apgalvojums, ka tā izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, ir tiesības uz aizstāvību, kas paredz arī iespēju izvēlēties savu aizstāvības pozīciju. Kriminālprocesa likums garantē aizdomās turētajām un apsūdzētajām personām iespēju atteikties sniegt liecību (tiesības neliecināt) un šo tiesību izmantošana nevar būt iemesls apcietinājuma piemērošanai.

Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas izmeklēšanas tiesnesis 2010. gada 29. jūnijā izskatot pieteikumu par apcietinājuma turpmākās piemērošanas nepieciešamību kriminālprocesā Nr. 11095271709 norādīja: „Izvērtējot pieņēmumu, ka K. P. varētu traucēt patiesības noskaidrošanai, konstatējams — šāda iespēja hipotētiski pastāv, bet nerod apstiprinājumu kriminālprocesa materiālos. K. P. ir sniedzis liecības. Tas apstāklis, ka K. P. nav sniedzis tādas liecības, kāds vēlētos saņemt procesa virzītājs nenozīmē, ka K. P. traucē patiesības noskaidrošanai. Pierādīšanas pienākums pirmstiesas procesā gulstas uz procesa virzītāju. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 63. panta pirmās daļas 6. punktu aizturētajam, un 66. panta pirmās daļas 15. punktu aizdomās turētajam, ir tiesības liecināt vai atteikties sniegt liecību. Kriminālprocesa likums neparedz aizturētajam vai aizdomās turētajam pienākumu liecināt, vai arī sniegt tādas liecības, kuras vēlās saņemt procesa virzītājs. Tieši pretēji, starptautiskie principi paredz, ka ir jāaizliedz neatbilstoši izmantot aizturētās vai apcietinātās personas stāvokli, lai piespiestu viņu atzīties vai uzņemties vainu, vai liecināt pret kādu citu personu.”⁶⁵

Fakts, ka aizdomās turētais vai apsūdzētais kriminālprocesa ietvaros ir ieguvis informāciju par tā norisi, nav pamats apcietinājuma piemērošanai. Piemēram, nevar piekrist procesa Nr. 11092128206 virzītājam, kurš tiesas sēdes laikā pamatojot nepieciešamību turpināt personas apcietināšanu, norādīja, ka *aizdomās turētais, atrodoties brīvībā varēs slēpt noziedzīgā nodarījuma pēdas, tādējādi traucējot kriminālprocesa normālu norisi, jo viņam ir kļuvuši zināmi atsevišķi fakti, kas saistās ar lietas izmeklēšanu un lietas apstākļiem.*⁶⁶

Nevar piekrist arī viedoklim, ka apcietinājuma piemērošanas nepieciešamību var pamatot ar nepieciešamību izolēt aizdomās turēto vai apsūdzēto no citām personām.

Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas izmeklēšanas tiesnesis V. Vazdiķis, 2010. gada 29. jūnijā izskatot pieteikumu par apcietinājuma turpmākas piemērošanas

⁶⁵ Lietas Nr. 11095271709 materiāli.

⁶⁶ Lietas Nr. 11092128206 materiāli.

nepieciešamības izvērtēšanu kriminālprocesā Nr. 11095271709, norādījis: „Vienīgais procesa virzītāja arguments - nepieciešams K .P. izolēt no citām liecinošām personām un aizdomās turētiem, lai pēc mēneša būtu iespējams nodot kriminālprocesu prokuratūrai kriminālvajāšanas uzsākšanai. Vērtējot šo argumentu tiesnesis atzīst, ka tas ir pretrunā ar vispāratzīto tiesību doktrīnu, tiesību principiem, Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā nostiprinātajām atziņām un Kriminālprocesa likuma 1. pantā nostiprināto kriminālprocesa mērķi, Eiropas Cilvēktiesību tiesa savos spriedumos ir nostiprinājusi atziņu, ka personas turēšanu apcietinājumā nevar pamatot ar izmeklēšanas grūtībām (Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1974. gada 7. maija spriedums lietā Neumeister v. Austria un 1998. gada 5. marta spriedums lietā Clooth v. Belgium), tāpēc šis iemesls nevar kalpot par pamatu apcietinājuma turpmākai piemērošanai, jo ir nepieņemams un neatbilstošs cilvēktiesību un pamatbrīvību principiem.”⁶⁷

Eventuālo kriminālprocesa traucēšanu var saistīt ne vien ar varbūtību, ka aizdomās turētais var mēģināt ietekmēt citu personu, pieprasot sniegt nepatiesas liecības, bet var arī iebiedēt cietušo un lieciniekus, kas var traucēt patiesības noskaidrošanai kriminālprocesā. Šāda situācija, piemēram, ir iespējama, ja cietusī persona ir materiāli vai citādi atkarīga no aizdomās turētā vai apsūdzētā, ja cietušais ir mazgadīgā persona. Vienlaikus ir svarīgi ievērot, ka pats par sevi fakts, ka cietušajam vai citai personai ir bailes no aizdomās turētās vai apsūdzētās personas ne vienmēr ir pamats secinājumam, ka minētā persona, būdama brīvībā, tieši šādā veidā traucēs kriminālprocesa norisi.

Piemēram, apcietinājuma piemērošana aizdomās turētajai personai kriminālprocesa Nr. 11096012508 tika pamatota ar to, ka viņa varētu traucēt izmeklēšanu, ietekmējot cietušo jo, aizdomās turētais un cietusī ir savstarpēji pazīstamas personas, cietušajai ir mazs bērns, viņa baidās par savu un bērna drošību.⁶⁸

Ņemot vērā lēmumā izklāstītas informācijas apjomu, secinājumi par iespējamo kriminālprocesa traucēšanu nešķiet pietiekami pamatoti.

Izvairšanās no piedalīšanās kriminālprocesā

Varbūtība, ka aizdomās turētais vai apsūdzētais var izvairīties no kriminālprocesa nav jāsaprot kā vispārīga rakstura pieņēmums – tai jābūt apstiprinātai ar lietā esošajiem materiāliem un ziņām par faktiem. Šādu varbūtību, piemēram, var konstatēt, ja aizdomās turētā vai apsūdzētā persona, bez attaisnojošajiem iemesliem, noteiktā laikā nav ieradusies pēc procesa virzītāja uzaicinājuma norādītajā vietā. Izvairīšanās gadījumos aizdomās turētās un apsūdzētās personas bieži vien nav sasniedzamas tajā adresē, kas norādīta procesuālo darbību veicējiem un viņa atrašanās vieta nav zināma.

Uz varbūtību, ka persona var izvairīties no kriminālprocesa var norādīt arī personu raksturojoša informācija - piemēram, ziņas, ka persona cita kriminālprocesa ietvaros jau ir

⁶⁷ Lietas Nr. 11095271709 materiāli.

⁶⁸ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2008. gada 7. februāra lēmums lietā Nr. KPL-5/63.

izvairījusies no piedalīšanās procesuālo darbību veikšanā. Vienlaikus jāievēro, ka tādi fakti, ka persona ir vairākkārt sodīta, izdarītie likumpārkāpumi veido noziedzīgo nodarījumu recidīvu, paši par sevi nenozīmē, ka aizdomās turētajam vai apsūdzētajam ir tieksme izvairīties no kriminālprocesa.

Iespējamā izvairīšanās no pirmstiesas kriminālprocesa vai iztiesāšanas var būt arguments apcietinājuma piemērošanai tikai tajos gadījumos, ja personai ir objektīvas iespējas šādā veidā traucēt kriminālprocesu. Ja personai izpilda brīvības atņemšanas sodu, apcietinājuma piemērošanu nevar pamatot ar risku, ka viņa izvairīsies no kriminālprocesa.

Piemēram, Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesa (tiesnese B. Jēkabsons, piedaloties prokurorei I. Pumpurei) 2010. gada 6. oktobrī ir izskatījusi lietas Nr. 11096110908 materiālus, konstatēja, ka Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas tiesvedībā atrodas krimināllieta J. K. apsūdzībā pēc KL 177. panta trešās daļas.

Tiesas sēdē, ņemot vērā to, ka apsūdzētais pieteicis lūgumu atlikt lietas izskatīšanu, neuzsākot tiesas izmeklēšanu, sakarā ar viņa slikto veselības stāvokli, prokurore pieteica lūgumu piemērot apsūdzētajam drošības līdzekli – apcietinājumu, lai nodrošinātu, ka pēc soda izciešanas apsūdzētais neizvairās no tiesas.

Apsūdzētajam J. K. drošības līdzeklis kriminālprocesā Nr. 11096110908 netika piemērots, jo viņš Jēkabpils cietumā izcieš brīvības atņemšanas sodu, kas viņam tika piemērots ar Cēsu rajona tiesas 2009. gada 16. decembra spriedumu un soda izpilde beigsies 2011. gada jūlijā.

Tiesa norādīja, ka saskaņā ar KPL 272. panta pirmo daļu, apcietinājumu var piemērot tikai tad, ja cita drošības līdzekļa piemērošana nevar nodrošināt, ka persona neizdarīs jaunu noziedzīgu nodarījumu, netraucēs vai neizvairīsies no pirmstiesas kriminālprocesa, tiesas vai sprieduma izpildīšanas, bet tiesas sēdes dienā nepastāv neviens no šiem norādītajiem pamatiem apcietinājuma piemērošanai, jo apsūdzētajam, izciešot sodu ieslodzījuma vietā, nav reālu iespēju izdarīt jaunu noziedzīgu nodarījumu, traucēt tiesas izmeklēšanu vai izvairīties no tiesas.

Ņemot vērā šos faktus, tiesa nolēma nepiemērot apsūdzētajam J. K. drošības līdzekli.⁶⁹

Konkrētajā gadījumā tiesa pareizi norādīja uz pamata neesamību piemērot apcietinājumu. Tomēr notikumu turpmākā attīstība parādīja, ka prokurore, lūdzot piemērot apcietinājumu, pareizi konstatējusi risku, ka J. K. mēģinās izvairīties no piedalīšanās lietas iztiesāšanā.

2011. gada 19. janvārī J. K. tika nosacīti pirms termiņa atbrīvots no brīvības atņemšanas soda izciešanas. Kaut gan uz viņa faktisko un deklarēto dzīves vietu tika nosūtīti aicinājumi ierasties uz tiesa sēdi, kā arī 2010. gada 6. oktobra tiesas sēdē apsūdzētais tika informēts par to, ka nākamā tiesas sēde nozīmēta uz 2011. gada 16. martu, viņš uz to nav

⁶⁹ Lietas Nr. 11096110908 materiāli.

ieradies. Tiesa, ņem vērā šo faktu, kā arī apsūdzēto J. K. personību raksturojošo informāciju, proti, ka 19 gadu vecajam apsūdzētajam nav noteiktas darba vietas, nav likumīga iztikas avota, nav Latvijas Republikā deklarētas dzīvesvietas, kā arī viņš ir astoņas reizes sodīts, nolēma izsludināt viņu meklēšanā un piemērot drošības līdzekli - apcietinājumu.⁷⁰

Bauskas rajona tiesa (tiesnese M. Ribina, piedaloties prokurorei I. Golubevai) 2010. gada 10. martā izskatot krimināllietu Nr. 11120033409, konstatēja, uz tiesas sēdi atkārtoti nav ieradies apsūdzētais nepilngadīgais J. P., nepaziņojot tiesai par neierašanās iemesliem. Par tiesas sēdes laiku un vietu apsūdzētajam tika paziņots.

Iepriekšējā tiesas sēdē 2009. gada 26. novembrī tika pieņemts lēmums par apsūdzētā J. P. atvešanu uz tiesas sēdi piespiedu kārtā. No Valsts policijas darbinieki ir ziņojuši, ka, aizbraucot 2010. gada 3. un 7. martā uz apsūdzētā J. P. dzīvesvietu, viņu sastapt neizdevās. Apsūdzētā tēvs paskaidroja, ka J. P. klaiņo un mājās parādās reti, uz tēva norādījumiem nereaģē.

Šajā krimināllietā ar Bauskas rajona tiesas 2009. gada 18. marta lēmumu J. P. Tika piemērots drošības līdzeklis – apcietinājums. Ar izmeklēšanas tiesneša 2009. gada 28. maija lēmumu tika nolemts neturpināt šī drošības līdzekļa izpildi.

Ievērojot lietas apstākļus, tiesa nolēma piemērot J. P. drošības līdzekli – apcietinājumu.⁷¹

Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesa (tiesnese I. Apse, piedaloties prokurorei D. Gavariņai) 2010. gada 10. jūnijā izskatot lietas Nr. 11092012410 materiālus, konstatēja, ka M. I., kura tika apsūdzēta pēc KL 176. panta otrās daļas, būdama likumā noteiktajā kārtībā uzaicināta, atkārtoti nav ieradies uz tiesas sēdi.

Neierodoties uz tiesas sēdi, M.I. rupji pārkāpusi viņai piemēroto drošības līdzekli – nodošanu policijas uzraudzībā. M.I. arī nav ieradies uz reģistrāciju policijas iecirknī. Tiesa, atsaucoties uz attiecīgajiem Kriminālprocesa likuma pantiem, pieņēma lēmumu grozīt I.L. drošības līdzekli no nodošanas policijas uzraudzībā uz apcietinājumu un izsludināt viņas meklēšanu.⁷²

Fakts, ka persona bez attaisnojošajiem iemesliem nav ieradies uz tiesu ir interpretējams praksē kā būtisks arguments par labu apcietinājuma piemērošanai, attiecīgi mazinot citu vērā ņemamu faktoru nozīmi.

Piemēram, Limbažu rajona tiesa (tiesnesis K. Jansons, piedaloties prokurorei I. Graudiņai) 2010. gada 13. oktobrī izskatot lietas Nr. 21280066410 materiālus, konstatējis, ka apsūdzētais M.B., būdams informēts par tiesas sēdes laiku un vietu, nav ieradies uz to tiesai nezināmu iemeslu dēļ.

⁷⁰ Lietas Nr. 11096110908 materiāli.

⁷¹ Lietas Nr. 11120033409 materiāli.

⁷² Lietas Nr. 11092012410 materiāli.

Kaut gan 16 gadu vecais M.B. tika apsūdzēts zādzības izdarīšanā nelielā apmērā (nozaga veikalā degvīna pudeli 10,89 latu vērtībā), un saskaņā ar KL 65. panta otro daļu viņam nedrīkst par izdarīto piespriest brīvības atņemšanas sodu, tiesa nozīmēja jaunu sēdi uz 2010. gada 22. oktobri un grozīja iepriekš piemēroto drošības līdzekli - uzturēšanos noteiktā dzīves vietā - uz apcietinājumu. Lēmuma taisīšanas dienā M.B. tika apcietināts.⁷³

Apcietinājuma piemērošanu tiesa pamatoja arī ar faktu, ka jaunu noziedzīgu nodarījumu M.B. ir izdarījis tikai sešas dienas pēc tam, kad tika taisīts cits notiesājošs spriedums (notiesāts saskaņā ar KL 193. panta otro daļu par savas mātes kredītkartes nozagšanu un naudas izņemšanu bankomātā)⁷⁴.

Fakts, ka persona procesa virzītāja norādītajā laikā nav ieradies noteiktajā vietā un tādēļ nav piedalījies kriminālprocesuālajās darbībās pats par sevi nerada pietiekamu pamatu uzskatīt, ka persona izvairās no kriminālprocesa. Tas nenozīmē, ka procesa virzītājam precīzi jāzina personas neierašanās iemesls, tomēr jākonstatē, ka:

- persona ir informēta par viņas tiesisko statusu konkrētajā kriminālprocesā;
- ka viņai ir bijis zināms par nepieciešamību ierasties noteiktajā laikā un vietā, lai piedalītos kriminālprocesuālajā darbībā.

2007. gada 31. janvārī Jēkabpils rajona tiesas izmeklēšanas tiesnesis R. Grandāns, izskatot ierosinājumu kriminālprocesā Nr. 11210036206 piemērot apcietinājumu aizdomās turētajai R. Č., konstatēja, ka krimināllietas materiālos nav ziņu, ka R. Č. būtu informēta, par to, ka viņai piemērots kāds no piespiedu līdzekļiem vai, ka viņa ir iesaistīta kriminālprocesā; kā arī, ka viņai būtu iesniegta pavēste aicināšanai uz izmeklēšanas iestādi, lai viņa piedalītos kriminālprocesā. Tiesnesis secināja, ka lietas materiālos nav ziņu par R. Č. subjektīvo elementu – viņa nolūku izvairīties no izmeklēšanas, tādēļ ir atzīstams, ka procesa virzītājs nav pierādījis, ka R. Č.⁷⁵ slēpjas un izvairās no izmeklēšanas.

Ja persona likumā noteiktajā kārtībā nav informēta par nepieciešamību piedalīties noteiktajā procesuālajā darbībā, tās norises vietu un laiku, personas prombūtni nevar atzīt par izvairīšanos no kriminālprocesa.

Saistībā ar šo principu svarīgi ievērot KPL 333. pantā nostiprināto aicināmās personas pienākumu būt sasniedzamai. Ja pavēste aicināmajai personai nogādāta kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā (pa pastu, ar kurjeru) un iesniegta personiski, ko šī persona apliecinājusi ar savu parakstu vai nosūtīta uz personas norādīto elektronisko adresi, personas

⁷³ Lietas Nr. 21280066410 materiāli; no lietas materiāliem nav skaidrs, kāpēc tiesa nav lēmusi par apsūdzētā piespiedu atvešanu, bet izvēlējusies grozīt drošības līdzekli uz apcietinājumu.

⁷⁴ 2010. gada 22. oktobrī tiesa, neievērojot KL 65. panta otrajā daļā noteikto, sodīja M.B. saskaņā ar KL 180. panta pirmo daļu ar brīvības atņemšanu uz 4 mēnešiem.

⁷⁵ Lietas KPL 16000807 materiāli.

nepiedalīšanās kriminālprocesuālajās darbībās un prombūtne bez attaisnojošajiem iemesliem var tikt atzīta par izvairīšanos no kriminālprocesa.

Izvairīšanās no sprieduma izpildes

KPL 272. panta ceturtajā daļā norādīts, ka par pamatu apcietinājumam var būt pirmās instances tiesas spriedums par smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu, par kuru piespriests brīvības atņemšanas sods. Tomēr arī šis fakts jāvērtē kopsakarībā ar citu informāciju par izdarīto noziedzīgo nodarījumu un apsūdzēto personu.

Attiecīgo klauzulu nevajadzētu interpretēt kā tiesas absolūtās tiesības apcietināt ikvienu personu, kurai piespriests brīvības atņemšanas sods. Apcietinājuma piemērošana visos gadījumos ir nosacīta ar kriminālprocesa mērķu sasniegšanu, un šajā gadījumā apcietinājums piemērojams, lai:

- 1) brīdī, kad tiesas spriedums stājies spēkā būtu iespējams uzsākt piespriestā soda izpildi;
- 2) novērst situāciju, kad apsūdzētā persona veic darbības, kas liek šķēršļus lietas izskatīšanai apelācijas instancē ⁷⁶.

Latvijā ir ļoti izplatīta prakse, kad tiesas, piespriežot brīvības atņemšanas sodu, saglabā iepriekš piemēroto drošības līdzekli – apcietinājumu, kas, pirmkārt, ir nepieciešams, lai novērstu personas izvairīšanos no piespiestā soda izpildes. Daudz retāk ir sastopami gadījumi, kad pirmās instances tiesas, piespriežot brīvības atņemšanas sodu, groza drošības līdzekļus un piemēro apcietinājumu. Šāda iespēja ir paredzēta likumā, tomēr arī šajā gadījumā lēmumam par apcietinājuma piemērošanu jābūt pamatotam. Ja lietā nav informācijas par faktiem, kas apstiprinātu iespējamību, ka persona varētu mēģināt izvairīties no piespriestā soda izpildes, apcietinājuma piemērošanas nepieciešamību var apšaubīt. Tiesa nedrīkst pieņemt lēmumu par apcietinājuma piemērošanu, ņemot vērā tādas ziņas, ka citos kriminālprocesos citas notiesātās personas pēc pirmās instances sprieduma pasludināšanas ir slēpušās un izvairījušās no brīvības atņemšanas soda izpildes.

KPL 241. panta trešās daļas pirmajā teikumā ir norādīts, ka tiesa taisot spriedumu, var piemērot drošības līdzekli apsūdzētajam, ja ir pamats uzskatīt, ka viņš izvairīsies no sprieduma izpildes. Savukārt gadījumos, kad tiesa par smagu vai sevišķi smagu noziegumu

⁷⁶ Praksē nav reti tādi gadījumi, kad pēc apelācijas sūdzības iesniegšanas apsūdzētās personas, kurām ar pirmās instances tiesas spriedumu piespriesta brīvības atņemšana, kā arī viņu aizstāvji, saslīgst dienās, kad tiek nozīmētas tiesas sēdes. Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas priekšsēdētājs E.Kušķis, piemēram, uzskata, ka: „Joprojām palātas lielākā problēma ir atlikto lietu skaits. Katra otrā tiesas sēde tiek atlikta, jo procesa dalībnieki neierodas uz lietas izskatīšanu. Tiek uzrādītas ārstu zīmes, taču būsīm reāli – aptuveni 80% ārstu zīmju ir par izdomātām slimībām.” sk. Ieskats Augstākās tiesas plēnumā <http://www.tiesas.lv/index.php?id=3387> . Uz slimojošo apsūdzēto un „vārgo” aizstāvju, ka arī nepamatoto slimības lapu problēmu norādījis arī ģenerālprokurors Ē. Kalnmeiers un Augstākās tiesas priekšsēdētājs I. Bičkovičs, akcentējot nepamatoto slimības lapu problēmu. Sk. Plēnumā aktualizē tiesas noslodzes problēmas un piedāvā to risinājumus. <http://at.gov.lv/lv/information/about-notable-events/2011/201103/20110311/> .

piespriedusi brīvības atņemšanas sodu, notiesājošs spriedums var būt par pamatu tāda drošības līdzekļa izvēlei kā apcietinājums.

Svarīgi ievērot, ka likums neuzliekt tiesai pienākumu apcietināt personas, kurām piespriesta brīvības atņemšana par smagu vai sevišķi smagu noziegumu izdarīšanu (i), un, ka attiecīgajos gadījumos arī ir nepieciešams vērtēt apcietinājuma piemērošanas nepieciešamību un tādu faktoru esamību, ka dod pamatu uzskatīt, ka persona varētu mēģināt izvairīties no soda izpildes.

2011. gada 11. martā Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģija izskatot lietu Nr. 16870000208 atzina V. Š. par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, kas paredzēts KL 320. panta trešajā daļā (likuma redakcijā, kas bija spēkā līdz 2009. gada 22. decembrim), sodīja viņu ar brīvības atņemšanu uz 8 gadiem ar mantas konfiskāciju. Atsaucoties uz KPL 241. panta trešajā daļā noteikto, tiesa piemēroja V. Š. drošības līdzekli - apcietinājumu un apcietināja viņu nekavējoties tiesas sēžu zālē.⁷⁷ Pilna tiesas sprieduma neesamība neļauj izvērtēt tiesas motivāciju apcietinājuma piemērošanai.

Apcietinājuma piemērošana nolūkā novērst personas izvairīšanos no piesprietās brīvības atņemšanas soda izpildes vispārējos gadījumos nav piemērojama, ja brīvības atņemšana tiek piespriesta personai, kura tiesas sprieduma pasludināšanas dienā izcieš brīvības atņemšanas sodu pēc cita tiesas sprieduma. Atsevišķos gadījumos tiesas tomēr uzskata par nepieciešamu piemērot apcietinājumu personām, kuras izcieš brīvības atņemšanas sodu. Drošības līdzekļa piemērošanas iemesls attiecīgajos gadījumos ir konstatēta varbūtība, ka persona var tikt atbrīvota no brīvības atņemšanas iestādes pirms jauns notiesājošs spriedums stāsies spēkā. Tāda iespēja pastāv, jo lietas izskatīšanai apelācijas un kasācijas instancē var būt nepieciešami mēneši vai pat gadi un tiesa, pasludinot spriedumu, nevar zināt, kad spriedums varētu stāties spēkā. Jāņem vērā arī iespēja, ka personu, kurai izpilda brīvības atņemšanas sodu, var atbrīvot no brīvības atņemšanas iestādes nosacīti pirms termiņa.

Piemēram, Krāslavas rajona tiesa, 2010. gada 17. februārī izskatot lietu Nr. 11240045309 G. I. apsūdzībā saskaņā ar KL 175. panta trešajā daļā paredzētā noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, konstatēja, ka G. I. 2008. gada 30. maijā tika sodīts ar brīvības atņemšanu uz 8 mēnešiem nosacīti ar pārbaudes laiku uz sešiem mēnešiem. Ar Daugavpils tiesas 2009. gada 9. jūnija lēmumu tika nolemts brīvības atņemšanas sodu izpildīt. Jauna tiesas sprieduma taisīšanas brīdī neizciestais sods ir bijis 3 mēneši un 21 diena.

Tiesa, piespriežot apsūdzētājam sodu – brīvības atņemšanu uz 6 mēnešiem un nosakot galīgo sodu pēc vairākiem spriedumiem – brīvības atņemšanu uz 8 mēnešiem, lai nodrošinātu sprieduma izpildi, piemēroja G.I. drošības līdzekli – apcietinājumu.⁷⁸

⁷⁷ Lietas Nr. 16870000208 materiāli.

⁷⁸ Krimināllieta Nr. 11240045309 materiāli.

Jāpiebilst, ka šis spriedums stāties spēkā 2010. gada 6. jūlijā, savukārt, ja apcietinājums nebūtu piemērots, G.I. būtu atbrīvots no cietuma 2010. gada 7. jūnijā.

Apcietinājuma termiņi

Apcietinājumam jābūt pamatotam ne tikai dienā, kad lemj par šī drošības līdzekļa piemērošanu, bet arī jebkurā brīdī, kamēr persona atrodas ieslodzījumā. Apcietinājuma piemērošana nekādā gadījumā nenozīmē, ka šim drošības līdzeklim jābūt piemērotam līdz tiesas sprieduma spēkā stāšanās dienai.

Aizdomās turētās un apsūdzētas personas brīvības atņemšana ir pieļaujama, ņemot vērā kriminālprocesa un sabiedrības drošības intereses. Tomēr apcietinājuma legalizēšana nenozīmē, ka šī drošības līdzekļa piemērošana jāvērtē kā normāla (pašsaprotama) prakse kriminālprocesā. Kaut gan apcietinājums ir plaši piemērojams drošības līdzeklis, tas tomēr ir tikai speciāli atrunāts izņēmums no Satversmē garantētajām tiesībām uz brīvību.

Ievērojot apcietinājuma būtību un juridisko dabu, likumdevējs ne tikai precīzi reglamentējis šī drošības līdzekļa piemērošanas kārtību, bet arī noteicis laika ierobežojumus tā piemērošanai. Saskaņā ar KPL 277. panta pirmo daļu personu var turēt apcietinājumā tikai tik ilgi, cik nepieciešams kriminālprocesa normālai norisei, nepārsniedzot to maksimālo apcietinājuma termiņu, kas definēts likumā. Minētā tiesība norma nenozīmē, ka apcietinājuma piemērošanas fakts ļauj turēt aizdomās turēto vai apsūdzēto personu ieslodzījumā tik ilgi, kamēr nebūs pagājis maksimālais apcietinājuma termiņš – apcietinājums jāatceļ vai jāgroza, ja tā piemērošanai vairs nav pamata, ja vairs nepastāv vai būtiski samazinājušies tie riski, kuru dēļ šis drošības līdzeklis tika piemērots.

Maksimālo apcietināšanas termiņu definēšanas mērķis ir cits, proti, nepieļaut personas, attiecībā uz kuru nav stāties spēkā notiesājošs spriedums, turēšanu apcietinājumā ilgāk par maksimāli pieļaujamo laiku, tai skaitā gadījumos, kad procesa virzītājs vai apsūdzības uzturētājs pamatoti norāda uz apcietinājuma pamata esamību. Maksimāli pieļaujamo apcietinājuma termiņu definēšana Kriminālprocesa likumā ir stimuls valsts institūcijām bez vilcināšanas organizēt kriminālprocesa norisi, lai pēc iespējas ātrāk izskatīt lietu pēc būtības, izlemt jautājumu par apsūdzētās personas vainu viņai inkriminētajā noziedzīgajā nodarījumā - notiesāt vai attaisnot apsūdzēto.

Ja objektīvu vai subjektīvu iemeslu dēļ kriminālprocess ieilgst, procesa virzītājam un apsūdzības uzturētājam jāievēro, ka šie fakti nevar pamatot apcietinājuma turpināšanu - pēc KPL 277. pantā paredzētā laika beigām apcietinājums jāatceļ vai jāgroza.

Likumdevējs nav noteicis universālu maksimālo apcietinājuma piemērošanas termiņu, bet diferencējis to, ņemot vērā iespējami izdarītā noziedzīgā nodarījuma veidu un apsūdzēto raksturojošo informāciju.

Pieļaujama personas apcietinājuma termiņš, pirmkārt, ir atkarīgs no noziedzīgā nodarījuma veida, kura izdarīšanā persona tiek turēta aizdomās vai ir apsūdzēta. Jo smagāks ir noziedzīgā nodarījuma veids, jo ilgāks ir maksimāli pieļaujama apcietināšanas termiņš.

Otrkārt, pieļaujama apcietinājuma termiņš ir atkarīgs no apcietinātās personas procesuālā stāvokļa. Atbilstoši KPL 279. pantam aizdomās turēto personu līdz saukšanai pie kriminālatbildības drīkst turēt apcietinājumā ne ilgāk par pusi no pirmstiesas procesā pieļautā apcietinājuma termiņa. Uzraugošais prokurors var atļaut izmeklēšanas iestādei pārsniegt minēto termiņu, taču ne ilgāk kā par pusi no atlikušā apcietinājuma termiņa pirmstiesas procesā, proti, ar uzraugošā prokurora atļauju aizdomās turētās personas maksimālais apcietināšanas termiņš var būt $\frac{3}{4}$ no maksimālā apcietināšanas termiņa, ko par attiecīga nodarījuma izdarīšanu var piemērot apsūdzētajai personai pirmstiesas procesā.

Treškārt, nozīme ir apcietinātās personas vecumam. Saskaņā ar KPL 278. pantu nepilngadīgajiem apcietinājuma termiņš nedrīkst pārsniegt pusi no pilngadīgajiem iespējamā maksimālā termiņa, kas paredzēts par noteiktā veida noziedzīgo nodarījumu, ievērojot proporciju kas attiecas uz apcietinājuma termiņu pirmstiesas procesā un lietas iztiesāšanas laiku.

Ceturtkārt, apcietinājuma maksimāli pieļaujama termiņš ir atkarīgs no soda, kas paredzēts Krimināllikumā par to noziedzīgo nodarījumu, par kura izdarīšanu persona tiek turēta aizdomās vai kura izdarīšanā ir apsūdzēta. Apcietinājums ir pieļaujams vien tajos gadījumos, ja Krimināllikums paredz par noteikto noziedzīgo nodarījumu iespēju sodīt personu ar brīvības atņemšanu. Personas apcietināšanas laiks nedrīkst pārsniegt maksimālo brīvības atņemšanas laiku, ko personai var piespiest par noteikto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu.

Piektkārt, ja persona atrodas apcietinājumā pēc notiesājošā sprieduma taisīšanas un pirms tas stājies spēkā, personas apcietināšana nedrīkst turpināties ilgāk par piespriestās brīvības atņemšanas laiku. Pievēršot uzmanību šim nosacījumam ir jāievēro, ka viena brīvības atņemšanas diena atbilst vienai apcietinājuma vai aizturēšanas dienai.

Pieaugušai personai, kuru tur aizdomās vai apsūdz kriminālpārkāpuma izdarīšanā, apcietinājuma termiņš nedrīkst pārsniegt trīs mēnešus, no kuriem pirmstiesas procesā personu atļauts turēt apcietinājumā ne ilgāk par diviem mēnešiem.

Pieaugušo, kuru tur aizdomās vai apsūdz mazāk smaga nozieguma izdarīšanā, apcietinājuma termiņš nedrīkst pārsniegt deviņus mēnešus, no kuriem pirmstiesas procesā personu atļauts turēt apcietinājumā ne ilgāk par četriem mēnešiem.

Pieaugušajam, kuru tur aizdomās vai apsūdz smaga nozieguma izdarīšanā, apcietinājuma termiņš nedrīkst pārsniegt divpadsmit mēnešus, no kuriem pirmstiesas procesā personu atļauts turēt apcietinājumā ne ilgāk par sešiem mēnešiem.

Pieaugušajai personai, kuru tur aizdomās vai apsūdz sevišķi smaga nozieguma izdarīšanā, apcietinājuma termiņš nedrīkst pārsniegt divdesmit četrus mēnešus, no kuriem pirmstiesas procesā personu atļauts turēt apcietinājumā ne ilgāk par piecpadsmit mēnešiem.

**Maksimālais apcietinājuma termiņš
pieaugušai personai (mēnešos)**

	Kopējais apcietinājuma laiks	Apcietinājums pirmstiesas procesā	Apcietinājums iztiesāšanas laikā
Kriminālpārkāpums	3	2	1
Mazāk smags noziegums	9	4	5
Smags noziegums	12	6	6
Sevišķi smags noziegums	24	15	9

**Maksimālais apcietinājuma termiņš pieaugušai
aizdomās turētai personai (mēnešos)**

	Apcietinājuma laiks
Kriminālpārkāpums	1
Mazāk smags noziegums	2
Smags noziegums	3
Sevišķi smags noziegums	7,5

Gadījumā, ja persona ir pavadījusi apcietinājumā maksimāli pieļaujamo laiku, viņa jāatbrīvo no ieslodzījuma. Pirms ir pagājis minētais laiks, procesa virzītājs var - grozīt apcietinājumu, piemērojot citu drošības līdzekli; atcelt apcietinājumu, nepiemērojot citu drošības līdzekli.

Piemēram, Daugavpils tiesā (tiesnesis J. Kokins, piedaloties prokuroram I.Kožemjakinam) 2010. gada 19. maijā izskatīja krimināllietas Nr.11180104108 materiālus V.D. un citu personu apsūdzībā.

Tiesa konstatēja, ka V.D. tika aizturēts 2008. gada 15. jūlijā, bet 2008. gada 17. jūlijā viņam piemērots drošības līdzeklis – apcietinājums. 2008. gada 17. septembrī V. D. tika celta apsūdzība saskaņā ar KL 176. panta otro daļu.

2010. gada 19. maija tiesas sēdē prokurors pieteica lūgumu grozīt drošības līdzekli - apcietinājumu apsūdzētajam V. D. uz citu, nesaistītu ar brīvības atņemšanu, jo apsūdzētajam 2010. gada 15. jūlijā pāriet maksimāli pieļaujama apcietinājumā turēšanas laiks, bet pieņemt galīgo nolēmu līdz norādītajam laikam nav iespējams, jo ir nepieciešams grozīt apsūdzības virknei šajā lietā apsūdzēto un lietā ir jāpashudina pārtraukums.

Atzīstot prokurora lūgumu par pamatotu, tiesa nolēma grozīt V. D. drošības līdzekli - apcietinājumu uz uzturēšanos noteiktā dzīvesvietā, aizliedzot izbraukt no valsts bez procesa virzītāja rakstveida atļaujas.⁷⁹

Maksimālais apcietinājuma termiņš nepilngadīgai personai (mēnešos)

	Kopējais apcietinājuma laiks	Apcietinājums pirmstiesas procesā	Apcietinājums iztiesāšanas laikā
Kriminālpārkāpums	1,5	1	0,5
Mazāk smags noziegums	4,5	4	2,5
Smags noziegums	6	3	3
Sevišķi smags noziegums	12	7,5	4,5

Maksimālais apcietinājuma termiņš nepilngadīgai aizdomās turētajai personai (mēnešos)

	Apcietinājuma laiks
Kriminālpārkāpums	0,5
Mazāk smags noziegums	1
Smags noziegums	1,5
Sevišķi smags noziegums	3,75

Attiecībā uz nepilngadīgo personu apcietināšanu, svarīgi ievērot, ka Krimināllikumā ir ietvertas normas, kas ierobežo brīvības atņemšanas piemērošanu nepilngadīgajiem. Saskaņā ar KL 65. panta otro daļu, personai, kura izdarījusi kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziedzīgu pirms astoņpadsmit gadu vecuma sasniegšanas, brīvības atņemšanas sods nav piemērojams. Savukārt KPL 272. panta pirmajā daļā ir noteikts, ka apcietinājumu var tikt piemērot personai, kura turēta aizdomās vai apsūdzēta tāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, par kuru likums paredz brīvības atņemšanas sodu. Lemjot par nepilngadīgo apcietināšanu, minētās tiesību normas jāinterpretē sistēmiski. Pat, ja Krimināllikuma sevišķās daļas panta sankcija paredz brīvības atņemšanas sodu, nepilngadīgajam apcietinājumu piemērot nedrīkst, ja konkrētais noziedzīgais nodarījums ir atzīstams par kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu, respektīvi, ja paredzētais brīvības atņemšanas laiks par tīšu noziedzīgu nodarījumu nepārsniedz 5 gadus, bet par nodarījumu, kas izdarīts aiz neuzmanības nepārsniedz 10 gadus. Papildus tam jāņem vērā, ka saskaņā ar KL 64. pantu nepilngadīgais likumpārkāpējs Krimināllikuma izpratnē ir persona, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas. Ja apsūdzētā persona pēc noziedzīga nodarījuma

⁷⁹ Lietas Nr. 11180104108 materiāli.

izdarīšanas ir sasniegusi pilngadības vecumu, tas nevar būt iemesls viņa sodīšanai ar brīvības atņemšanu par kriminālpārkāpumu vai mazāk smaga nozieguma izdarīšanu un tādēļ nav pieļaujama arī šādas personas apcietināšana.

Gadījumā, ja persona turēta aizdomās vai apsūdzēta smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanā, apcietinājuma termiņu var pagarināt KPL 277. pantā paredzētajos gadījumos. Izmeklēšanas tiesnesis pirmstiesas procesā un augstāka līmeņa tiesas tiesnesis iztiesāšanas laikā, katrs var pagarināt termiņu vēl par trim mēnešiem, ja procesa virzītājs nav pieļāvis neattaisnotu vilcināšanos vai, ja persona, kura īsteno aizstāvību, ir tīši vilcinājusi procesa norisi, vai, ja procesa ātrāka pabeigšana nav bijusi iespējama tā īpašās sarežģītības dēļ.

Papildus tam, ja apcietinātais apsūdzēts sevišķi smaga nozieguma izdarīšanā, augstāka līmeņa tiesas tiesnesis šo termiņu var pagarināt vēl par trim mēnešiem, ja procesa virzītājs nav pieļāvis neattaisnotu vilcināšanos un ar cita drošības līdzekļa piemērošanu nav iespējams garantēt sabiedrības drošību.

Šaurākas iespējas pagarināt apcietinājuma piemērošanu likums paredz nepilngadīgajiem. Saskaņā ar KPL 278. panta otro daļu nepilngadīgajam, kuru tur aizdomās vai apsūdz smaga nozieguma izdarīšanā, apcietinājuma termiņu nedrīkst pagarināt. KPL 278. panta trešā daļa paredz, ka nepilngadīgajam, kuru tur aizdomās vai apsūdz sevišķi smaga nozieguma izdarīšanā, apcietinājuma termiņu drīkst pagarināt tikai augstāka līmeņa tiesas tiesnesis par trim mēnešiem, ja attiecīgā nozieguma rezultātā iestājusies nāve vai tas izdarīts pielietojot šaujamo ieroci vai sprāgstvielas.

Aprēķinot kopējo apcietinājumā pavadīto laiku, svarīgi ievērot, ka tajā ieskaitāms tas laiks, ko persona pavadījusi aizturēšanā, apcietinājumā vai citā ar brīvības atņemšanu saistītā piespiedu līdzekļa izpildes vietā, bet netiek ieskaitīts laiks, ko persona pavadījusi apcietinājumā citā valstī sakarā ar kriminālprocesa nodošanu vai šīs personas izdošanu⁸⁰ (KPL 277. panta otrā daļa).

Pirmstiesas procesā apcietinājuma termiņā ieskaitāms laiks, ko persona pavadījusi aizturēšanā, apcietinājumā vai citā ar brīvības atņemšanu saistītā piespiedu līdzekļa izpildes vietā, līdz lietas nodošanai tiesas kancelejā, bet iztiesāšanas laikā apcietinājuma termiņš skaitāms līdz lietas izskatīšanas pabeigšanai pirmās instances tiesā (KPL 277. panta trešā daļa). Apcietinājuma laikā ieskaitāms arī atrašanās laiks ārstniecības iestādē piespiedu ekspertīzes izdarīšanai (KPL 284. panta otrā daļa). Apcietinājumā pavadītajam laikam tiek

⁸⁰ Tomēr jāievēro, ka saskaņā ar KPL 690. panta otro daļu, laiku, ko persona pēc Latvijas lūguma pavadījusi apcietinājumā ārvalstī, ieskaita soda termiņā.

pielīdzināts ārstniecības iestādē pavadītais laiks pēc medicīniskā rakstura piespiedu līdzekļa piemērošanas⁸¹ (KPL 609. pants).

Saskaņā ar KPL 690. pantu apcietinājuma termiņu izdotajai personai skaita no Latvijas Republikas valsts robežas šķērsošanas brīža.

Jautājumu par apcietinājuma termiņa pagarināšanu augstāka līmeņa tiesas tiesnesis izskata slēgtā tiesas sēdē, dodot iespēju paust savu viedokli personai, par kuras apcietinājumu tiek lemts, tās aizstāvim un pārstāvim, kā arī prokuroram. Lēmums nav pārsūdzams (KPL 277. panta astotā daļa). Kriminālprocesa likumā nav speciālās tiesību normas, kas reglamentētu kārtību, kādā izmeklēšanas tiesnesim jālemj par apcietinājuma termiņa pagarināšanu. Tomēr šis fakts nerada problēmu, jo izmeklēšanas tiesneši pamatoti uzskata, ka ievērojot likumā noteikto kārtību apcietinājuma piemērošanai, arī viņiem jālemj par apcietinājuma pagarināšanu slēgtā tiesas sēdē.

Ja kriminālprocesa laikā persona, kurai piemērots ar brīvības atņemšanu saistīts drošības līdzeklis, izdarījusi jaunu noziedzīgu nodarījumu, par kuru likumā paredzēts brīvības atņemšanas sods, tai kā drošības līdzekli var piemērot apcietinājumu. Šādos gadījumos apcietinājuma termiņu nosaka kā par jaunu noziedzīgu nodarījumu (KPL 277. panta devītā daļa)

⁸¹ Šādai tiesību normai ir praktiskā nozīme gadījumā, ja persona pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas ir saslimusi ar psihiskiem traucējumiem, tiesa piemērojusi viņai medicīniskā rakstura piespiedu līdzekli, bet pēc personas izveseļošanās tiesa atcēlusi medicīniska rakstura piespiedu līdzekli un nosūtījusi lietu prokuroram pirmstiesas procesa pabeigšanai.

4. Apcietinājuma piemērošana pirmstiesas procesā

Apcietinājuma piemērošanas ierosināšana

Lēmumu par aizdomās turētā vai apsūdzētā apcietināšanu pirmstiesas procesā pieņem izmeklēšanas tiesnesis izskatot procesa virzītāja ierosinājumu. Izmeklēšanas tiesnesis pēc prokurora ierosinājuma lemj arī par apcietinājuma piemērošanu apsūdzētajai personai pēc pirmstiesas kriminālprocesa pabeigšanas tad, ja lieta nodota tiesai, bet tās iztiesāšana vēl nav uzsākta.

Kriminālprocesa likums detalizēti nenosaka apcietinājuma piemērošanas ierosinājuma saturu, tomēr objektīvi to nosaka šī procesuālā dokumenta mērķis, kā arī tiesību normas, kas definē apcietinājuma pamatu un piemērošanas kārtību.

Atbilstoši KPL 323. pantam, ierosinājums ir rakstveidā noformēts dokuments, ko sastāda procesa virzītājs, ja kriminālprocesa mērķa sasniegšanai ir jāveic darbības, kuras nav šā procesa virzītāja kompetencē, vai, kuru veikšanai ir nepieciešams kompetentas personas lēmums. Ierosinājums par apcietinājuma piemērošanu ir dokuments, ar kuru procesa virzītājs norāda uz faktiem, kas pamato konkrētās personas apcietināšanu. Šim dokumentam jāsaturs informācija:

- par procesa virzītāju, kas ierosina apcietinājuma piemērošanu (procesa virzītāja uzvārds, amats, iestāde);
- par dokumenta sastādīšanas vietu un laiku;
- par kriminālprocesu, kura ietvaros ierosināts piemērot drošības līdzekli (kriminālprocesa numurs, kriminālprocesa uzsākšanas laiks, iespējami izdarītā noziedzīgā nodarījuma kvalifikācija un apraksts);
- par aizdomās turēto vai apsūdzēto personu, kurai ierosināts piemērot apcietinājumu (vārds, uzvārds, personas kods);
- kas raksturo aizdomās turēto vai apsūdzēto personu;
- kas pamato apcietinājuma piemērošanu un apstiprina nepieciešamību izvēlēties tieši šo drošības līdzekli.

Sastādot ierosinājumus par apcietinājuma piemērošanu, procesa virzītāji var izmantot viņu rīcībā esošos dokumentu paraugus, kā arī citus kriminālprocesa ietvaros sastādītos ierosinājumus par drošības līdzekļa piemērošanu. Pozitīvi vērtējams fakts, ka praksē vairs nav sastopami gadījumi, kad apcietinājuma piemērošana būtu ierosināta, ierakstot iepriekš sagatavotā veidlapā aizdomās turētā vai apsūdzētā uzvārdu un pasvītrojot no Kriminālprocesa kodeksa pantiem nokopētus vārdus, kas pamato šī drošības līdzekļa piemērošanu.⁸² Vienlaikus

⁸² Attiecīgo veidlapu izmantošana, ierosinot apcietinājuma piemērošanu, tika konstatēta, pētot šā drošības līdzekļa piemērošanu 2002.-2004. gadā.

jāatzīst, ka atteikšanās no veidlapu izmantošanas nav atrisinājusi pilnībā ierosinājumu argumentācijas problēmu. Nav retums, ka apcietinājuma piemērošanas nepieciešamība tiek pamatota ar varbūtību, ka aizdomās turētais vai apsūdzētais varētu traucēt kriminālprocesu vai izvairīties no tā, tomēr ierosinājumā nav norādīti fakti, kas apstiprinātu šo pieņēmumu. Ierosinājuma lakonisms un nepietiekama motivācija neizslēdz iespēju piemērot apcietinājumu, ja izmeklēšanas tiesnesim iesniedzamie lietas materiāli, kā arī fakti, uz kuriem procesa virzītājs norāda tiesas sēdē, rada pamatu secinājumam par lielu varbūtību, ka nepiemērojot apcietinājumu konkrētā persona traucēs kriminālprocesu vai mēģinās izvairīties no tā.

Pētījuma gaitā intervētie izmeklēšanas tiesneši norādīja, ka zemas kvalitātes ierosinājumi par apcietinājuma piemērošanu nav retums, it īpaši gadījumos, kad ierosināta aizdomās turēto personu apcietināšana. Tam ir objektīvs izskaidrojums, jo izmeklēšanas laikā procesa virzītājiem bieži vien nav zināmi fakti, kas varētu apstiprināt risku, ka persona traucēs kriminālprocesu, izvairīsies no tā vai turpinās noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu. Tomēr kritiski vērtējama dažu procesu virzītāju pieeja ierosinājumu sastādīšanai, proti, tā vietā, lai analizētu konkrēto lietu un personu raksturojošo informāciju, ierosinājumos par apcietinājuma piemērošanu pārraksta (iekopē) veselus kriminālprocesa likuma pantus, neaizdomājoties, vai ir pamats attiecināt ierakstīto tekstu uz konkrēto gadījumu.

Tiesas sēde

Lēmumu par aizdomās turētā vai apsūdzētā apcietināšanu vai procesa virzītāja ierosinājuma noraidīšanu izmeklēšanas tiesnesis pieņem pēc procesa virzītāja ierosinājuma par drošības līdzekļa piemērošanu izskatīšanas slēgtā tiesas sēdē.

Ierosinājuma izskatīšanā piedalās:

- procesa virzītājs, kurš ierosinājis apcietinājuma piemērošanu;
- aizdomās turētais vai apsūdzētais, par kura apcietināšanu tiek lemts;
- aizdomās turētā vai apsūdzētā aizstāvis
- aizdomās turētā vai apsūdzētā pārstāvis;
- izmeklēšanu uzraugošais prokurors.⁸³

Saskaņā ar KPL 274. panta otro daļu ierosinājumu drīkst izskatīt bez tās personas klātbūtnes, par kuras apcietināšanu tiek lemts, ja saskaņā ar ārsta atzinumu tās piedalīšanās nav pieļaujama, un, ja attiecīgajā procesuālajā darbībā piedalās personas aizstāvis.

Kriminālprocesa likums garantē aizdomās turētajām un apsūdzētajām personām iespēju nekavējoties uzaicināt aizstāvi un noslēgt ar viņu vienošanos vai izmantot valsts nodrošināto juridisko palīdzību, ja viņš pats par saviem līdzekļiem nevar apmaksāt aizstāvja pakalpojumus. Ja persona nav noslēgusi vienošanos par aizstāvību vai aizstāvis, ar kuru noslēgta vienošanās, nevar ierasties uz tiesa sēdi, kurā izskata ierosinājumu par apcietinājuma

⁸³ Izmeklēšanu uzraugošajam prokuroram ir nevis pienākums, bet gan tiesības piedalīties tiesas sēdē, kas izskata ierosinājumu par aizdomās turētās personas apcietināšanu.

piemērošanu, procesa virzītājs uzaicina advokātu atbilstoši attiecīgās tiesas darbības teritorijas zvērinātu advokātu vecākā sastādītajam advokātu dežūru grafikam (KPL 81. pants).

Saskaņā ar KPL 88. pantu aizdomās turētais un apsūdzētais pēc paša iniciatīvas var atteikties no aizstāvja. Ja persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, atsakās no aizstāvja, tas fiksējams procesuālās darbības protokolā. Personai ar parakstu nepārprotami ir jāapliecina, ka atteikšanās no aizstāvja ir notikusi labprātīgi un pēc personas pašas iniciatīvas. Ja persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, bija iepriekš izteikusi lūgumu par aizstāvja piedalīšanos, atteikšanās no tā var notikt vienīgi paša aizstāvja klātbūtnē.

No aizstāvja nevar atteikties aizdomās turētās un apsūdzētās personas, kuras:

- nav sasniegušas pilngadības vecumu;
- ir atzītas par rīcībnespējīgām;
- ir atzītas par ierobežoti pieskaitāmām;
- fizisku vai psihisku trūkumu dēļ pašas nespēj pilnībā izmantot savas procesuālās tiesības;
- ir analfabēti vai kurām ir tik zems izglītības līmenis, ka tās nespēj pilnvērtīgi izmantot savas procesuālās tiesības.

Pētījuma gaitā intervētie zvērinātie advokāti norāda, ka nav pietiekamas informācijas par lietas apstākļiem un procesa virzītāja argumentiem apcietinājuma piemērošanai. Tiesas sēdes laikā aizdomās turētais un viņa aizstāvis iepazīstas ar ierosinājumu par apcietinājuma piemērošanu, kā arī iegūst informāciju par faktiem, kas, procesa virzītāja prāt, pamato apcietinājuma piemērošanu. Tomēr aizdomās turētājam un viņa aizstāvim nav tiesību iepazīties ar lietas materiāliem, kas ir pieejami izmeklēšanas tiesnesim. Saproto un respektējot zvērināto advokātu vēlmi zināt par lietas apstākļiem pēc iespējas vairāk, lai efektīvāk organizētu klientu interešu aizstāvību, tomēr jāatzīst, ka esošā kārtība, kas neparedz tiesas sēdes dalībnieku iepazīstināšanu ar visiem lietas materiāliem, atbilst kriminālprocesa interesēm, ir pareiza un loģiski pamatota.

Tiesas sēdes gaita fiksējama procesuālajā dokumentā – tiesas sēdes protokolā. Protokolā, kuru paraksta izmeklēšanas tiesnesis un tiesas sekretārs, norāda:

- Lietas numuru, datumu, tiesas nosaukumu;
- Izmeklēšanas tiesneša uzvārdu;
- Tiesas sēdes vietu un laiku (sēdes sākumu un beigas);
- Informāciju par personām, kuras piedalās tiesas sēdē (tiesas sekretāru, tulku, procesa virzītāju, aizstāvi, pārstāvi);
- Informāciju par aizdomās turēto vai apcietināto personu, kuram lūgts piemērot apcietinājumu (personas vārds, uzvārds, personas kods, dzīves vieta, ģimenes stāvoklis, apgādājamo esamību u.c. personu raksturojošie dati);

- Informāciju par uzklauso personu – procesa virzītāja, aizdomās turētā vai apsūdzētā, aizstāvja, uzraugošā prokurora, pārstāvja – viedokļiem par apcietinājuma piemērošanu un faktiem, kas pamato šī drošības līdzekļa piemērošanas nepieciešamību vai norāda uz tā piemērošanas nepieļaujamību, piemērošanas pamatojuma trūkumiem vai to, ka nav nepieciešams izvēlēties ar brīvībā atņemšanu saistītu drošības līdzekli;
- Informāciju par sēdes laikā izvērtētajiem lietas materiāliem un faktiem;
- Informāciju par lēmuma pieņemšanu, lēmuma pasludināšanu, tā pārsūdzēšanas iespējām un kārtību.

Izmeklēšanas tiesneša lēmums

Izmeklēšanas tiesnesis, izvērtējot ierosinājumu par apcietinājuma piemērošanu, uzklusot tiesas sēdes dalībnieku viedokļus, izskatot lietas materiālus un izvērtējot apcietināšanas iemeslus un pamatu, pieņem vienu no šādiem lēmumiem:

- atteikt apcietinājuma piemērošanu;
- atteikt apcietinājuma piemērošanu, bet piemērot mājas arestu;
- atteikt apcietinājuma piemērošanu, bet piemērot ievietošanu sociālās korekcijas izglītības iestādē;
- piemērot apcietinājumu;
- piemērot apcietinājumu un noteikt personas meklēšanu;
- piemērot apcietinājumu uz vienu mēnesi, vienlaikus nosakot, ka apcietinājumu var atcelt, ja persona šajā laikā samaksās tiesneša noteikto drošības naudu.

Izmeklēšanas tiesneša lēmums par apcietinājuma piemērošanu ir pamatots rakstveida dokuments, kas ietver informāciju par:

- personu, kurai piemērojams apcietinājums;
- noziedzīgo nodarījumu, saistībā ar kuru aizdomās turētais vai apsūdzētais tiek apcietināts;
- apcietinājuma piemērošanas pamatu;
- iestādi, kurai uzdots lēmumu izpildīt;
- lēmuma pārsūdzēšanas kārtību.

Izmeklēšanas tiesneša lēmumiem (par apcietinājuma piemērošanu, atteikšanos piemērot apcietinājumu, apcietinājuma atcelšanu u.c.) ir jāatbilst vispārīgām prasībām, kas definētas KPL 19. nodaļā (Nolēmumi).

Pamatojot apcietinājuma piemērošanu, izmeklēšanas tiesnesim lēmumā jānorāda konkrēti, uz lietas materiāliem balstīti apsvērumi. Hipotētiskas atziņas, ka aizdomās turētais vai apsūdzētais var traucēt kriminālprocesa norisi, izvairīties no tā vai turpināt noziedzīgo

nodarījumu izdarīšanu, ja nav konstatēti fakti, kas šos pieņēmumus apstiprina, nav atzīstamas par apcietinājuma piemērošanas pamatojumu. Vienlaikus jāievēro tas, ka izmeklēšanas tiesnesis, izskatot ierosinājumu par apcietinājuma piemērošanu, nevar droši zināt, kāda būs personas uzvedība gadījumā, ja apcietinājumu nepiemērotu. Likums neprasa izmeklēšanas tiesnesim pareģot aizdomās turētā vai apsūdzētā nākotnes uzvedību, bet uzliek pienākumu to prognozēt, ievērojot viņa rīcībā esošo aizdomās turēto vai apsūdzēto raksturojošo informāciju, ziņas par izdarīto noziedzīgo nodarījumu un citiem uz lietu attiecināmiem faktiem. Pamatojot drošības līdzekļa piemērošanu, ir pieļaujama iegūto ziņu ekstrapolēšana uz personas iespējamo nākotnes uzvedību. Piemēram, apcietinājuma piemērošanu var pamatot ar informāciju, ka aizdomās turētais cita kriminālprocesa ietvaros ir turpinājis noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu laikā, kad viņam piemērots drošības līdzeklis, kas nav saistīts ar brīvības ierobežošanu (i), iepriekš mēģinājis ietekmēt lieciniekus, nolūkā piespiest viņus mainīt liecības (ii), iepriekš mēģinājis izvairīties no piedalīšanās kriminālprocesā, šajā nolūkā izbraucot uz ārzemēm (iii) utt. Vienlaikus jāievēro, kā arī minēto un citu līdzīgu faktu noskaidrošana nenozīmē, ka personai automātiski būtu jāpiemēro apcietinājums. Izskatot ierosinājumu par apcietinājuma piemērošanu, izmeklēšanas tiesnešiem visa viņu rīcībā esošā informācija (gan tāda, kas pamato apcietinājuma piemērošanu, gan arī tāda, kas apšaubā šādu nepieciešamību) jāvērtē bez aizspriedumiem un neitrāli.

Ja izmeklēšanas tiesnesis, izskatot lietas materiālus un izvērtējot viņa rīcībā esošo informāciju, nepiekrīt procesa virzītāja ierosinājumam un atsaka apcietinājuma piemērošanu, tad lēmumā jānorāda atteikuma iemesli.

Atbilstoši KPL 275. panta septītajai daļai, pēc izmeklēšanas tiesneša lēmuma pasludināšanas, tiesa klātesošajām personām nekavējoties izsniedz pilna lēmuma kopiju vai lēmuma ievaddaļas un rezolutīvās daļas kopiju, bet 24 stundu laikā — pilna lēmuma kopiju.

Izmeklēšanas tiesneša atteikums piemērot apcietinājumu

Izskatot ierosinājumu par apcietinājuma piemērošanu, noklausoties procesa virzītāja, aizdomās turētā vai apsūdzētā, viņa aizstāvja un pārstāvja viedokļus, izvērtējot lietas materiālus, izmeklēšanas tiesnesis var gan lemt par apcietinājuma piemērošanu, gan arī noraidīt tā piemērošanu.

Ierosinājums ir noraidāms, ja nav konstatējams pamatojums apcietinājuma piemērošanai, ja noskaidrotie lietas apstākļi nesniedz pamatojumu secinājumam, ka apcietinājums konkrētajā gadījumā būtu samērīgs personas cilvēktiesību ierobežojums.

Piemēram, kriminālprocesā Nr. 11210036206 izmeklēšanas tiesnesis noraidīja procesa virzītāja ierosinājumu apcietināt R. Č., norādot, ka nav konstatēts personas nolūks izvairīties no izmeklēšanas.⁸⁴

⁸⁴ Lietas KPL 16000807 materiāli.

Ja izmeklēšanas tiesnesis nav piekritis procesa virzītāja ierosinājumam un atteicis apcietinājuma piemērošanu, procesa virzītājs var:

- turpināt kriminālprocesu, nepiemērojot aizdomās turētajai vai apsūdzētajai personai drošības līdzekli;
- izraudzīties un ar savu lēmumu piemērot aizdomās turētajai vai apsūdzētajai personai drošības līdzekli vai drošības līdzekļus, kas nav saistīti ar brīvības atņemšanu;
- pārsūdzēt izmeklēšanas tiesneša lēmumu par atteikšanos piemērot personai apcietinājumu;
- likumā noteiktajos gadījumos atkārtoti ierosināt apcietinājuma piemērošanu personai.

Likumā pieļaujamā iespēja turpināt kriminālprocesu nepiemērojot personai drošības līdzekļus ir vairāk teorētiska, nekā praktiska savā nozīmē. Procesā virzītājs, kurš ir bijis pārliecināts apcietinājuma piemērošanas nepieciešamībā, diez vai pēc sava ierosinājuma noraidīšanas kardināli mainīs savu viedokli un pilnībā atteiksies no iespējas ar savu lēmumu noteikt aizdomās turētajam vai apsūdzētajam uzvedības ierobežojumus.

Kriminālprocesa likumā ir definēti pietiekami plaši ar brīvības atņemšanu nesaistīto drošības līdzekļu klāsts un procesa virzītājs tos var piemērot ar savu pamatoto lēmumu, tai skaitā: aizliegums tuvoties noteiktai personai vai vietai (KPL 253. pants); noteiktas nodarbošanās aizliegums (KPL 254. pants); aizliegums izbraukt no valsts (KPL 255. pants); uzturēšanās noteiktā dzīvesvietā (KPL 256. pants); drošības nauda (KPL 257. pants); personisks galvojums (KPL 258. pants); nepilngadīgā nodošana vecāku vai aizbildņu pārraudzībā (KPL 260. pants); nodošana policijas uzraudzībā (KPL 261. pants). Turklāt svarīgi ievērot, ka Kriminālprocesa likums pieļauj iespēju piemērot vienai personai vienlaikus vairākus drošības līdzekļus - aizliegumu tuvoties noteiktai personai vai vietai; noteiktas nodarbošanās aizliegumu un aizliegums izbraukt no valsts drīkst kombinēt ar citiem likumā paredzētajiem drošības līdzekļiem.

Saskaņā ar KPL 286. panta pirmo daļu prokurors septiņu dienu laikā pēc tam, kad saņemta izmeklēšanas tiesneša lēmuma kopija par attiekušanos piemērot apcietinājumu apsūdzētajai personai, var iesniegt sūdzību par izmeklēšanas tiesneša lēmumu, ko izmeklēšanas tiesnesis kopā ar savu lēmumu ne vēlāk kā nākamajā darba dienā nosūta apgabaltiesai.

Atbilstoši KPL 286. panta otrajai daļai, ja ierosinājumu par piespiedu līdzekļa piemērošanu iesniedzis izmeklētājs (ierosinājums par aizdomās turētās personas apcietināšanu), bet izmeklēšanas tiesnesis atteicis tā piemērošanu, sūdzību par izmeklēšanas tiesneša lēmumu izmeklētājs var iesniegt tikai ar uzraugošā prokurora piekrišanu.

Procesa virzītāja sūdzību par atteikšanos piemērot apcietinājumu pirmstiesas procesa stadijā izskata apgabaltiesas tiesnesis slēgtā tiesas sēdē septiņu dienu laikā no attiecīgā lēmuma un sūdzības saņemšanas dienas. Izvērtējot lietas materiālus, sūdzības pamatotību, tiesas sēdes dalībnieku viedokļus, tiesnesis var pieņemt šādus lēmumus:

- sūdzību noraidīt un atstāt spēkā pārsūdzēto lēmumu;
- sūdzību apmierināt, atcelt pārsūdzēto lēmumu un attiecīgi piemērot procesa virzītāja ierosināto piespiedu līdzekli vai atteikt tā piemērošanu.

Pieņemtais tiesas lēmums nav pārsūdzams.

Likumā paredzētajos gadījumos procesa virzītājs var atkārtoti ierosināt apcietinājuma piemērošanu. Šāda iespēja nav alternatīva atteikuma par apcietinājuma piemērošanu pārsūdzēšanai. Iespēja atkārtoti ierosināt apcietinājuma piemērošanu netiek saistīta ar faktu, vai procesa virzītājs ir izmantojis iespēju pārsūdzēt izmeklēšanas tiesneša lēmumu par atteikšanos piemērot apcietinājumu. Procesa virzītāja tiesības atkārtoti ierosināt apcietinājuma piemērošanu neierobežo arī fakts, ka apgabaltiesa, izskatot sūdzību par atteikšanos piemērot apcietinājumu, sūdzību noraidījusi un atstājusi spēkā pārsūdzēto lēmumu. Vienlaikus, lai nepieļautu situāciju, kurā procesa virzītājs, paužot neapmierinātību ar izmeklēšanas tiesneša atteikumu piemērot apcietinājumu, atkal un atkal ierosina izmeklēšanas tiesnesim apcietināt konkrētu aizdomās turēto vai apsūdzēto personu (i) vai arī iesniedz jaunu ierosinājumu par apcietinājuma piemērošanu citam izmeklēšanas tiesnesim (ii), likumdevējs ir ierobežojis iespēju atkārtoti ierosināt apcietinājuma piemērošanu ar priekšnosacījumiem, kuru ievērošana ir obligāta.

Atbilstoši KPL 280. pantā noteiktajam, ja izmeklēšanas tiesnesis nav piemērojis apcietinājumu, procesa virzītājs var atkārtoti ierosināt šo jautājumu tikai šādos gadījumos:

- personai celta un izsniegta jauna apsūdzība par smagāka noziedzīga nodarījuma izdarīšanu;
- persona pārkāpusi tai piemērotā drošības līdzekļa noteikumus;
- iegūti pierādījumi par mēģinājumiem nelikumīgi ietekmēt liecinošo personu;
- persona ir iznīcinājusi vai mēģinājusi iznīcināt noziedzīgā nodarījuma pēdas;
- pirmstiesas kriminālprocesā iegūtie materiāli rada pamatotas aizdomas, ka persona izdarījusi citu tīšu noziedzīgu nodarījumu vai grasās izvairīties no pirmstiesas kriminālprocesa vai tiesas.

Ja ir konstatēts pamats atkārtota ierosinājuma iesniegšanai, izmeklēšanas tiesnesis izskata to vispārējā kārtībā. Arī šajā gadījumā, ievērojot visu viņa rīcībā esošo informāciju par lēmuma pieņemšanai nozīmīgajiem faktiem, izmeklēšanas tiesnesis var lemt gan par personas apcietināšanu, gan arī noraidīt šādu ierosinājumu.

5. Apcietinājuma piemērošana iztiesāšanas laikā

Atbilstoši kriminālprocesā noteiktajam, izmeklēšanas tiesnesis lemj par apcietinājuma piemērošanu pirmstiesas procesā, kā arī pēc lietas nosūtīšanas uz tiesu līdz iztiesāšanas uzsākšanai pirmās instances tiesā. Pēc iztiesāšanas uzsākšanas apcietinājumu pēc savas iniciatīvas vai pēc prokurora ierosinājuma piemēro tiesa, kas izskata lietu (KPL 276. pants).

Fakts, ka lēmuma pieņemšana par šī drošības līdzekļa piemērošanu šajā gadījumā ir uzticēta nevis izmeklēšanas tiesnesim, bet procesa virzītājam nenozīmē *zemāku standartu* apsūdzētās personas cilvēktiesību aizsardzībā lietas iztiesāšanas gaitā. Kaut gan tiesas sastāvs, tāpat kā izmeklētājs un prokurors attiecīgajos posmos atzīstami par kriminālprocesa virzītājiem, būtiski ir ievērot, ka viņu uzdevumi un kompetence nav līdzīgas. Tiesas kā procesa virzītāja loma ir neitrāla – tā nedrīkst iejaukties apsūdzības uzturēšanā un aizstāvības realizēšanā, un tādēļ ir pieņemt uzskatīt, ka lēmumu par apcietinājuma piemērošanu tiesa var pieņemt bez aizspriedumiem, objektīvi izvērtējot lietas apstākļus un tādu faktu esamību, kas rada pamatu, nepieciešamību un lietderīgumu šī drošības līdzekļa piemērošanai.

Protams - tiesnešu objektivitāti un spēju patstāvīgi nodrošināt apsūdzētās personas cilvēktiesību ievērošanu var kritizēt, ievērojot Kriminālprocesā nostiprināto kārtību, kas liedz izmeklētājam un prokuroram patstāvīgi lemt par apcietinājuma piemērošanu aizdomās turētajām un apsūdzētajām personām. Tomēr likumā noteikto nevajadzētu interpretēt kā likumdevēja šaubas par izmeklētāju un prokurora zināšanām vai spējām patstāvīgi un pareizi interpretēt cilvēktiesību normas. Likumā nostiprināts princips, ka apcietinājuma piemērošana ir tiesas kompetences jautājums – pirmstiesas procesā to īsteno izmeklēšanas tiesnesis, bet iztiesāšanas gaitā – tiesas sastāvs, kas izskata krimināllietu.

Apcietinājuma piemērošana pirmās instances tiesās 2006. - 2010. gadā⁸⁵

Gadi	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.
Apcietinājuma piemērošanas gadījumu skaits gada laikā	562	422	595	770	1308
t.sk. apcietinājuma pagarinājums	0	1	2	6	2
t.sk. apcietinājums nepilngadīgajiem	10	2	10	7	14
t.sk. citu drošības līdzekļu grozīšana uz apcietinājumu	410	312	482	636	889

Apcietinājuma grozīšana pirmās instances tiesās 2006. - 2010. gadā⁸⁶

gadi	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.
Apcietinājuma grozīšanas gadījumu skaits gada laikā	55	55	75	113	184

Apcietinājuma atcelšana pirmās instances tiesās 2006. - 2010. gadā⁸⁷

gadi	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.
Apcietinājuma atcelšanas gadījumu skaits gada laikā	392	744	1165	1572	1144

⁸⁵ Avots: Tiesu informācijas sistēmas 21. pārskata dati

https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TIS_STAT_O&SessionId=3A2736381D1917D77F1C65C1F1F21AED&id=121&topmenuid=151 .

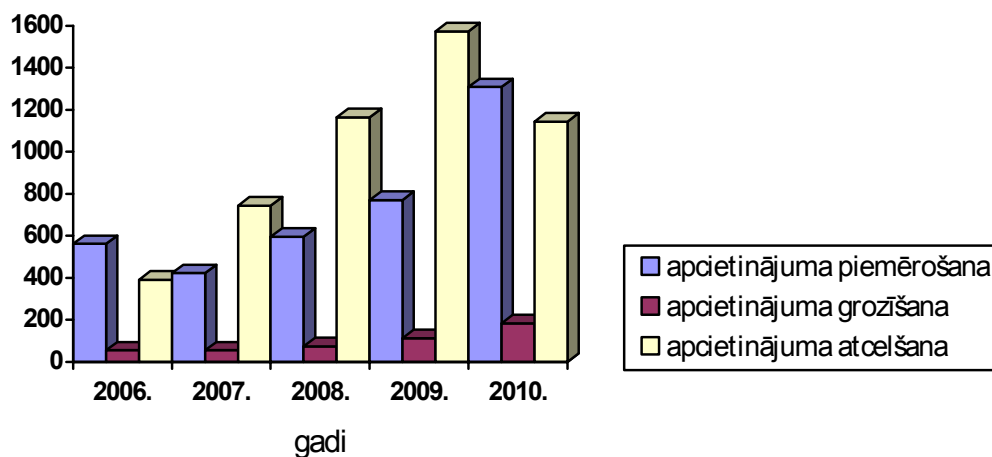
⁸⁶ Avots: Tiesu informācijas sistēmas 21. pārskata dati

https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TIS_STAT_O&SessionId=3A2736381D1917D77F1C65C1F1F21AED&id=121&topmenuid=151 .

⁸⁷ Avots: Tiesu informācijas sistēmas 21. pārskata dati

https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TIS_STAT_O&SessionId=3A2736381D1917D77F1C65C1F1F21AED&id=121&topmenuid=151 .

Apcietinājuma piemērošana, grozīšana un atcelšana pirmās instances tiesās 2006. - 2010. gadā

Apcietinājuma piemērošanas iemesls iztiesāšanas laikā visbiežāk saistīts ar personas neierašanos uz tiesas sēdēm, kas atzīstams par izvairīšanos no kriminālprocesa. Viens no intervētajiem tiesnešiem ir uzsvēris, ka apcietinājuma piemērošana attiecīgajos gadījumos ir nepieciešama arī tādēļ, ka policija ir gatava aktīvi rīkoties un meklēt apsūdzēto, ja ir pieņemts lēmums par personas apcietināšanu un tieši tā iemesla dēļ ar lēmumu par personas piespiedu atvešanu bieži vien nevar nodrošināt personas piedalīšanos lietas iztiesāšanā.

Tiesai, lemjot par apsūdzētās personas apcietināšanu lietas iztiesāšanas laikā, jāievēro vispārējās prasības, kas definētas Kriminālprocesa likumā attiecībā uz šī drošības līdzekļa piemērošanu. Apcietinājumu var piemērot, ja konstatēti konkrēti fakti, kas rada pamatu personas apcietināšanai.

Lemjot par apcietinājuma piemērošanu iztiesāšanas laikā, tiesas rīcībā ir informācija, kas raksturo personu un tās uzvedību kriminālprocesā. Ja lēmums par aizdomās turētā apcietināšanu lielā mērā ir balstīts uz prognozi par iespējamo personas uzvedību, tad tiesas lēmums par apcietinājuma piemērošanu gandrīz vienmēr ir reakcija uz noteikta veida personas uzvedību, kas radījusi šķēršļus kriminālprocesa norisei. Visbiežāk apcietinājums iztiesāšanas laikā tiek piemērots tādēļ, ka apsūdzētais izvairās no piedalīšanās lietas iztiesāšanā.

Piemēram, 2011. gada 10. janvārī Ogres rajona tiesa (tiesnese Z.Kusiņa, piedaloties prokurorei A. Vanagai) izskatījusi krimināllietas Nr. 11310066809 materiālus, konstatēja, ka 2011. gada 10. janvārī uz tiesas sēdi neieradās apsūdzētais S. J., kuram tika piemērots procesuālais piespiedu līdzeklis - piespiedu atvešana. Šo lēmumu nav bijis iespējams izpildīt,

jo lēmumā norādītajā adresē apsūdzētais S. J. netika sastapts, viņa atrašanās vieta nebija noskaidrota, savukārt apsūdzētā māte paskaidroja, ka S. J. izbraucis uz Angliju.

Valsts apsūdzētāja tiesas sēdē par lietas tālāko virzību izteica viedokli, ka lietas iztiesāšanu nevar uzsākt, jo nav ieradies apsūdzētais S. J. un lūdza piemērot viņam drošības līdzekli – apcietinājumu. Prokurore norādīja, ka ir pamats uzskatīt, ka S. J. ir sācis izvairīties no tiesas, neatļauti izbraucis no valsts, ar ko traucē kriminālprocesa virzību un ar citu drošības līdzekli nebūs iespējams nodrošināt kriminālprocesa norisi, tāpēc lūdza izsludināt S. J. meklēšanu. Aizstāvis norādīja, ka nav zināmi S. J. neierašanās iemesli, tāpēc lūdza atlikt iztiesāšanu, drošības līdzekļa jautājumu atstājot tiesas ziņā.

Tiesa, noklausoties prokurores viedokli un pārbaudot lietas materiālus prokurores ierosinājuma izskatīšanas apmērā, atzina, ka ir pietiekams pamats apmierināt prokurores lūgumu par drošības līdzekļa apcietinājuma piemērošanu S. J. jo viņš kavē un traucē kriminālprocesa norisi. S. J. kā apsūdzētajam ir pienākums būt sasniedzamam. Šāda apsūdzētā rīcība ir vērtējama arī kā pretdarbība kriminālprocesa mērķa sasniegšanai un ir pamats drošības līdzekļa piemērošanai saskaņā ar KPL 241. panta otrajā daļā, 463. panta trešajā daļā paredzēto, jo ir pamats uzskatīt, ka S. J. ir uzsācis izvairīšanos no tiesas.⁸⁸

Jāatzīmē, ka lemjot par apcietinājuma piemērošanu pēc lietas nodošanas tiesai, noziedzīgā nodarījuma veids un raksturs daudz mazākā mērā ietekmē lēmuma pieņemšanu salīdzinājumā ar gadījumiem, kad par drošības līdzekļa piemērošanu tiek lemts pirmstiesas procesā. Ņemot vērā personas izvairīšanos no piedalīšanās lietas iztiesāšanā, apcietinājumu piemēro arī gadījumos, kad persona apsūdzēta tādu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā, kas nav radījis lielu kaitējumu sabiedriskām un citu personu interesēm.

Piemēram, Valmieras rajona tiesa (tiesnesis I. Konošonoks, piedaloties prokurorei B. Duncītei) 2011. gada 13. janvārī izskatot lietas Nr. 11130138509 materiālus konstatēja, ka apsūdzētajam R. R. ir celta apsūdzība Krimināllikuma 262. panta otrajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā.

Apsūdzētais R. R. atkārtoti nav ieradies uz tiesas sēdi, kā arī nav informējis tiesu par neierašanās iemesliem.

Drošības līdzeklis krimināllietā nav piemērots.

Apsūdzētajam par tiesas sēdes laiku un vietu ir pienācīgi un savlaicīgi paziņots, nosūtot tiesas pavēsti uz norādīto dzīves vietu un deklarēto dzīves vietu. Policijas darbinieki tiesas pieņemto lēmumu par apsūdzētā R. R. piespiedu atvešanu uz tiesas sēdi nav izpildījuši, norādot paziņojumā tiesai, ka apsūdzētais dzīves vietā nav sastopams un viņa atrašanās vieta nav zināma.

Ņemot vērā, ka apsūdzētais R. R. izvairās no tiesas, ka viņam ir celta apsūdzība tīša nozieguma izdarīšanā par kuru likums paredz arī brīvības atņemšanas sodu, ka R. R. iepriekš

⁸⁸ Lietas Nr. 11310066809 materiāli.

ir sodīts, lai varētu nodrošināt kriminālprocesa normālu norisi, proti, krimināllietas iztiesāšanu, tiesa atzina, ka apsūdzētajam R. R. ir piemērojams drošības līdzeklis – apcietinājums.⁸⁹

Ņemot vērā KPL 528. panta pirmās daļas 14. punktā noteikto, tiesa, taisot notiesājošo spriedumu, nedrīkst piemērot apcietinājumu personai, kurai tiek piespriests sods, kas nav saistīts ar brīvības atņemšanu.

⁸⁹ Lietas Nr. 11130138509 materiāli

6. Apcietinājuma piemērošanas pārsūdzēšana un kontrole pār apcietinājuma piemērošanu

Apcietinājuma piemērošanas pārsūdzēšana pirms lietas iztiesāšanas uzsākšanas

Aizdomās turētais un apsūdzētais, kuram ticis piemērots drošības līdzeklis – apcietinājums, kā arī viņa aizstāvis un pārstāvis septiņu dienu laikā pēc tam, kad saņemta lēmuma kopija par apcietinājuma piemērošanu, var iesniegt sūdzību par izmeklēšanas tiesneša lēmumu.

Ja apcietinājums piemērots personai tās prombūtnē, tai ir tiesības pārsūdzēt attiecīgo lēmumu septiņu dienu laikā no brīža, kad tai kļuvis zināms par apcietinājuma piemērošanu.

Lai nodrošinātu apcietinātajām personām reālas iespējas pārsūdzēt lēmumu par apcietinājuma piemērošanu, likumdevējs KPL 338. pantā ir paredzējis, ka apcietinājuma vietas administrācijai pēc apcietinātā sūdzības saņemšanas tā nekavējoties jānodod amatpersonai, kurai šī sūdzība adresēta.

Izmeklēšanas tiesnesis savu lēmumu kopā ar iesniegto sūdzību ne vēlāk kā nākamajā darba dienā nosūta apgabaltiesai. Parasti kopā ar minētajiem dokumentiem apgabaltiesai nosūta arī lietas materiālus, bet, ja tas nav izdarīts, apgabaltiesas tiesnesis var pieprasīt nepieciešamos lietas materiālus. Svarīgi ievērot, ka šajā gadījumā ir domāti nevis krimināllietas materiāli, bet materiāli, kas ir apcietinājuma piemērošanas lietā.

Apgabaltiesas tiesas tiesnesis izskata sūdzību slēgtā tiesas sēdē septiņu dienu laikā no attiecīgā lēmuma un sūdzības saņemšanas dienas.

Sūdzību izskata, dodot iespēju personai, kurai piemērots apcietinājums, paust savu viedokli, kā arī uzklusot tās pārstāvi vai aizstāvi, kā arī procesa virzītāju. Izvērtējot iegūto informāciju, kā arī ņemot vērā Kriminālprocesa likumā noteikto par apcietinājuma piemērošanu, apgabaltiesas tiesnesis var nolemt:

- sūdzību noraidīt un atstāt spēkā pārsūdzēto lēmumu;
- sūdzību apmierināt un atcelt pārsūdzēto lēmumu, un attiecīgi piemērot procesa virzītāja ierosināto piespiedu līdzekli vai atteikt tā piemērošanu.

Svarīgi ievērot, ka paredzot izmeklēšanas tiesneša lēmuma pārsūdzēšanas iespēju, likumdevējs nav vēlējies ierobežot procesa virzītāja tiesības izvēlēties un piemērot konkrētajam gadījumam atbilstošu drošības līdzekli. Saskaņā ar KPL 249. panta pirmo daļu, procesa virzītājs var pieņemt lēmumu par drošības līdzekļa grozīšanu vai atcelšanu, ja tā piemērošanas laikā ir zudis vai mainījies tā piemērošanas pamats, mainījušies piemērošanas nosacījumi, personas uzvedība vai ir noskaidroti citi apstākļi, kas nosaka piespiedu līdzekļa izvēli. Saskaņā ar KPL 274. panta ceturtais daļas 4¹. punktu tiesības piemērot drošības līdzekli ir arī izmeklēšanas tiesnesim, ja viņš atceļ agrāk piemēroto apcietinājumu vai atsakās to piemērot.

Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas tiesnese 2009. gada 20. marta lēmumā lietā Nr. KPL-5/98/19 pamatoti norādījusi, ka „nav likumīga pamata apmierināt aizdomās turētā un viņa aizstāves lūgumu grozīt apcietinājumu uz drošības līdzekli – nodošana policijas uzraudzībā, jo kriminālprocesa likuma 249. pantā norādīts, ka procesa virzītājs pieņem lēmumu par tā grozīšanu vai atcelšanu, ja procesuālā piespiedu līdzekļa piemērošanas laikā ir zudis vai mainījies tā piemērošanas pamats, mainījušies piemērošanas nosacījumi, personas uzvedība, vai ir noskaidroti citi apstākļi, kas noteikuši piespiedu līdzekļa izvēli.

Uzskata, ka procesa virzītājam jāatstāj iespēja brīvi izvēlēties to drošības līdzekli, kuru tā uzskata par visvairāk piemērotu kriminālprocesā, kā arī aizdomās turētajam jāatstāj iespēja šo drošības līdzekli pārsūdzēt saskaņā ar KPL 262. pantu. Nosakot ar šo nolēmumu drošības līdzekli – nodošana policijas uzraudzībā – nepamatoti tiktu ierobežotas procesa virzītājas iespējas izvēlēties nepieciešamo drošības līdzekli un aizdomās turētajam nepamatoti tiktu liegtas tiesības pārsūdzēt drošības līdzekli, jo augstāka līmeņa tiesas nolēmums saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 287.pantu nav pārsūdzams.⁹⁰

KPL 287. panta ceturrtā daļa nosaka, lai tiesas lēmums būtu motivēts un tajā būtu norādīti likumā minētie iemesli un pamats vai to neesamība.

Apgabaltiesu tiesnešiem jāievēro, ka sūdzību izskatīšana par apcietinājuma piemērošanu ir īpaša procedūra, kas nav atzīstama par lietas iztiesāšanu apelācijas kārtībā un tādēļ tiesnešiem nav pamata rīkoties saskaņā ar KPL 564. panta sesto daļu, kas nosaka, ka gadījumā, ja apelācijas instances tiesa atstāj pirmās instances tiesas spriedumu bez grozījumiem, tā var neatkārtot pirmās instances tiesas spriedumā minētos pierādījumus un atzinumus. Izskatot sūdzību, tiesnesim jāvērtē tajā izklāstītā informācija, kā arī pieņemtā lēmuma pamatotība.

Kritiski vērtējams Rīgas apgabaltiesas tiesneses lēmuma pamatojums, izskatot sūdzību par izmeklēšanas tiesneses lēmuma likumību un pamatotību kriminālprocesā Nr. 11519000709. Tiesneses lēmumā ir korekti citētas Kriminālprocesa likuma normas, tomēr trūkst konkrētās lietas apstākļu un faktu izvērtējuma, kas, iespējams saistīts ar viedokli, ka šāds izvērtējums nav nepieciešams, ja tiesnese uzskata sūdzību par nepamatotu un piekrīt secinājumiem, ko izdarījis izmeklēšanas tiesnesis.⁹¹

Nevar piekrist arī apgabaltiesas tiesneses viedoklim, kura pamatojot apcietinājuma piemērošanas nepieciešamību, norādīja, ka persona joprojām tiek turēta aizdomās par sevišķi smaga nozieguma atbalstīšanu, tāpat nav mainījies noziedzīgā nodarījuma raksturs un tā kaitīgums, kas pirmkārt jāņem vērā piemērojot drošības līdzekli.⁹²

⁹⁰ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2009. gada 20. marta lēmums lietā Nr. KPL-5/98/19.

⁹¹ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas tiesneses 2009. gada 17. februāra lēmums lietā Nr. KPL-5/62.

⁹² Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2008. gada 17. jūnija lēmums lietā Nr. KPL-5/278

Noziedzīga nodarījuma raksturs un kaitīgums ir vērā ņemami fakti, lemjot par drošības līdzekļa piemērošanu, tomēr nav pamata pārvērtēt šo faktu nozīmi. Ja būtu iespējams piekrist tiesneses viedoklim par minēto faktu nozīmi, tad būtu jāatzīst, ka kontrolei pār apcietinājuma piemērošanu nav nekādas jēgas, jo noziedzīgo nodarījumu kaitīgums ir konstanta kategorija, bet izdarīto noziedzīgo nodarījumu kvalifikācija bieži vien paliek nemainīga.

Apgabaltiesas lēmuma kopiju 24 stundu laikā nosūta:

- personai, par kuras apcietināšanu tika lemts;
- personai, kura bija iesniegusi sūdzību;
- iestādei, kura izpilda lēmumu;
- izmeklēšanas tiesnesim, kas pieņēma pārsūdzēto lēmumu, kā arī
- procesa virzītājam.

Pieņemtais apgabaltiesa lēmums nav pārsūdzams.

Apcietinājuma piemērošanas pārsūdzēšana pēc lietas iztiesāšanas uzsākšanas

Atbilstoši KPL 286. panta trešajai daļai, ja apcietinājums apsūdzētajai personai piemērots pēc iztiesāšanas uzsākšanas, bet nākamā tiesas sēde nav paredzēta tuvāko 14 dienu laikā, šī persona, tās pārstāvis vai aizstāvis triju darba dienu laikā šo lēmumu var pārsūdzēt augstāka līmeņa tiesai, sūdzību iesniedzot tiesai, kas pieņēmusi lēmumu. Ja apcietinājumu ir piemērojusi rajona vai pilsētas tiesa, sūdzību par šī drošības līdzekļa piemērošanu izskata apgabaltiesas tiesnesis; ja apcietinājums tiek piemērots ar apgabaltiesas lēmumu, sūdzība par tā piemērošanu jāizskata Augstākās tiesas tiesnesim. Ja par apcietinājuma piemērošanu lēmusi Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta, sūdzību par drošības līdzekļa piemērošanu izskata Augstākās tiesas Krimināltiesību departamenta senators.

2009. gada 25. maijā Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta, izskatot krimināllietu Nr. 1517001303 saistībā ar apsūdzētā J. K. aizstāves apelācijas sūdzību, konstatēja, ka uz apelācijas instances tiesas sēdi apsūdzētais J. K. nav ieradies, par neierašanās iemesliem viņš tiesai nav paziņojis un tie nav zināmi J. K. aizstāvei, kura ir iesniegusi apelācijas sūdzību.

J. K. ar pirmās instances tiesas spriedumu notiesāts saskaņā ar KL 177. panta trešo daļu un 170. pantu, piemērojot KL 50. panta pirmo daļu, ar brīvības atņemšanu uz 5 gadiem un mantas konfiskāciju.

Pavēsti par ierašanos uz tiesas sēdi J. K. saņēmis 2008. gada 4. novembrī un uz tiesas sēdi nav ieradies atkārtoti, jo viņš nebija ieradies arī uz iepriekšējo tiesas sēdi 2008. gada 22. oktobrī. To ievērojot tiesa atzina, ka J. K. uz tiesas sēdi nav ieradies bez attaisnojoša iemesla, tāpēc drošības līdzeklis viņam grozāms uz apcietinājumu, kā to tiesas sēdē lūdza prokurore.

Ņemot vērā šos faktus, tiesa nolēma grozīt drošības līdzekli apsūdzētajam J.K. no sūtījumu saņemšanas adreses paziņošanas uz apcietinājumu.

2009. gada 7. jūlijā Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta senators A. Freibergs, izskatot apsūdzētā J. K. aizstāves sūdzību par Austākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2009. gada 25. maija lēmumu par drošības līdzekļa grozīšanu uz apcietinājumu, konstatēja, ka J. K. nebija ieradies 2009. gada 25. maijā uz tiesas sēdi, jo 24. maijā tika nogādāts un hospitalizēts slimnīcā.

Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta senators atcēla Austākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2009. gada 25. maija lēmumu, norādot, ka apsūdzētā J.K. neierakāšanās faktam uz tiesu ir bijis attaisnojošs iemesls, bet citi motīvi drošības līdzekļu grozīšanai tiesu palātas lēmumā netika norādīti.⁹³

Izskatot sūdzību par apcietinājuma piemērošanu vai atteikšanos piemērot šo drošības līdzekli, tiesnesis, ņemot vērā KPL 287. panta trešajā daļā noteikto, drīkst pieņemt vienu no šādiem lēmumiem:

- 1) sūdzību noraidīt un atstāt spēkā pārsūdzēto lēmumu;
- 2) sūdzību apmierināt un atcelt pārsūdzēto lēmumu.

Kaut gan KPL 287. panta trešās daļas 2. punkta redakcija ir šāda: „sūdzību apmierināt, atcelt pārsūdzēto lēmumu un attiecīgi piemērot procesa virzītāja ierosināto piespiedu līdzekli vai atteikt tā piemērošanu”, jāievēro, ka lietas iztiesāšanas laikā procesa virzītājs ir tiesa, kas patstāvīgi lemj par apcietinājuma piemērošanu un tādēļ, tai nav pamata pārsūdzēt apcietinājuma piemērošanu. Iespēja atcelt pārsūdzēto lēmumu un attiecīgi piemērot procesa virzītāja ierosināto drošības līdzekli attiecināma uz pirmstiesas procesu un, proti, situāciju, kad tiek pārsūdzēts lēmums par atteikšanos personai piemērot drošības līdzekli.

Tiesneša lēmumam, izskatot sūdzību par drošības līdzekļa piemērošanu, jābūt pamatotam - tajā jānorāda likumā minētie iemesli un pamats vai to neesamība.

Kā pārāk lakonisks un nepamatots būtu jāvērtē Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas tiesneses M.M. Čerkasovas 2007. gada 14. augusta lēmums lietā Nr. KPL-5/328/3, kurā tika norādīts, ka aizdomās turētais L.G. iesniedzis sūdzību par Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2007. gada 11. jūlija lēmumu, ar kuru viņam piemērots drošības līdzeklis – apcietinājums.

*Lēmumu par sūdzības noraidīšanu tiesnese pamatojusi šādi: „Uzklausot procesa virzītājas viedokli, aizdomās turēto L. G., aizstāves zvērinātas advokātes paskaidrojumus, iepazinusies ar krimināllietas materiāliem un tos izvērtējusi, tiesa pamatojoties uz minēto un vadoties no Kriminālprocesa likuma 287. panta nolēma sūdzību noraidīt”.*⁹⁴

⁹³ Lietas Nr. 1517001303 materiāli.

⁹⁴ Lietas Nr. KPL-5/328/3 materiāli.

Kriminālprocesa likums ļauj tiesnesim, kurš izskata sūdzību par apcietinājuma piemērošanu lietas iztiesāšanas laikā, apmierināt to un atcelt pārsūdzēto lēmumu, tomēr neparedz tiesības apcietinājuma vietā izvēlēties un piemērot kādu citu drošības līdzekli.

Ņemot vērā, ka KPL 287. pantā ir paredzēta speciālā kārtība sūdzību izskatīšanai par tāda piespiedu līdzekļa piemērošanu, kas saistīts ar brīvības atņemšanu, nav pamata uzskatīt, ka tiesnesim, šajā gadījumā ir tiesības piemērot citu drošības līdzekli saskaņā ar vispārīgo normu par sūdzības izskatīšanu (KPL 344. panta otrās daļas 1. punktu). Šādu tiesību paredzēšana būtu lietderīga, jo novērstu situāciju, ka atceļot lēmumu par apcietinājuma piemērošanu, personai netiek piemērots cits vai citi drošības līdzekļi.⁹⁵ Tomēr patlaban šādu praksi nevar atzīt kā likumam atbilstošu.

Gadījumā, ja lēmums par apcietinājuma piemērošanu pieņemts, taisot notiesājošo spriedumu, apsūdzētais, viņa aizstāvis un pārstāvis var pārsūdzēt drošības līdzekļa piemērošanu apelācijas vai kasācijas kārtībā. Tiesu praksē ir gadījumi, kad apelācijas sūdzībās tiek prasīts grozīt ar brīvības atņemšanu nesaistītu drošības līdzekļu nosacījumus⁹⁶, tomēr pētījuma ietvaros netika konstatēti gadījumi, kad ar apelācijas vai kasācijas sūdzību būtu lūgts atcelt vai grozīt piemēroto apcietinājumu. Teorētiski tam var būt jēga, ja drošības līdzeklis piemērots, pārkāpjot Kriminālprocesā noteikto kārtību. Savukārt gadījumā, ja tiesa rīkojusies savu pilnvaru ietvaros, drošības līdzekļa pārsūdzēšana apelācijas kārtībā praktiski nevar radīt personai labvēlīgās sekas, bet kasācijas sūdzībai nav pamata, ja tās iesniedzējs nevar norādīt uz Krimināllikuma vai Kriminālprocesa likuma normu pārkāpumu.

Ja personai ir piespriests brīvības atņemšanas sods un tiesa, nolūkā novērst personas izvairīšanos no sprieduma izpildes, ir piemērojusi apcietinājumu, apelācijas sūdzības iesniegšanas dēļ drošības līdzekļa izpilde netiks apturēta, savukārt otrās instances tiesai, ja tā negroza personai piespriesto brīvības atņemšanas sodu, ir vēl mazāk pamata grozīt pirmās instances tiesas piemēroto drošības līdzekli. Protams, lūgums atcelt piemēroto apcietinājumu vai grozīt to ir saprotams, ja apelācijas kārtībā pārsūdzēta ne tikai drošības līdzekļa piemērošana, bet arī sprieduma pareizība attiecībā uz noziedzīgo nodarījumu kvalifikāciju, pierādījumiem, piespriesto sodu.

⁹⁵ Jāņem vērā, ka atšķirībā no izmeklētājā vai prokurora, kas tiek uzklausīts saistībā ar iesniegto sūdzību un var, operatīvi reaģējot uz lēmuma par apcietinājuma piemērošanas atcelšanu, piemērot personai citu drošības līdzekli, tiesneši nepiedalās sūdzības izskatīšanā, uzreiz nesaņem informāciju par pieņemto lēmumu un tiesa ne vienmēr var ātri pieņemt lēmumu par cita drošības līdzekļa piemērošanu.

⁹⁶ Piemēram, Augstākās tiesas krimināllietu tiesu palāta 2011. gada 14. martā ir izskatījusi apelācijas sūdzību lietā Nr. 11089198607, kurā aizstāvis lūdzis grozīt apsūdzētajai piemērotā drošības līdzekļa - nodošana policijas uzraudzībā - nosacījumus un nolēmusi aizstāt iepriekš noteikto pienākumu 3 reizes nedēļā pieteikties policijas iestādē pie inspektora, kas veic policijas uzraudzības kontroli, ar pienākumu pieteikties policijas iestādē pēc savas dzīves vietas vienu reizi nedēļā. (Sk. Krimināllietas Nr. 11089198607 materiālus).

Ja ar brīvības atņemšanu saistīts piespiedu līdzeklis ir piemērots personai tās prombūtnē, šai personai ir tiesības pārsūdzēt attiecīgo lēmumu septiņu dienu laikā no brīža, kad tai kļuvis zināms par piespiedu līdzekļa piemērošanu.

Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas tiesnese I. Šteinerte, 2008. gada 28. februārī izskatot zvērināta advokāta pieteikumu par apcietinājuma turpmākās piemērošanas nepieciešamību J. S., konstatēja, ka J. S. tiek apsūdzēts noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, kas paredzēts Krimināllikuma 192. panta pirmajā daļā. Ar Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2008. gada 3. janvāra lēmumu apsūdzētais J. S. sakarā ar izvairīšanos no tiesas un krimināllietas izskatīšanas traucēšanu tiesas sēdē, tika izsludināts meklēšanā un viņam grozīts drošības līdzeklis uz apcietinājumu.

2008. gada 6. februārī no Ogres rajona policijas pārvaldes tika saņemts paziņojums par J. S. aizturēšanu 1. februārī un ievietošanu Ogres rajona policijas pārvaldes Īslaicīgās aizturēšanas vietā.

2008. gada 8. februārī no Ieslodzījumu vietu pārvaldes Centrālcietuma tika saņemts paziņojums, ka J. S. 1. februārī tika aizturēts un 4. februārī tika ievietots Centrālcietumā.

2008. gada 15. februārī Rīgas apgabaltiesā tika saņemts zvērināta advokāta H. Ulmja pieteikums par apcietinājuma turpmākās piemērošanas nepieciešamības izvērtēšanu J.S.

Tiesa atteicās pieņemt zvērināta advokāta H. Ulmja pieteikumu par apcietinājuma turpmākās piemērošanas nepieciešamības izvērtēšanu, norādot, ka saskaņā ar KPL 286. panta ceturto daļu, ja ar brīvības atņemšanu saistīts piespiedu līdzeklis piemērots personai tās prombūtnē, tiesības pārsūdzēt attiecīgo lēmumu ir septiņu dienu laikā no brīža, kad ir kļuvis zināms par piespiedu līdzekļa piemērošanu.

Kaut gan tiesnese norādīja, ka zvērinātais advokāts ir iesniedzis pieteikumu par apcietinājuma turpmākās piemērošanas nepieciešamības izvērtēšanu, viņa neievēroja KPL 281. pantā (Kontrole pār apcietinājuma piemērošanu) noteikto, un savu lēmumu pieņēma nepamatoti piemērojot KPL 286. panta ceturto daļu, tas ir - tiesību normu, kas ierobežo iespējas pārsūdzēt lēmumu par drošības līdzekļa piemērošanu.⁹⁷

Tiesu informācijas sistēmas 22. pārskatā tiek apkopota statistikas informācija par apcietinājuma piemērošanas gadījumu pārsūdzēšanu apgabaltiesās. Pārskatā nav nošķirti gadījumi, kad tiek pārsūdzēti izmeklēšanas tiesnešu lēmumi par apcietinājuma piemērošanu un lēmumi, kurus taisījusi pirmās instances tiesas.

⁹⁷ Lietas Nr. 11310045807 materiāli.

Sūdzības par apcietinājuma piemērošanu, kas saņemtas apgabaltiesās 2006. - 2010. gadā⁹⁸

Gads	Saņemto sūdzību skaits	Izskatīšanas rezultāti		
		Izskatīti pēc būtības		Tiesvedība izbeigta u.c.
		Atstāti bez grozījumiem	Atcelti	
2006.	310	180	10	28
2007.	399	227	6	24
2008.	554	356	12	33
2009.	804	575	7	65
2010.	731	497	2	77

Kontrole pār apcietinājuma piemērošanu

Latvijas Kriminālprocesa kodeksā, tāpat kā LPSR Kriminālprocesa kodeksa 77. pantā tika paredzēts, ka pirmstiesas izmeklēšanas laikā apcietinājums nedrīkst būt ilgāks par diviem mēnešiem.⁹⁹ Pagarinot personas apcietināšanas laiku, tika vērtēta nepieciešamība pēc šī drošības līdzekļa piemērošanas.

Kriminālprocesa likumā tika īstenota cita pieeja, nolūkā nepieļaut nepamatotu personas apcietināšanu. KPL 277. pantā ir norādīti maksimālie apcietinājumā turēšanas termiņi, savukārt termiņu pagarināšanas instrumenta vietā tiek izmantots tiesiskais mehānisms, kas dēvēts „Kontrole pār apcietinājuma piemērošanu”. Salīdzinājumā ar veco „pagarināšanas pieeju”, kas paredzēja apcietinājuma piemērošanas nepieciešamības izvērtēšanu brīdī, kad tika lemts par drošības līdzekļa termiņa pagarināšanu, kontrole pār apcietinājuma piemērošanu īstenojama visu tā laiku, kamēr personai ir piemērots šis drošības līdzeklis. Saskaņā ar KPL 281. panta otro daļu apcietinātā persona, tās pārstāvis vai aizstāvis jebkurā laikā var iesniegt izmeklēšanas tiesnesim vai — pēc iztiesāšanas uzsākšanas — pirmās instances tiesai pieteikumu par apcietinājuma turpmākās piemērošanas nepieciešamības izvērtēšanu.

Izmeklēšanas tiesnesis pieteikumu izskata slēgtā tiesas sēdē, kurā piedalās apcietinātā persona, viņas aizstāvis un pārstāvis, kā arī procesa virzītājs. Sēdē var piedalīties arī uzraugošais prokurors. Tiesas sēdes laikā izmeklēšanas tiesnesis uzklausa sēdes dalībnieku viedokļus, izvērtē iesniegtos materiālus un informāciju, izvērtē nepieciešamību turpināt

⁹⁸ Avots: Tiesu informācijas sistēmas 22. pārskata dati https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TIS_STAT_O&SessionId=E910902C45446F407EF5B4C2A6D2C604&id=122&topmenuid=151.

⁹⁹ LPSR Kriminālprocesa kodekss, vēlāk – Latvijas Kriminālprocesa kodekss, pieņemts 1961. gada 6. janvārī, stājies spēkā 1961. gada 1. aprīlī, zaudējis spēku 2005. gada 1. oktobrī.

personas brīvības ierobežošanu. Pieteikumu drīkst izskatīt bez apcietinātās personas klātbūtnes, ja saskaņā ar ārsta atzinumu tās piedalīšanās nav pieļaujama, bet tiesas sēdē piedalās aizstāvis.

Ja pieteikums par apcietinājuma turpmākas piemērošanas nepieciešamības izvērtēšanu ir iesniegts iztiesāšanas stadijā, tiesa izskata un izlemj to lietas iztiesāšanas gaitā.

Ņemot vērā nepieciešamību līdzsvarot apcietinātās personas un kriminālprocesa intereses, apcietinājuma piemērošanas kontroles sistēma piešķir tiesības apcietinātajai personai, viņas aizstāvim un pārstāvim, kā arī uzliek pienākumus izmeklēšanas tiesnesim, bet, pēc lietas iztiesāšanas uzsākšanas – tiesai. Vienlaikus tā paredz ierobežojumus, kas nepieļauj nepamatotu izmeklēšanas tiesnešu (tiesu) noslogošanu ar darbiem, kas saistīti ar apcietinājuma piemērošanas kontroli. Izmeklēšanas tiesnesim, bet pēc lietas iztiesāšanas uzsākšanas – tiesai, ir pienākums pievērst uzmanību tam, lai personai nebūtu jāatrodas apcietinājumā, ja nav objektīvas nepieciešamības pēc šī drošības līdzekļa piemērošanas. Izmeklēšanas tiesneša (tiesas) pienākumi attiecībā uz personu, kurai piemērots drošības līdzeklis – apcietinājums, nebeidzas ar lēmuma pieņemšanu par drošības līdzekļa piemērošanu – apcietinājuma piemērošanas nepieciešamībai un pamatojumam jābūt uzmanības lokā tik ilgi, kamēr vien turpinās šī drošības līdzekļa piemērošana.

Atbilstoši KPL 281. panta trešajai daļai, pieteikumu par apcietinājuma turpmākās piemērošanas nepieciešamības izvērtēšanu var noraidīt bez tā izskatīšanas mutvārdu procesā, ja kopš pēdējās apcietinājuma piemērošanas nepieciešamības pārbaudes ir pagājuši mazāk nekā divi mēneši un pieteikums nav pamatots ar ziņām par faktiem, kas izmeklēšanas tiesnesim vai tiesai nebija zināmi, lemjot par apcietinājuma piemērošanu vai iepriekšējā pieteikuma izskatīšanas laikā. Pirmās instances tiesa šādu pieteikumu izskata rakstveida procesā bez procesā iesaistīto personu piedalīšanās.

Ja divu mēnešu laikā par piemēroto apcietinājumu apcietinātā persona, tās pārstāvis vai aizstāvis nav iesniedzis pieteikumu par apcietinājuma turpmākas piemērošanas nepieciešamības izvērtēšanu, tad šādu izvērtēšanu veic izmeklēšanas tiesnesis. Pirmās instances tiesa pēc lietas iztiesāšanas uzsākšanas veic izvērtēšanu, ja iztiesāšana tiek atlikta vai ir pasludināts pārtraukums uz laiku, kas ilgāks par diviem mēnešiem. Apcietinājuma nepieciešamības izvērtēšana tiek pārtraukta līdz ar notiesājoša sprieduma taisīšanu pirmās instances tiesā (KPL 281. panta ceturtdā daļa)

Pieteikumu par apcietinājuma atcelšanu vai grozīšanu pēc lietas nodošanas apelācijas instances tiesai līdz iztiesāšanas uzsākšanai var iesniegt tikai tad, ja ir radušies tādi veselības vai ģimenes apstākļi, kas var būt par pamatu apcietinājuma atcelšanai vai grozīšanai. Šādā gadījumā pieteikumam pievieno šādus faktus apliecinošus dokumentus. Pieteikumu izskata apelācijas instances tiesas tiesnesis rakstveida procesā triju darba dienu laikā. Pieteikuma izskatīšana nav pamats noraidījuma pieteikšanai tiesnesim (KPL 281. panta ceturtdā daļa)

Kriminālprocesa likums sākotnējā redakcijā paredzēja iespēju pārsūdzēt lēmumus, kas pieņemti īstenojot kontroli par apcietinājuma piemērošanu. Izmeklēšanas tiesneša lēmumus bija iespējams pārsūdzēt apgabaltiesā, savukārt tiesas lēmumus, kas tika pieņemti lietas iztiesāšanas gaitā, bija iespējams pārsūdzēt augstāka līmeņa tiesā.

Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma grozījumiem, kas stājās spēkā 2009. gada 1. jūlijā¹⁰⁰, minētie lēmumi vairs nav pārsūdzami.

Svarīgi ievērot, ka vērtējot apcietinājuma piemērošanas turpināšanas nepieciešamību, vispusīgi jāizvērtē informācija, kas attiecas uz izdarīto noziedzīgo nodarījumu, aizdomās turēto vai apsūdzēto personu, kā arī kriminālprocesa progresu.

Pieņemot lēmumu par aizdomās turētās personas apcietināšanu, to bieži vien pamato ar faktu, ka kriminālprocess ticis uzsākts nesen un tikai apcietinājums var novērst aizdomās turētās personas pretdarbību pierādījumu iegūšanai un nostiprināšanai.¹⁰¹ Ja izmeklēšanas tiesneši uzskata šo faktu par tādu, kas pamato apcietinājuma piemērošanu, tad tas jāievēro arī vēlāk, proti - īstenojot kontroli pār apcietinājumu un lemjot par tā turpmāko piemērošanu.

Piemēram, Jūrmalas tiesas izmeklēšanas tiesnese B. Horuna 2008. gada 14. jūlijā izskatot lietas Nr. 11410062108 materiālus, pieņēma lēmumu par aizdomās turētā V.Ņ. apcietināšanu, citu iemeslu vidū norādot arī faktu, ka kriminālprocess ir nesen uzsākts, tajā aktīvi vākti un nostiprināti pierādījumi un pastāv pamats varbūtībai, ka atradamiēs brīvībā V. Ņ. var traucēt izmeklēšanu, slēpjot vai iznīcinot lietiskos pierādījumus.

2008. gada 23. septembrī veicot apcietinājuma turpmākās piemērošanas nepieciešamības izvērtēšanu apsūdzētajam V. Ņ., izmeklēšanas tiesnese nav vērtējusi faktu, ka kriminālprocess tika uzsākts vairāk kā pirms diviem mēnešiem, un to, ka ir bijis pietiekami laika, lai iegūtu un nostiprinātu pierādījumus un tādēļ ir mazinājusies varbūtība, ka V. Ņ. varētu traucēt kriminālprocesu.¹⁰²

Nevar piekrist viedoklim, ka apcietinājuma izpildi turpināt tāpēc, ka nav iegūtas ziņas par jauniem faktiem, kas norāda uz iespēju grozīt vai atcelt piemēroto drošības līdzekli. Aizdomās turētajam vai apsūdzētajam nav pienākuma nodrošināt pierādījumus tam, ka drošības līdzekļa grozīšana vai atcelšana netraucēs kriminālprocesa norisi. Fakts, ka personai tika piemērots apcietinājums pats par sevi nav arguments šī drošības līdzekļa saglabāšanai. Pat, ja nav iegūtas jaunas ziņas, kas norāda, ka ir mazinājusies varbūtība, ka persona var traucēt kriminālprocesu vai izvairīties no tā, procesa virzītājam jānorāda uz faktiem, kas pamato nepieciešamību paturēt ieslodzījumā aizdomās turēto vai apsūdzēto personu. Lēmumu par apcietinājuma turpināšanu nevar pamatot ar vispārīga rakstura pieņēmumiem, ka nav zudis vai mainījies apcietinājuma piemērošanas pamats – ziņām ir jābūt par konkrētiem faktiem, kas

¹⁰⁰ Grozījumi Kriminālprocesa likumā, Latvijas Republikas likums, pieņemts 2009. gada 12. martā, <http://www.likumi.lv/doc.php?id=190010>.

¹⁰¹ Pār šāda fakta nozīmi apcietinājuma piemērošanai skatīt apakšnodalu „Kriminālprocesa norises traucēšana”.

¹⁰² KPL Nr. 17009008 materiāli.

pamato apcietinājuma piemērošanu brīdī, kad tiesa lemj par apcietinājuma piemērošanas turpināšanu.

7. Apcietinājuma alternatīvas

Plašākā nozīmē visus Kriminālprocesa likumā definētos drošības līdzekļus var vērtēt kā alternatīvas apcietinājumam. Likumdevējs ir izvirzījis īpašas prasības attiecībā uz apcietinājuma piemērošanu un tādēļ ne visos gadījumos, kad ir pamats piemērot ar brīvības atņemšanu nesaistītus drošības līdzekļus, pastāv arī pamats personas apcietināšanai. Savukārt apcietinājums ir visvairāk ierobežojošais drošības līdzeklis un, ja ir konstatēts pamats tā piemērošanai, tad mazāk ierobežojoša drošības līdzekļa izvēle nav pretrunā ar Kriminālprocesa likumā noteikto.

Procesa virzītājam nav pienākuma ierosināt, bet lietas iztiesāšanas laikā – piemērot – apcietinājumu. Arī gadījumos, kad likums pieļauj personas apcietināšanu, procesa virzītājs var izraudzīties un piemērot citu, ar brīvības atņemšanu nesaistītu drošības līdzekli. Apcietinājuma pamatotība nenozīmē, ka procesa virzītājs var izvēlēties un piemērot ikvienu citu drošības līdzekli, pamatojot to vien ar faktu, ka tas ir mazāk ierobežojošs salīdzinājumā ar apcietinājumu – drošības līdzekļa piemērošanai, pat ja tas nav saistīts ar brīvības atņemšanu, jābūt pamatotai.

Apcietinājumam alternatīvie drošības līdzekļi šaurākā nozīmē ir:

- mājās arests;
- nepilngadīgā ievietošana Sociālās korekcijas izglītības iestādē;
- drošības nauda.

Pirmie divi drošības līdzekļi ir saistīti ar brīvības atņemšanu personai, kaut gan to izpildes kārtība ir saudzīgāka un mazākā mērā ierobežo aizdomās turētās vai apsūdzētās personas intereses. Attiecībā uz drošības naudu un mājas arestu likumdevējs ir uzsvēris, ka tos var piemērot, ja ir konstatējams pamats personas apcietināšanai, vienlaikus pastāvot iespējai sasniegt kriminālprocesuālos mērķus ar mazāk ierobežojošiem instrumentiem. Savukārt nepilngadīgo ievietošana sociālās korekcijas izglītības iestādē uzskatāma nevis par apcietinājuma aizstājēju, bet nepieciešamību piemērot stingrāku drošības līdzekli, nekā tie, kas nav saistīti ar brīvības atņemšanu, bet tomēr ne tik stingru, kā apcietinājums.

Apcietinājuma aizstāšana ar drošības naudu

Uzskatot, ka atsevišķos gadījumos par apcietinājumam efektīvu alternatīvu var būt ar brīvības atņemšanas nesaistīts drošības līdzeklis, likumdevējs ir paredzējis iespēju aizstāt apcietinājumu ar drošības naudu. Kriminālprocesa likumā šī procedūra netiek pozicionēta kā drošības līdzekļu grozīšana vai apcietinājuma atcelšana – tai ir cits pamatojums un piemērošanas kārtība.

Drošības līdzekļu grozīšana izpaužas viena drošības līdzekļa atcelšanā, vienlaikus piemērojot aizdomās turētajai vai apsūdzētajai personai citu drošības līdzekli. Atkarībā no drošības līdzekļa grozīšanas iemesliem, jaunais drošības līdzeklis var būt vairāk vai mazāk ierobežojošs salīdzinājumā ar grozāmo drošības līdzekli. Lēmumu par drošības līdzekļa grozīšanu pieņem, ņemot vērā personas uzvedību kriminālprocesā, faktu, ka ir zudis vai mainījies tā piemērošanas pamats, ka ir noskaidroti tādi fakti vai apstākļi, kuru dēļ iepriekš piemērotā drošības līdzekļa saglabāšanai vairs nav leģitīma iemesla, vai tā izpildes turpināšana vairs nav nepieciešama (lietderīga) vai arī nav efektīva.

Apcietinājuma mainīšana pret citu drošības līdzekli nozīmē procesa virzītāja lēmumu pārtraukt šī drošības līdzekļa izpildi, tā vietā piemērojot mazāk ierobežojošu drošības līdzekli. Saistībā ar apcietinājuma grozīšanu svarīgi ievērot kriminālprocesuālās represijas ekonomijas principu, kas paredz mazāk ierobežojošu līdzekļu un tiesisko instrumentu izvēli kriminālprocesuālo mērķu sasniegšanai. Ja pastāv iespēja novērst kriminālprocesa traucēšanu, izvairīšanos no kriminālprocesa un piespriedā soda izpildes, neierobežojot personas brīvību, procesa virzītājam jāaizstāj apcietinājums ar citu drošības līdzekli.

Drošības nauda kriminālprocesā ir saprotama kā noteikta naudas summa, kas nododama kredītiestādes depozītā, lai nodrošinātu aizdomās turētās vai apsūdzētās personas piedalīšanos kriminālprocesā, tā traucēšanas novēršanu, izvairīšanos no piespriedā kriminālsoda izpildes, novērstu jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu. Drošības naudu var piemērot gan kā sākotnējo drošības līdzekli, gan arī grozot citus drošības līdzekļus, tai skaitā apcietinājumu.

KPL 275. pantā paredzētā apcietinājuma aizstāšana ar drošības naudu nav drošības līdzekļa grozīšana un lēmumu par to pieņem nevis procesa virzītājs, bet izmeklēšanas tiesnesis vai augstāka līmeņa tiesas tiesnesis. Apcietinājuma aizstāšana ar drošības naudu ir iespējama, ja tiek konstatēts, ka konkrētajā gadījumā ir pamats personas apcietināšanai, taču pastāv arī apstākļi, kas liecina par iespēju piemērot drošības naudu un, ja to lūdz persona, kura īsteno aizstāvību.

Šajā gadījumā tiesnesis var noteikt apcietinājuma termiņu uz vienu mēnesi, vienlaikus nosakot, ka apcietinājumu var atcelt, ja persona šajā laikā samaksās tiesneša noteikto drošības naudu. Augstāka līmeņa tiesas tiesnesis ir tiesīgs aizstāt apcietinājumu ar drošības naudu tikai tad, ja aizstāvība to ir lūgusi izmeklēšanas tiesnesim. Ja viena mēneša laikā drošības naudu samaksā un izmeklēšanas tiesnesim iesniedz samaksu apliecinājošu dokumentu, tiesnesis pieņem lēmumu par drošības līdzekļa maiņu. Uz šā lēmuma pamata personu nekavējoties atbrīvo no apcietinājuma. Ja drošības naudu nesamaksā, jautājums par apcietinājuma termiņa pagarināšanu izlemjams, ievērojot vispārējo apcietinājuma piemērošanas kārtību.

Mājas arests

Mājas arests ir ar brīvības atņemšanu saistītas drošības līdzeklis. Atšķirībā no apcietinājuma, persona, kurai piemērots mājas arests, tiek turēta nevis izmeklēšanas cietumā vai izmeklēšanas cietuma nodaļā, bet savā pastāvīgajā dzīvesvietā. Mājas arests ir reti piemērojams drošības līdzeklis Latvijas kriminālprocesā. 2010. gadā, piemēram, tiesas to nepiemēroja nevienai personai¹⁰³; policija izpildīja šo drošības līdzekli divām personām¹⁰⁴.

Ņemot vērā, ka šī drošības līdzekļa piemērošana ietekmē arī citu personu intereses, likums paredz nepieciešamību saņemt piekrišanu mājas aresta izpildei no tām pilngadīgajām personām, kuras dzīvo kopā ar aizdomās turēto vai apsūdzēto.

Izmeklēšanas tiesnesis vai tiesa var piemērot mājas arestu aizdomās turētajam vai apsūdzētajam pirms galīgā nolēmuma spēkā stāšanās konkrētajā kriminālprocesā, ja pastāv pamats apcietinājuma piemērošanai, taču personu īpašu apstākļu dēļ nav vēlams vai nav iespējams turēt apcietinājumā.

Mājas arestu piemēro, sūdzības par tā piemērošanu izskata un kontroli pār tā piemērošanu veic tādā pašā kārtībā kā pār apcietinājumu.

Izmeklēšanas tiesnesis vai tiesa, izvērtējot izmeklētāja vai prokurora ierosinājumu un uzklusot mājas arestā turamās personas viedokli, kā arī ņemot vērā noziedzīgā nodarījuma raksturu, drošības līdzekļa piemērošanas iemeslus un īpašos apstākļus, kuru dēļ piemērots mājas arests, nosaka:

- adresi, kurā personai jāuzturas mājas aresta laikā;
- tikšanās, izņemot tikšanos ar aizstāvi un attiecīgajā adresē dzīvojošām personām, un sazināšanās ierobežojumus;
- korespondences un sarunu kontroli;
- apsardzes nepieciešamību noteiktajā adresē, kā arī pārvietojot personu uz procesuālās darbības norises vietu.

Ja nepieciešams, mājas arestā turēto personu var apsargāt, kontroli pār tai noteikto ierobežojumu ievērošanu uzdotot policijai, kā arī pakļaut kontrolei ar šo personu kopā dzīvojošo personu korespondenci un sakaru līdzekļus.

Mājas arestam piemērojami apcietinājuma termiņi, un tajā pavadītais laiks uzskatāms par apcietinājumā pavadīto laiku, atzīstot, ka viena mājas aresta diena atbilst vienai apcietinājuma dienai.

Nepilngadīgā ievietošana sociālās korekcijas izglītības iestādē

Saskaņā ar KPL 285. pantu nepilngadīgā ievietošana sociālās korekcijas izglītības iestādē ir brīvības atņemšana personai, ko ar izmeklēšanas tiesneša lēmumu vai tiesas

¹⁰³ Avots: Tiesu informācijas sistēmas dati.

¹⁰⁴ Avots: Valsts policijas atskaite par dienesta pienākumu izpildi policijas uzraudzības un kontroles jomā par 2010. gada 12 mēnešiem.

no lēmumu var piemērot pirms galīgā nolēmuma spēkā stāšanās konkrētajā kriminālprocesā, ja aizdomās turēto vai apsūdzēto nepilngadīgo nav nepieciešams turēt apcietinājumā, tomēr nav pietiekamas pārlicēības, ka esot brīvībā nepilngadīgais izpildīs savus procesuālos pienākumus un neizdarīs jaunus noziedzīgus nodarījumus.

Ievietošana sociālās korekcijas izglītības iestādē notiek tādā pašā kārtībā, ar tiem pašiem nosacījumiem un uz tiem pašiem termiņiem, ar tādu pašu pārsūdzēšanas un kontroles kārtību kā apcietinājuma gadījumā.

Vienīga sociālās korekcijas izglītības iestāde Latvijā ir SKII „Naukšēni”¹⁰⁵. 2011. gada 24. martā tajā ir bijuši 4 bērni, kuriem piemērots šāda veida drošības līdzeklis¹⁰⁶ Nepilngadīgo, kuri ievietoti sociālās korekcijas izglītības iestādē, tiesības un pienākumus nosaka „Sociālās korekcijas izglītības iestādes iekšējās kārtības noteikumi”¹⁰⁷.

Sociālās korekcijas izglītības iestādē pavadīto laiku ieskaita kā apcietinājumā pavadīto laiku, skaitot vienu iestādē pavadīto dienu par vienu apcietinājuma dienu.

¹⁰⁵ Papildus informācija par iestādi ir pieejama tās interneta mājas lapā <http://www.naukseniskii.edu.lv/> .

¹⁰⁶ Avots: Sociālās korekcijas izglītības iestādes „Naukšēni” dati.

¹⁰⁷ Sociālās korekcijas izglītības iestādes iekšējās kārtības noteikumi. Ministru kabineta noteikumi Nr. 88, pieņemti 2011. gada 1. februārī <http://www.likumi.lv/doc.php?id=225269&from=off> .

8. Apcietinātās personas tiesības un pienākumi

Apcietināto kriminālprocesuālās tiesības

Apcietinātās personas tiesību un pienākumu apjomu nosaka Kriminālprocesa likums, Apcietinājumā turēšanas kārtības likums un citi normatīvie akti.

Apcietinājumu var piemērot aizdomās turētājām un apsūdzētājām personām un šis drošības līdzeklis nedrīkst radīt personai šķēršļus garantēto procesuālo tiesību realizācijai. KPL 66. pantā definētās aizdomās turētās personas tiesības, KPL 70.-73. pantā noteiktās apsūdzētas personas tiesības nedrīkst būt ierobežotas tā iemesla dēļ, ka persona atrodas apcietinājumā.

Atbilstoši Kriminālprocesa likumā noteiktajam aizdomās turētais vai apsūdzētais, par kura apcietināšanu tiek lemts, piedalās tiesas sēdē, kas izskata ierosinājumu par šī drošības līdzekļa piemērošanu. Jautājumu par apcietināšanas piemērošanu var izlemt aizdomās turētā vai apsūdzētā prombūtnē, ja ir ārsta atzinums, kas apliecina, ka personas piedalīšanas sēdē nav pieļaujama (i), vai arī apcietinājuma piemērošanas ierosinājuma iesniedzējs var pierādīt, ka attiecīgā persona izvairās vai slēpjas no izmeklēšanas, kriminālvajāšanas, vai, ja persona ir aizturēta vai apcietināta ārvalstī (ii).

Ierosinājuma izskatīšanas laikā juridisko palīdzību aizdomās turētajam vai apsūdzētajam sniedz aizstāvis.

Apcietinātajai personai ir tiesības pārsūdzēt piemēroto drošības līdzekli; ierosināt tā grozīšanu vai atcelšanu; lūgt apcietinājuma aizstāšanu ar drošības naudu; jebkurā laikā iesniegt pieteikumu par apcietinājuma turpmākās piemērošanas nepieciešamības izvērtēšanu.

Ja sakarā ar apcietinājuma piemērošanu bez uzraudzības un aprūpes paliek nepilngadīgais vai apcietinātās personas aizbildnībā vai aizgādībā esošs cilvēks, procesa virzītājam ir pienākums dod iespēju šai personai ar kontrolētu sakaru starpniecību sazināties ar tuvu radnieku vai citu personu par uzraudzības un aprūpes nodrošināšanu. Ja apcietinātajai personai tādu iespēju nav, procesa virzītājs informē par to bērnu tiesību aizsardzības vai sociālās iestādes, vai arī bāriņtiesu.

Ja, personai piemērojot apcietinājumu, bez uzraudzības paliek īpašums, procesa virzītājs dod iespēju šai personai ar kontrolētu sakaru starpniecību sazināties ar tuvu radnieku vai citu personu par īpašuma pārvaldīšanas nodrošināšanu. Ja personai tādu iespēju nav, pēc apcietinātās personas lūguma procesa virzītājs ar lēmumu uz laiku, ne ilgāku par trim mēnešiem, uzdod īpašuma aizsardzību pašvaldībai pēc īpašuma atrašanās vietas, lai personai nodrošinātu iespēju vienoties par īpašuma turpmāko pārvaldīšanu.

Ja, apcietinot personu bez uzraudzības un aprūpes paliek dzīvnieks un persona ar kontrolētu sakaru starpniecību nav sazinājusies ar tuvu radnieku vai citu personu par tā

uzraudzības un aprūpes nodrošināšanu, kā arī nav lūgusi procesa virzītāju nodrošināt minētā īpašuma aizsardzību, procesa virzītājs ar lēmumu uzdod pašvaldībai (pēc īpašuma atrašanās vietas) aprūpēt bez uzraudzības palikušo dzīvnieku vai rīkoties ar to normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā.

Apcietināto tiesības apcietinājuma izpildes laikā

Apcietinot personu, valsts uzņemas atbildību par tās materiālo nodrošinājumu, veselības un garīgo aprūpi, kā arī lietderīgu no procesuālajām darbībām brīvā laika organizēšanu.

Apcietinājuma piemērošana saistīta ar kriminālprocesuālām interesēm, kā arī ar nepieciešamību pārtraukt personas noziedzīgo uzvedību un novērst jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu. Salīdzinājumā ar notiesāto personu, valsts neizvirza mērķi resocializēt apcietinātās personas, vienlaikus norādot uz nepieciešamību veikt tā saucamo „daļēju resocializāciju sociālās rehabilitācijas veidā”¹⁰⁸, saprotot to kā sociāli lietderīgas nodarbes — vispārējās, profesionālās un interešu izglītības apguvi, izglītojošos pasākumus un personas nodarbinātību.

Apcietinātā uztura un sadzīves vajadzību materiālā nodrošinājuma normas nosaka Ministru kabineta noteikumi „Par ieslodzīto personu uztura un sadzīves vajadzību materiālā nodrošinājuma normām”.¹⁰⁹ Apcietinātais trīs reizes dienā saņem siltu ēdienu, kas nodrošina organisma dzīvības funkciju normālu norisi, kā arī dzeramo ūdeni jebkurā laikā.

Ne retāk kā reizi septiņās dienās apcietinātais mazgājas pirtī vai dušā, un viņam nodrošina tīru gultas veļu. Apcietinātajam nodrošina personiskās higiēnas ievērošanas iespējas, kā arī iespēju mazgāt savu veļu un drēbes.

Kamerās, kurās uzturas apcietinātie, nodrošina dabisko apgaismojumu, bet diennakts tumšajā laikā — mākslīgo apgaismojumu, kā arī gaisa temperatūru, kas nav zemāka par +18° C, un ventilāciju. Kameras aprīko ar galdu, taburetēm (soliem) un gultām, kā arī iekārto vietas apcietināto personisko mantu glabāšanai un sanitāro mezglu, kas ir norobežots no pārējās telpas. Apcietinātajam nodrošina individuālu gultas vietu, gultas piederumus un dvieli.

Apcietinājumā turēšanas kārtības likums paredz apcietināto personu iesaistīšanos sociāli lietderīgās nodarbēs - vispārējās, profesionālās un interešu izglītības apguvē, kā arī

¹⁰⁸ Ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto personu resocializācijas koncepcijā ir noteikts: „Šī koncepcija attiecas uz personām, kas notiesātas ar brīvības atņemšanu un sodu izcieš vai ir izcietušas brīvības atņemšanas iestādēs, taču tā neattiecas uz personām, kurām piemērots drošības līdzeklis – apcietinājums, jo resocializācijas pamats ir spēkā stājies tiesas spriedums. Apcietinātajām personām viņu īpašā procesuālā stāvokļa dēļ piemēro daļēju resocializāciju sociālās rehabilitācijas veidā, kā to nosaka Apcietinājumā turēšanas kārtības likums.”// Ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto personu resocializācijas koncepcija, apstiprināta ar Ministru kabineta 2009. gada 9. janvāra rīkojumu Nr. 7 <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=2892>.

¹⁰⁹ Noteikumi par ieslodzīto personu uztura un sadzīves vajadzību materiālā nodrošinājuma normām, Latvijas Republikas Ministru kabineta noteikumi Nr. 1022, pieņemti 2006. gada 19. decembrī <http://www.likumi.lv/doc.php?id=150405&from=off>.

izglītojošos pasākumos. Likums pieļauj apcietināto personu brīvprātīgu nodarbināšanu, tomēr negarantē to.

Apcietināto bez atlīdzības var iesaistīt vienīgi izmeklēšanas cietuma un apkārtējās teritorijas sakopšanā un labiekārtošanā, kā arī apcietināto kultūras un sadzīves apstākļu uzlabošanā. Šis nodarbes saskaņā ar dienas režīmu drīkst ilgt divas stundas dienā. Pēc apcietinātā vēlēšanās minētajos darbos viņu var nodarbināt ilgāk.

Apcietinātās personas ievieto slēgtās telpās – kamerās, ko viņas nevar atstāt pēc savas gribas. Likums pieļauj vairāku cilvēku turēšanu vienā kamerā, vienlaikus paredzot, ka dzīvojamā platība izmeklēšanas cietumā vienam apcietinātajam nedrīkst būt mazāka par trim kvadrātmetriem, kā arī paredzot šādus ierobežojumus apcietināto personu izvietošanai:

- Atsevišķi izvietojami vīrieši un sievietes;
- Atsevišķi izvietojami pilngadīgie un nepilngadīgie;
- Apcietinātos izvieto atsevišķi no notiesātajiem¹¹⁰;
- Atsevišķi no pārējiem apcietinātajiem izvieto apcietinātos, kuri pirms apcietinājuma nav izcietuši sodu brīvības atņemšanas vietās;
- Atbilstoši procesa virzītāja norādījumiem atsevišķi izvieto personas, kuras apcietinātas vienā kriminālprocesā;
- Atsevišķi no pārējiem apcietinātajiem izvieto Ieslodzījuma vietu pārvaldes, policijas, prokuratūras, tiesu, Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja, Militārās policijas vai Satversmes aizsardzības biroja darbiniekus, bijušos darbiniekus, viņu laulātos vai pirmās pakāpes radniekus.

Latvijas normatīvie akti neaizliedz apcietināto izvietošanu vieninieku kamerās, tomēr nedefinē to kā standartu, kā arī neuzliek pienākumu izmeklēšanas cietuma administrācijai respektēt apcietināta lūgumu ievietot viņu atsevišķā (vieninieka) kamerā. Arī doktrīnas līmenī tagadējo apcietināto izvietošanas praksi vērtē kā pieļaujamu un pat pareizu. Aptaujātie speciālisti, atbalstot vairāku apcietināto personu izvietošanu vienā kamerā, minējuši dažādus argumentus, tai skaitā:

- Nedz Latvijas normatīvie akti, nedz starptautiskie tiesību avoti neprasa, lai apcietinātajam būtu nodrošināta iespēja uzturēties atsevišķā telpā, nedalot to ar citām apcietinātām personām;
- Latvijas ekonomisko situāciju un cietumu infrastruktūras problēmas, kas neļauj izvieto apcietinātās personas atsevišķajās kamerās;
- Likumā paredzēto apcietināto turēšanas kārtību, kā arī tādu koplietošanas telpu neesamību, kurās apcietinātās personas varētu pavadīt laiku kopā ar citām personām. Patlaban apcietināto izvietošana vieninieku kamerās, ievērojot

¹¹⁰ Izņemot gadījumu, kad notiesātie ievietoti izmeklēšanas cietumā sakarā ar cita noziedzīga nodarījuma izdarīšanu.

normatīvajos aktos paredzēto un cietumu infrastruktūru, nozīmē personu atrašanos savā kamerā 23 stundu ilgumā un 1 stundas pastaigu;

- Kaitējumu, kas tiks nodarīts apcietināto personu psihei, ja viņas tiks ievietotas atsevišķās kamerās;
- Latvijas iedzīvotāju (tai skaitā – apcietināto) mentalitāti raksturo kolektīvisms un vajadzība pēc aktīvas komunikācijas, ko var nodrošināt, izvietojot vienā kamerā vairākas apcietinātās personas;
- Iespēju efektīvāk organizēt apcietinātās personas uzraudzību;
- Iespēju veikt operatīvo darbību un gūt informāciju, kas var sekmēt noziedzīgu nodarījumu atklāšanu un novēršanu;
- Apcietinātās personas privātuma intereses nav tik nozīmīgas, salīdzinājumā ar drošības uz uzraudzības interesēm. Apcietinātajam nebija jāpārkāpj likums. Ja persona tomēr ir izdarījusi tik kaitīgu noziedzīgu nodarījumu, ka viņai ticis piemērots apcietinājums, tad tai jāsamierinās ar privātuma ierobežošanu.

Minēto argumentu pamatā ir aizspriedumi un nevēlēšanās stingri ievērot kriminālprocesuālos principus. Apcietinātā persona nav atzīta likumā noteiktajā kārtībā par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Apcietinājums nav sods par iespējami izdarītu noziedzīgu nodarījumu. Personai nav „jāizcieš” apcietinājums burtiskā šī vārda nozīmē. Turot personu apcietinājumā, jācenšas panākt, lai personas tiesības būtu ierobežotas minimāli – pārvietošanās un komunikācijas brīvības ierobežošana veido apcietinājuma saturu un ir pašsaprotama, savukārt tādu personas tiesību un brīvību ierobežošana, kas objektīvi nav saistītas ar kriminālprocesuālajiem mērķiem, jāierobežo pēc iespējas mazāka mērā.

Cietumu infrastruktūras problēmas neļauj ātri nodrošināt visām apcietinātām personām, kuras to vēlās, izvietojumu vieninieku kamerās. Tomēr doktrīna jau tagad to var atzīt par normu, šādi definējot prioritātes apcietinājuma organizēšanas kārtībā un ietekmējot izmeklēšanas cietumu infrastruktūras attīstību un tiesību jaunradi.

Respektējot apcietināto personu privātuma intereses, tās būtu izvietojamas atsevišķās kamerās, kas aprīkotas ar guļavietām, galdiem, krēsliem. Trim līdz četrām kamerām būtu jābūt savienotām ar koplietošanas telpu, ko apcietinātās personas varētu brīvi apmeklēt pēc savas gribas, lai komunicētu ar citiem cilvēkiem un izmantotu koplietošanas telpā esošas tehniskās ierīces un priekšmetus.

Ja apcietinātie ievietoti īslaicīgas aizturēšanas vietā, viņiem tiek nodrošināti tādi sadzīves apstākļi, kādus likums paredz īslaicīgās aizturēšanas vietām un uz viņiem attiecināmi īslaicīgās aizturēšanas vietas iekšējās kārtības noteikumi.¹¹¹

Pēc ievietošanas izmeklēšanas cietumā apcietinātajam ir tiesības viņam saprotamā valodā (nepieciešamības gadījumā – ar tulka starpniecību) saņemt no iestādes administrācijas informāciju par savām tiesībām un pienākumiem, kā arī iespējām iesniegt sūdzības un lūgumus (ATKL 12. pants).

Saskaņā ar ATKL 13. pantu apcietinātajam ir šādas tiesības:

- informēt ģimeni vai citu personu par savu atrašanās vietu (izdevumi tiek segti no izmeklēšanas cietuma līdzekļiem);
- saņemt naudas pārvedumus;
- iegādāties pārtikas produktus un pirmās nepieciešamības priekšmetus izmeklēšanas cietuma veikalā;
- pastaigāties svaigā gaisā ne mazāk kā stundu dienā (ja ir attiecīgs ārsta norādījums, — ne mazāk kā pusotru stundu);
- sazināties ar personām ārpus izmeklēšanas cietuma sarakstoties, kā arī ne retāk kā reizi nedēļā izmantot izmeklēšanas cietuma tālruni (Atļautais sarunas ilgums ir ne mazāks kā piecas minūtes. Sarakstes izdevumus sedz pats apcietinātais, bet par telefonsarunām — apcietinātais vai persona, ar kuru viņš sarunājas);
- rakstīt iesniegumus valsts un pašvaldības institūcijām, starptautiskajām organizācijām;
- ne retāk kā reizi mēnesī tikties ar radniekiem vai citām personām;
- tikties ar aizstāvi vienatnē bez ierobežojuma, ievērojot izmeklēšanas cietuma dienas kārtību;
- abonēt preses izdevumus, kā arī izmantot izmeklēšanas cietuma bibliotēkas fondu;
- valkāt personisko veļu, apģērbu un apavus;
- izmantot personisko mazgabarīta sadzīves tehniku — televizoru (ekrāna izmērs līdz 39 cm pa diagonāli) un tam pievienojamās videospēles, kā arī ledusskapi, ūdens sildāmās ierīces, radiouztvērēju. Kopējais individuālajā lietošanā izmantojamās sadzīves tehnikas svars nedrīkst pārsniegt 30 kilogramus;

¹¹¹ Sk. Aizturēto personu turēšanas kārtības likumu// Latvijas Republikas likums, pieņemts 2005. gada 13. oktobrī <http://www.likumi.lv/doc.php?id=119371&from=off>; 11.04.2006. gada 11. aprīļa MK noteikumi Nr. 289 "Noteikumi par īslaicīgās aizturēšanas vietas kamerā glabāšanai atļauto priekšmetu sarakstu" <http://www.likumi.lv/doc.php?id=133226&from=off>; 2006. gada 10. janvāra MK noteikumi Nr. 38 "Noteikumi par īslaicīgās aizturēšanas vietā ievietoto personu uztura, mazgāšanās un personīgās higiēnas līdzekļu nodrošinājuma normām" <http://www.likumi.lv/doc.php?id=126344&from=off>.

- glabāt pie sevis individuālai lietošanai atļautās mantas, izmeklēšanas cietuma veikalā iegādātos pārtikas produktus, saņemt ar sūtījumiem un pienesumiem nepārtikas preces izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumos paredzētajā kārtībā un daudzumā.

Izmeklēšanas tiesnesis vai tiesa drīkst ierobežot atsevišķas apcietinātā tiesības. Ierobežojumu apjomu likumā noteiktajās robežās katram apcietinātajam individuāli nosaka izmeklēšanas tiesnesis vai tiesa, izvērtējot izmeklētāja vai prokurora priekšlikumus, uzklusot apcietinātā viedokli, kā arī ņemot vērā noziedzīgā nodarījuma raksturu un apcietināšanas iemeslu. Ievērojot minētos apsvērumus, apcietinātajai personai var ierobežot tikšanās un saziņu ar citām personām, apcietināto personu korespondenci un sarunas var kontrolēt.

Piemēram, Jūrmalas tiesas izmeklēšanas tiesnese, izskatot lietas Nr. 11410054908 materiālus, 2008. gada 2. jūlijā pieņemot lēmumu par aizdomās turēta N. M. Apcietināšanu, ņemot vērā KPL 271. panta otrās daļas 3. punktu, noteikusi apcietinātajai personai papildus uzvedības ierobežojumu – aizliegumu satīties un sazināties ar citām personām, izņemot aizstāvi.¹¹²

Jāpiebilst, ka tiesneses lēmumā šāda uzvedības ierobežojuma izvēles iemesli netika izskaidroti.

Apcietinājumā turēšanas kārtības likumā ir noteikts, ka izmeklēšanas tiesnesis vai tiesa var ierobežot arī ierobežot individuālajā lietošanā esošo mantu loku. Aprakstītā tiesību norma ir vērtējama kritiski šādu apsvērumu dēļ:

ATKL 13. panta otrajā daļā ir paredzēts, ka Izmeklēšanas tiesnesis vai tiesa var ierobežot šā panta pirmās daļas 5., 6., 10. un 11. punktā minētās tiesības. Savukārt KPL 272. panta trešā daļa nosaka, ka izmeklēšanas tiesnesis vai tiesa, izvērtējot izmeklētāja vai prokurora ierosinājumu un uzklusot apcietinātā viedokli, kā arī ņemot vērā noziedzīgā nodarījuma raksturu un apcietināšanas iemeslus, apcietinātajam var noteikt tikšanās (izņemot tikšanos ar aizstāvi) un sazināšanās ierobežojumus. Kriminālprocesa likums nepilnvaro izmeklēšanas tiesnesi vai tiesu lemt par apcietināto tiesību ierobežošanu attiecībā uz sadzīves tehnikas lietošanu (televizors, radiouztvērējs, ledusskapis), cietuma veikalā iegādāto pārtikas produktu glabāšanu, nepārtikas sūtījumu saņemšanu. Tāpēc ir pamats uzskatīt, ka ATKL 13. panta otrajā daļā izmeklēšanas tiesneša un tiesas tiesības daļēji dublē KPL 272. panta trešajā daļā noteikto, kas daļēji vērtējams kā nesamērīgs apcietināto personu tiesību ierobežojums. Ievērojot šo, uzskatu, ka APKL 13. panta otrā daļa no likuma jāizslēdz.

Latvijas Republikas Satversmes tiesa 2009. gada 23. aprīļa spriedumā par Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam neatbilstošiem atzina Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 13. panta pirmās daļas 6. punkta vārdus "stundu ilgu", ciktāl tie noteic īslaicīgās tikšanās maksimālo laiku, un "izmeklēšanas cietuma administrācijas pārstāvja klātbūtnē",

¹¹² Lietas KPL 17008408 materiāli.

ciktāl tie neparedz apstākļu individuālu izvērtēšanu.¹¹³ Satversmes tiesa konstatēja, ka no tiesībām uz privāto un ģimenes dzīvi valstij neizriet pienākums nodrošināt ilgstošās tikšanās iespējas.

Satversmes tiesa atzina, ka atsevišķos gadījumos varētu būt nepieciešamība ierobežot tikšanās ilgumu, lai tās laikā varētu nodrošināt nepieciešamo kontroli. Taču tie ir izņēmuma gadījumi, kad, piemēram, apcietinātās personas radnieki arī ir saistīti ar noziedzīgo vidi vai ir liecinieki attiecīgajā kriminālprocesā. Tāpat šādu ierobežojumu var pamatot ar ieslodzījuma vietas rīcībā esošajiem resursiem. Taču ne vienmēr ir šādi apstākļi. Turklāt var būt arī tādas situācijas, kad stundu ilga tikšanās nenodrošina pienācīgu iespēju baudīt tiesības uz privāto dzīvi. Tāpēc personas tiesības mazāk ierobežotu tāds regulējums, kas ļautu lemt par tikšanās ilgumu, izvērtējot konkrēto situāciju.

Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 13. panta pirmās daļas 6. punktā ir paredzēts elastīgs regulējums attiecībā uz tikšanās biežumu, proti, ir paredzēts, ka jānodrošina stundu ilga tikšanās ne retāk kā reizi mēnesī. Tātad šāds regulējums nodrošina apcietinātajam pietiekamu aizsardzību, jo nosaka minimālo tikšanās reižu skaitu. Vienlaikus tas ļauj izvērtēt gan personas individuālos apstākļus (piemēram, to, cik ilgu laiku persona jau pavadījusi apcietinājumā u.tml.), gan kriminālprocesa stadiju un izmeklēšanas interešu aizsardzībai nepieciešamo kontroli, gan arī ieslodzījuma vietas rīcībā esošos resursus un atbilstošās situācijās nodrošināt vairāk nekā vienu tikšanos mēnesī.

Arī attiecībā uz tikšanās ilgumu ir iespējams noteikt, ka apcietinātajam jānodrošina vismaz stundu ilga tikšanās. Tādējādi apcietinātajam būtu noteiktas minimālās garantijas, vienlaikus ļaujot nodrošināt arī ilgākas tikšanās, ja tas ir iespējams. Varbūt ir arī citi risinājumi, kā padarīt tikšanās ilguma regulējumu elastīgāku, ļaujot izvērtēt katru situāciju un individuālos apstākļus. Satversmes tiesai spriedumā nav jāuzskaita iespējamie saudzējošākie līdzekļi. Konstatējot, ka ir kaut viens mazāk ierobežojošs līdzeklis, ir arī pamats atzīt, ka apstrīdētā norma nesamērīgi ierobežo pamattiesības.

Līdz ar to Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 13. panta pirmās daļas 6. punkta vārdi "stundu ilgu" nesamērīgi ierobežo tiesības uz privāto dzīvi un līdz ar to neatbilst Satversmes 96. pantam.

Atbilstoši apstrīdētajai normai ikviens apcietinātais visu apcietinājuma laiku ir pakļauts tam, ka viņa tikšanos ar radniekiem, pat ar laulāto un bērniem, novēro un noklausās izmeklēšanas cietuma administrācijas pārstāvis. Šādai kārtībai ir pakļauti visi apcietinātie - neatkarīgi no tā, ar ko viņi tiekas. Līdz ar to ir atzīstams, ka šāds regulējums nesamērīgi ierobežo tiesības uz privāto dzīvi.

Turklāt, kā norādījis Tiesībsargs, apcietinājums var ilgt pat trīs gadus.¹¹⁴ Jāņem vērā arī tas, ka Latvijā persona tiek uzskatīta par apcietināto, kamēr notiesājošais spriedums nav

¹¹³ Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2008-42-01 http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/Spriedums_2008-42-01.htm.

stājies spēkā. Tātad arī laikā, kad tiek skatīta apelācijas vai kasācijas sūdzība, persona tiek uzskatīta par apcietināto.

Neapšaubāmi, var būt arī tādas situācijas, kad izmeklēšanas interešu vai drošības apsvērumu dēļ ir nepieciešams novērot tikšanos un noklausīties tās laikā runāto. Taču Kriminālprocesa likuma 271. pants ļauj tiesai vai izmeklēšanas tiesnesim individuāli izvērtēt katru gadījumu un noteikt nepieciešamos drošības pasākumus, kas jāpiemēro tikšanās laikā. Tātad tiesa vai izmeklēšanas tiesnesis, izvērtējot vairākus apstākļus, tostarp apcietinājumā pavadīto laiku, kriminālprocesa stadiju un citus apstākļus, varētu lemt arī par to, vai ir nepieciešama personas novērošana tikšanās laikā un, ja ir nepieciešama, vai pietiek ar vizuālo novērošanu, vai arī ir jāparedz iespēja noklausīties apcietinātā un apmeklētāja sarunas. Šāda katra gadījuma individuāla izvērtēšana ir uzskatāma par mazāk ierobežojošu līdzekli.¹¹⁵

Apcietināto pienākumi apcietinājuma izpildes laikā

Saskaņā ar ATKL 14. pantu apcietinātajam ir šādi pienākumi:

- nodot cietuma administrācijai mantas, kuras neietilpst izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumos paredzētajā individuālai lietošanai atļauto mantu sarakstā vai pārsniedz tajā noteikto daudzumu;
- pakļauties normatīvajos aktos noteiktajām veselības pārbaudēm un pārmeklēšanai;
- pildīt izmeklēšanas cietuma administrācijas likumīgās prasības un izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumus;
- ievērot izmeklēšanas cietumā noteikto dienas kārtību;
- uzkopt telpas izmeklēšanas cietuma dienas kārtībā noteiktajā laikā;
- saudzīgi izturēties pret izmeklēšanas cietuma īpašumu;
- uzturēt kārtību izmeklēšanas cietuma telpās un ievērot personisko higiēnu;
- lietot cietuma ārstniecības personas noteiktos medikamentus ārstniecības personas klātbūtnē.

¹¹⁴ Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2008-42-01 http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/Spridums_2008-42-01.htm.

¹¹⁵ Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2008-42-01 http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/Spridums_2008-42-01.htm.

9. Apcietinājuma atcelšana un grozīšana

Tiesiskais pamats

Ja apcietinājuma piemērošanas laikā ir zudis vai mainījies tā piemērošanas pamats, mainījušies piemērošanas nosacījumi, personas uzvedība vai ir noskaidroti citi apstākļi, kas iepriekš noteica apcietinājuma izvēli, procesa virzītājs pieņem lēmumu par tā grozīšanu vai atcelšanu.

Apcietinājuma grozīšanas gadījumā procesa virzītājs lemj par cita, mazāk ierobežojoša, drošības līdzekļa piemērošanu. Atceļot apcietinājumu, aizdomās turētājam vai apcietinātajam personai netiek piemērots cits drošības līdzeklis.

Ja lēmums par apcietinājuma grozīšanu vai atcelšanu pieņemts, notiesājot personu, tas tiek norādīts notiesājošā sprieduma rezolutīvajā daļā. Apsūdzētā atbrīvošana no apcietinājuma notiek tiesas sēžu zālē.

Saskaņā ar KPL 532. pantu tiesa pēc sprieduma pasludināšanas nekavējoties atbrīvo no apcietinājuma šādas personas:

- attaisnoto;
- apsūdzēto, kuram nav noteikts kriminālsods;
- apsūdzēto, kurš atbrīvots no kriminālsoda;
- apsūdzēto, kuram piespriests ar brīvības atņemšanu saistīts sods un kuram sprieduma pasludināšanas brīdī apcietinājumā, mājas arestā vai sociālās korekcijas izglītības iestādē pavadītais laiks sasniedzis vai pārsniedzis spriedumā noteikto brīvības atņemšanas laiku;
- apsūdzēto, kuram piespriests brīvības atņemšanas sods nosacīti;
- apsūdzēto, kuram piespriests sods, kas nav saistīts ar brīvības atņemšanu.

Saskaņā ar KPL 249. panta trešo daļu lēmuma par apcietinājuma grozīšanu vai atcelšanu kopiju nekavējoties nogādā iestādei, kura nodrošina tā izpildi un apcietinātajam personai, kā arī izmeklēšanas tiesnesim.

Apelācijas un kasācijas sūdzības vai protesta iesniegšana par attaisnojošu tiesas spriedumu neaptur sprieduma stāšanos spēkā daļā par apcietinājuma atcelšanu un apsūdzētā atbrīvošanu no apcietinājuma (KPL 554. panta otrā daļa un 577. panta otrā daļa).

Iemesli apcietinājuma atcelšanai vai grozīšanai

Kriminālprocesa likumā ir norādīti gadījumi, kad nav pieļaujama personas apcietināšana, bet iepriekš piemērotais apcietinājums ir jāatceļ vai jāgroza. Tomēr likuma normas nevar uzskaitīt un precīzi definēt gadījumus, kad jālemj par apcietinājuma atcelšanu vai grozīšanu – procesa virzītāji un izmeklēšanas tiesneši pieņem attiecīgos lēmumus ievērojot informāciju kopu, kas raksturo aizdomās turēto vai apsūdzēto personu, viņas uzvedību pēc

noziedzīga nodarījuma izdarīšanas, izdarītā noziedzīgā nodarījuma veidu un raksturu, tostarp risku, ka persona izvairīsies vai traucēs kriminālprocesa norisi vai izdarīs jaunus noziedzīgus nodarījumus, kā arī citus faktus, ja tiem ir nozīme, lemjot par personas tiesību un brīvību ierobežošanu kriminālprocesā.

2008. gada 11. augustā Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģija, izskatot iesniegumu par drošības līdzekļa – apcietinājuma – turpmākās piemērošanas nepieciešamību, nolēma apsūdzētā J. Z. lūgumu apmierināt un grozīt viņam piemēroto apcietinājumu uz - sūtījumu saņemšanas adreses paziņošanu.

Pirmstiesas procesā piemērotais drošības līdzeklis – nodošana policijas uzraudzībā - J. Z. tika grozīts uz apcietinājumu 2008. gada 27. maijā, ņemot vērā faktu, ka apsūdzētais uz apelācijas instances tiesa sēdi neieradās un līdz tiesas sēdes sākumam nepaziņoja savu neierašanās iemeslu ne rakstiski, ne telefoniski.

2008. gada 10. jūnijā Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas tiesnese A. Nicmane pieņēma lēmumu par iztiesāšanas atjaunošanu un tiesas sēdes nozīmēšanu, sakarā ar to, ka 2008. gada 10. jūnijā J. Z. tika apcietināts.

Lūgumā grozīt drošības līdzekli apsūdzētais norādīja, ka apņemas regulāri atzīmēties policijā un nemainīt dzīvesvietu, ka viņš strādā, un, ka viņa faktiskajai sievai ir nepieciešama materiāla palīdzība, jo šobrīd viņas apgādībā ir divi nepilngadīgie bērni un viņa ir grūtniecības stāvoklī, ar viņu kopējo bērnu. Sieva nav spējīga uzturēt abus bērnus un vēl maksāt par dzīvokli, kuru viņi īrē. Apsūdzētais arī norādīja, ka nav bijis informēts par apelācijas protesta iesniegšanu un tiklīdz uzzināja, ka izsludināts meklēšanā, pats ieradās tiesā, lai visu paskaidrotu, bet tika apcietināts.

Tiesu kolēģija, pārbaudījusi lietas materiālus, noklausījusies J. Z. paskaidrojumus, viņa aizstāvja viedokli un izvērtējot apcietinājuma turpmākās piemērošanas nepieciešamību, uzskatīja, ka krimināllietā konstatētie apstākļi, kas bijuši par pamatu procesuālā piespiedu līdzekļa – apcietinājuma piemērošanai un, kas konstatēti Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2008. gada 27. maija lēmumā, ir mainījušies un tādēļ J. Z. var piemērot drošības līdzekli, kas nav saistīts ar brīvības atņemšanu.¹¹⁶

Daugavpils tiesa 2008. gada 25. martā izskatot lietas Nr. 11180121705, konstatēja, ka sakarā ar apsūdzētā N. R. izvairīšanos no tiesas, viņam ar 2006. gada 25. aprīļa lēmumu tika piemērots drošības līdzeklis – apcietinājums. N. R. tika aizturēts un apcietināts 2006. gada 5. maijā.

Tiesas sēdē N. R. pieteica lūgumu grozīt viņam drošības līdzekli sakarā ar slikto veselības stāvokli.

Ņemot vērā, ka apsūdzētais ilgstoši atrodas apcietinājumā, bet lietas iztiesāšanu nevar pabeigt sakarā ar cietušo un liecinieku neierašanos uz tiesas sēdi, ņemot vērā N. R. veselības

¹¹⁶ Lietas Nr. 11517011304 materiāli.

stāvokli, tiesa secināja, ka ir pamats grozīt apsūdzētajam drošības līdzekli no apcietinājuma uz citu - nodošanu policijas uzraudzībā.¹¹⁷

Apcietinājuma piemērošanai vai izpildes turpināšanai nav tiesiska pamata, ja tiesa piespiedusi personai sodu, kas nav saistīts ar brīvības atņemšanu.

2007. gada 27. septembrī Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas tiesnese G. Gultniece, izskatot lietu Nr. 11096056807, atzina L. L. par vainīgu un sodīja saskaņā ar KL 180. panta pirmo daļu ar piespiedu darbu uz 280 stundām, vienlaikus nosakot, ka drošības līdzeklis – apcietinājums - L. L. atstājams līdz laikam, kad spriedums stāsies likumīgā spēkā.

Jāpiebilst, ka pieļautā kļūda tika laikus konstatēta un tiesa, pieņemot lēmumu par kļūdu labošanu, 2007. gada 27. septembrī atcēlusi drošības līdzekli – apcietinājumu.¹¹⁸

¹¹⁷ Lietas Nr. 11180121705 materiāli.

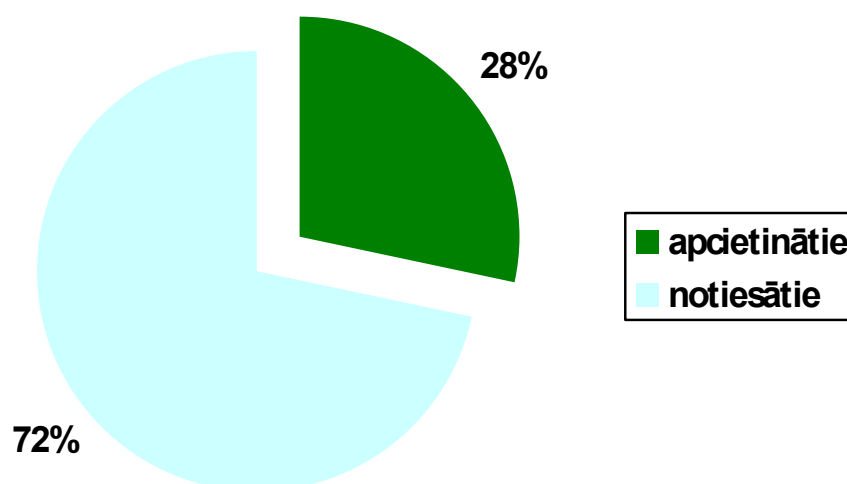
¹¹⁸ Lietas Nr. 11096056807 materiāli.

10. Statistikas dati par apcietinājuma piemērošanu Latvijā

Latvijas izmeklēšanas cietumos¹¹⁹ 2009. gadā tika ievietoti 11 578 apcietinātie, savukārt 11 470 apcietinātie tika atbrīvoti no izmeklēšanas cietuma sakarā ar drošības līdzekļa grozīšanu vai atcelšanu.¹²⁰ 2008. gadā izmeklēšanas cietumos tika uzņemti 11 497 apcietinātie, bet 11 347 apcietinātie atstājuši cietumu sakarā ar drošības līdzekļa grozīšanu vai atcelšanu.¹²¹

2010. gada 1. janvārī 12 ieslodzījuma vietās atradās 7 055 ieslodzītie: apcietinātie – 2000, notiesātie – 5055.

Ieslodzīto īpatsvars 2010. gada 1. janvārī¹²²

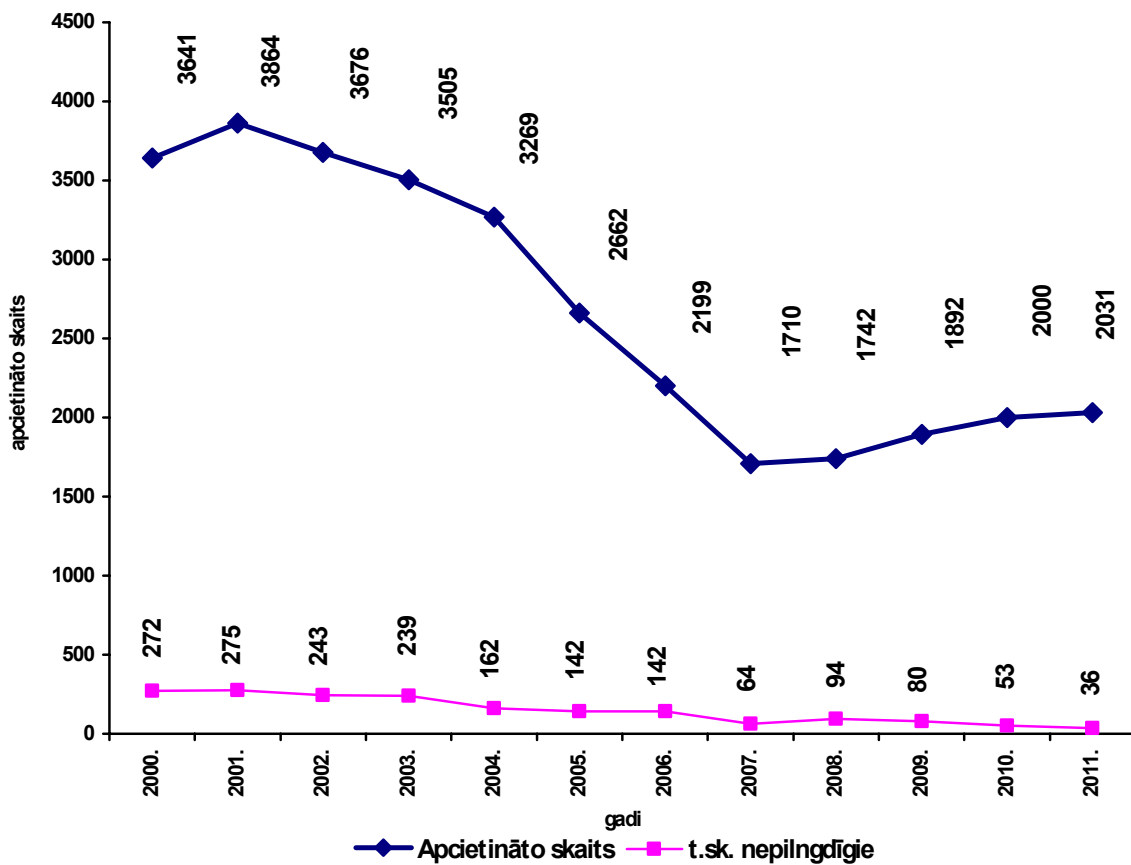
¹¹⁹ ATKL 4. panta pirmā daļa: „Apcietinājumu izpilda izmeklēšanas cietumā vai citā brīvības atņemšanas iestādē izveidotā izmeklēšanas cietuma nodaļā (turpmāk — izmeklēšanas cietums)”.

¹²⁰ Avots: Ieslodzījuma vietu pārvaldes 2009. gada publiskais pārskats http://www.ievp.gov.lv/images/stories/faili/leVP_2009gada_publicais_parskats.zip.

¹²¹ Avots: Ieslodzījuma vietu pārvaldes 2008. gada publiskais pārskats http://www.ievp.gov.lv/images/stories/faili/2008.gada_publicais_parskats.doc.zip.

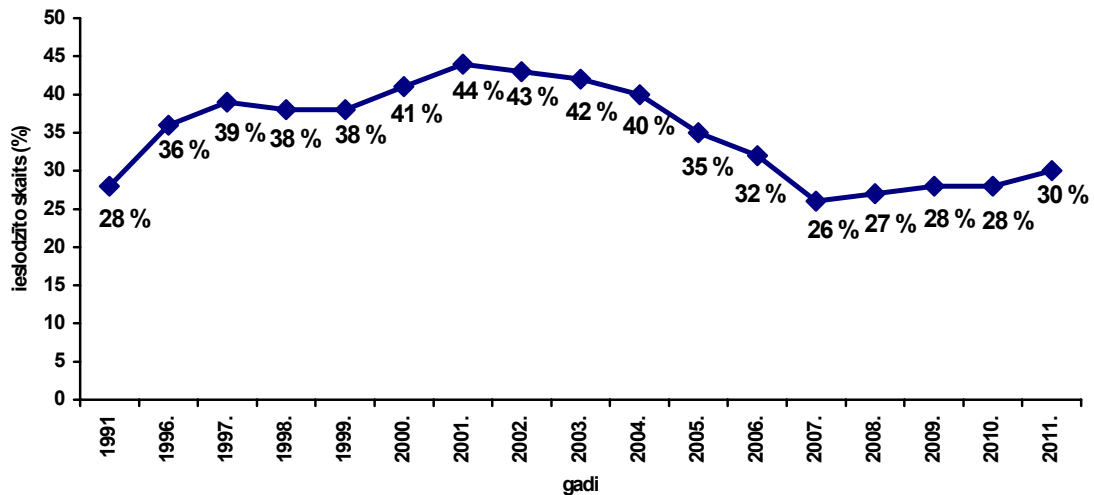
¹²² Avots: Ieslodzījuma vietu pārvaldes dati.

Apdētintāto personu skaits 2000. - 2011. gadā (uz gada 1. janvāri)*

* Avots: Ieslodzījuma vietu pārvaldes statistikas dati

**Apctietināto personu īpatsvars ieslodzīto vidū
1991. - 2011. gadā (% uz gada 1. janvāri)**

Apctietināto personu stratifikācija¹²³

Apctietināto skaits	2010. gada 1. janvārī	2011. gada 1. janvārī
Pirmstiesas procesā	400	386
Kriminālprocesā pēc krimināllietas nodošanas tiesai	470	472
Kriminālprocesā pirms lietas izskatīšanas apelācijas kārtībā	673	766
Kriminālprocesā pirms lietas izskatīšanas kasācijas kārtībā	56	52
Personas, kuras gaida sprieduma stāšanos likumīgā spēkā	250	235
Kas ievietots izmeklēšanas cietumā saskaņā ar Latvijas SIK 16. panta vai 20. pantā noteikto	26	35
Pārvietotās personas uz citu iestādi (izmeklēšanas cietumu, cietumu, Audzinošo iestādi nepilngadīgajiem)	125	85
Kopā:	2000	2031

Piezīme: Atbilstoši IeVP izmantotās datu apstrādes metodoloģijas ailē „Personas, kuras gaida sprieduma stāšanos likumīgā spēkā” ir iekļaujama informācija par apctietinātām personām, kuras nav iesniegušas apelācijas vai kasācijas sūdzību

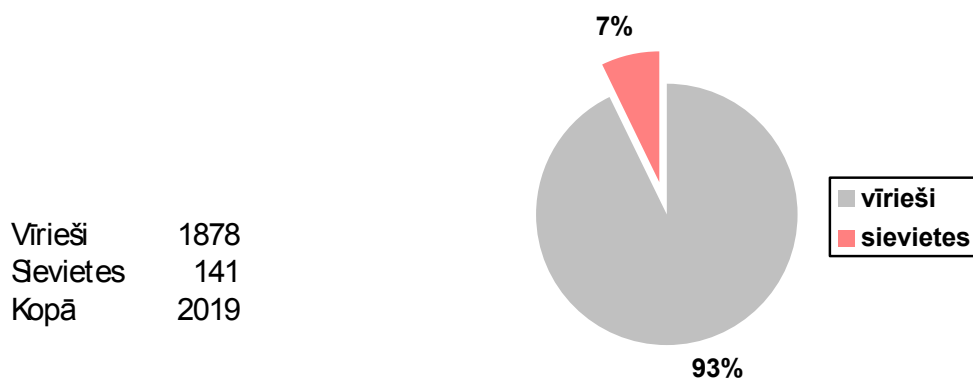
Ieslodzīto (apctietināto un notiesāto) skaita dinamiskās izmaiņas

¹²³ Avots: Ieslodzījuma vietu pārvaldes Analītiskā daļā apkopotie dati (nav publicēti).

no 2010. gada 8. novembra – 2011. gada 21. martam¹²⁴

Datums	2010. 08.11	2010. 22.11	2010. 29.11	2010. 27.12	2011. 10.01	2011. 17.01	2011. 31.01	2011. 07.02	2011. 28.02	2011. 07.03	2011. 21.03
Apcietinātie	1978	2002	2001	2000	1996	1999	2017	1981	2016	2014	2019
Notiesātie	4805	4797	4768	4749	4734	4728	4760	4782	4746	4748	4736
Kopā	6783	6799	6769	6749	6730	6727	6777	6763	6762	6762	6755

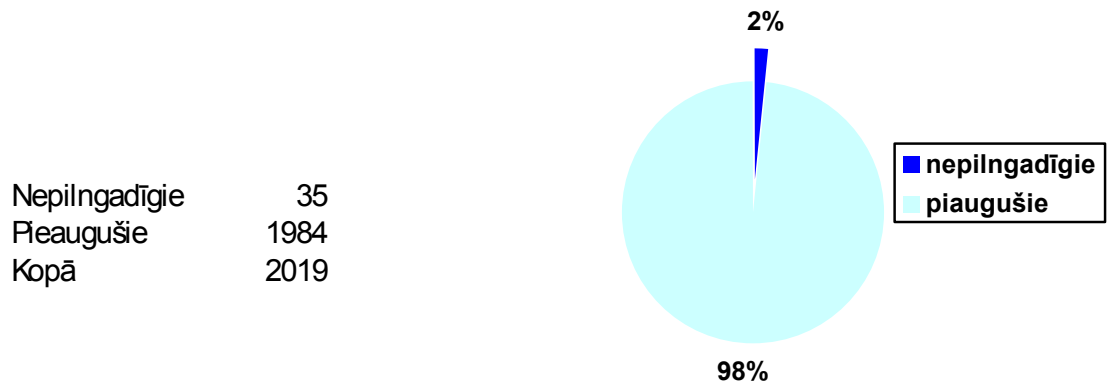
Apcietināto iedalījums pēc dzimuma (uz 2011. gada 21. martu)¹²⁵

¹²⁴ Avots: Ieslodzījuma vietu pārvaldes dati.

¹²⁵ Avots: Ieslodzījuma vietu pārvaldes dati.

**Pieaugušo un nepilngadīgo apcietināto īpatsvars
(uz 2011. gada 21. martu)¹²⁶**

**Apcietinājuma piemērošana, grozīšana un
atcelšana pirmās instances tiesās 2010. gadā¹²⁷**

	Piemēroti	Grozīti	Atcelti
Apcietinājums	1309	184	1149
t.sk. apcietinājuma pagarinājums	2	2	1
t.sk. apcietinājums nepilngadīgajiem	14	11	28
t.sk. procesuālo piespiedu līdzekļu grozīšana uz apcietinājumu	890		

¹²⁶ Avots: Ieslodzījuma vietu pārvaldes dati.

¹²⁷ Avots: Tiesu informācijas sistēmas pārskats „Procesuālo sankciju un piespiedu līdzekļu piemērošana” (21), kas atspoguļo statistisko informāciju par pieņemtajiem lēmumiem par procesuālo piespiedu līdzekļu un procesuālo sankciju piemērošanu pirmās instances tiesās

https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TIS_STAT_O&SessionId=BC0041B63B9E80AAEFD2BA862750D79C .

**Sūdzības par apcietinājuma piemērošanu
apelācijas instances tiesā 2010. gadā¹²⁸**

	Saņemto sūdzību skaits	Izskatīšanas rezultāti		
		Izskatīti pēc būtības		Tiesvedība izbeigta u.c.
		Atstāti bez grozījumiem	Atcelti	
Apcietinājums	731	497	2	77
<i>t.sk. apcietinājuma pagarināšana</i>	0	0	0	0
<i>t.sk. apcietinājums nepilngadīgajiem</i>	17	16	0	1
<i>t.sk. procesuālā piespiedu līdzekļa grozīšana uz apcietinājumu</i>	190	94	2	17

¹²⁸ Avots: Tiesu informācijas sistēmas pārskats „Sūdzības par procesuālo sankciju un piespiedu līdzekļu piemērošanu” (22), kas atspoguļo statistisko informāciju par pārsūdzētajiem un noprotētajiem lēmumiem par procesuālo piespiedu līdzekļu un procesuālo sankciju piemērošanu tiesvedības procesā apelācijas instancē https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TIS_STAT_O&SessionId=BC0041B63B9E80AAEFD2BA862750D79C&id=122&topmenuid=151 .